T.C.

KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KÜRESEL SERMAYENİN EĞİTİMİ YÖNLENDİRMESİ VE TÜRK EĞİTİM SİSTEMİNE ETKİSİ ROCKEFELLER VAKFI ÖRNEĞİ

Mutlu Sadık FİDAN

EĞİTİM YÖNETİMİ VE DENETİMİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Prof.Dr. İsmail AYDOĞAN

KIRIKKALE-2021

KABUL – ONAY

Mutlu Sadık FİDAN tarafından hazırlanan *"KÜRESEL SERMAYENİN EĞİTİMİ YÖNLENDİRMESİ VE TÜRK EĞİTİM SİSTEMİNE ETKİSİ: ROCKEFELLER VAKFI ÖRNEĞİ"* adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Yönetimi ve Denetimi Anabilim dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

03/06/2021

Danışman: Prof. Dr. İsmail Aydoğan
Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Eğitim Yönetimi ve Denetimi Anabilim dalı İmza……………..
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.

Başkan: Prof. Dr. Ali Taş
Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Eğitim Yönetimi ve Denetimi Anabilim dalı İmza……………..
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.

Üye: Doç.Dr. Ali Faruk Yaylacı
Dumlupınar Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü
Eğitim Yönetimi Ana Bilim Dalı İmza……………..
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.

Tez Savunma Tarihi: 03/06/2021

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

03/06/2021

Doç.Dr. Abdusamed YEŞİLDAĞ

Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYANI

Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında;

- ✓ Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- ✓ Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- ✓ Tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- ✓ Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- ✓ Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Mutlu Sadık FİDAN
03/06/2021

ÖZET

Küresel Sermayenin Eğitimi Yönlendirmesi ve Türk Eğitim Sistemine Etkisi: Rockefeller Vakfı Örneği

Kırıkkale Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Eğitim Yönetimi Ve Denetimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi
Danışman: Prof.Dr. İsmail Aydoğan
Haziran 2021, 122 Sayfa

İnsanlık tarihinde kapitalizm kadar etkili bir dönüşüm yaşanmamıştır. Bu dönüşüm eğitimsel ve siyasal araçlarla gerçekleşmiştir. Bu devrimle küresel sermaye güçlerinin doğmasıyla, Rönesans'tan önce devletlere aristokrasi hükmederken artık küresel sermaye hükmetmeye başlamıştır. Bu dönüşümün siyasal aracı eğitim kurumları da küresel sermayenin talepleri doğrultusunda yapılandırılmaya başlanmıştır. Bu çalışmada küresel sermayenin Türk Eğitim Sistemin yapılandırılmasında etkili olduğu tezi savunulmaktadır. Bu araştırmada ayrıca Türk Eğitim Sisteminde küresel sermayenin rolü ve etkisi Rockefeller Ailesi örneği üzerinden ortaya konulması amaçlamaktadır. Rockefeller Ailesi tarafından kurulan vakfın Amerikan kapitalizminin siyasi ve ekonomik çıkarlarını arttırma girişimlerinin bir sonucu olduğu öne sürülmektedir. Bu çalışma bu konuda ortaya konulmaya çalışılan eserlerin yalnızca "*İlluminati*" ve *Gizli Dünya Devleti*" gibi spekülatif eserlerden ibaret olmadığını ortaya çıkarması bakımından önemlidir. Rockefeller Vakfı'nın, *insan mühendisliğine* soyunarak ürettikleri sosyal bilim ve eğitim politikalarıyla ideolojik üretim sürecinin bir parçası olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Rockefeller Ailesi, Rothschild ailesi, Küresel Sermaye, Eğitim

ABSTRACT

Global Capital's Direction of Education and Its Effect on the Turkish Education System: The Case of the Rockefeller Foundation

Kırıkkale University
Social Sciences Institute
Department of Educational Administration and Supervision, Master Thesis
Supervisor: Prof.Dr. İsmail Aydoğan
June 2021, 122 Pages

There has't been a transformation as effective as capitalism in human history. While the aristocracy ruled the states before the Renaissance, with the emergence of global capital forces with this revolution, global capital has begun to rule the states. Educational institutions, which are the political tools of this transformation, have begun to be structured in line with the demands of global capital. In this study, it is advocated that global capital is effective in structuring the Turkish Education System. Furthermore in this study, it is aimed to reveal the role and effect of global capital in Turkish Education System through the example of Rockefeller Family. It is argued that the foundation founded by the Rockefeller Family is the result of attempts to increase the political and economic interests of American capitalism. This study is important in terms of revealing put forward on this subject are not only speculative works such as the "*Illuminati*" and "*the Hidden World State*". It has been concluded that the Rockefeller Foundation is a part of the ideological production process with the social science and education policies they produced by embarking on *human engineering*.

Keywords: Rockefeller Family, Rothschild Family, Global Capital, Education

TEŞEKKÜR

Küresel sermayeye hizmet eden pozitivizm, modernite ve ilerlemeci ideolojiyle yeşeren eğitim paradigması, insanı teknik bir aygıta dönüştürerek hegemonyasını sistem içerisinde üreterek meşrulaştırmış ve sosyal/kültürel değerleri yok sayan bir yapıya bürünmüştür. Özgürlük ve modernleşme gibi kelime oyunlarıyla bilgi üretimi Batıdan ihraç edilerek toplumsal hakikatler ve geçmiş yok sayılmış; Türkiye geleneğinden ve geleceğinden koparılarak hakikat Batı menşeli eserlerde aranmıştır. Batının kendi serüveni üzerine inşa ettiği anlam dünyası ve eğitim sistemi, Rockefeller Vakfı gibi kuruluşların ve Uluslararası Para Fonu (UPF), Dünya Bankası (DB) gibi ulusötesi örgütlerin aracılığıyla dünyaya ve Türkiye'ye kabul ettirilmektedir. Kurumlara, bursiyerlere, okullara ve üniversitelere sağlanan fonlarla modellenen ve kendi değer dünyasından koparılan eğitim bilimleri, 150 yıllık çağdaşlaşma tecrübesine rağmen, tam manasıyla kurumsallaşmış ve evrensel standartların hiç birisini yakalayabilmiş değildir. Kökleri Tanzimat'tan itibaren başlayan siyasi, sosyal, kültürel, ideolojik ve felsefi süreçlere dayanan bu hastalıktan dolayı eğitim sistemi kendine özgü bir kimlik, kültürel bellek ve felsefi birikim inşa edememiş, Batı ideolojisinin sözcüsü konumuna gelerek kendi gerçek ve doğal kimliğinden uzak kalarak kurumuştur. Bu çalışmada bu bağlamda Türk Eğitim Sisteminde *insan mühendisliğine* soyunarak ürettikleri sosyal bilim ve eğitim politikalarıyla ideolojik üretim sürecinin bir parçası olan küresel sermayenin rolü ve etkisi Rockefeller Ailesi örneği üzerinden ortaya konulmaktadır.

Tolstoy, yazar nasıl olmalı sorusuna cevap ararken "orman" metaforunu kullanır, Tolstoy'a göre iyi bir yazar okuyucuyu elinden tutup ormandan çıkışı gösteren değil ona telkinlerle, ipuçlarıyla ormanda nasıl hayatta kalabileceğini ve çıkış yolunu nasıl bulabileceğinin işaretlerini verendir. İşte bu süreçte tavsiye ettiği kaynaklarla, yapmış olduğu düzeltmelerle, verdiği ipuçlarıyla telkinlerle yolumu bulmama yardımcı olan ve en önemlisi de bir metodoloji aşılayarak orijinal bir ürün ortaya çıkarmama vesile olan, kendisinden hayata, ilme ve akademiye yönelik çok şey öğrendiğim, akademide türüne az rastlanır bilgeliğini esirgemeyen, süreç boyunca göndermiş olduğum çalışmalar üzerinde sabırla ve ilgiyle satır satır uzun okumalar yaparak önerileri ve yapıcı değerlendirmeleriyle bana daima destek olan kıymetli Hocam Prof. Dr. İsmail Aydoğan'a en kalbi şükranlarımı iletmeyi bir borç bilirim. Hocamın sayesinde hem faydalı bir konuyu akademik camiaya sunmuş hem de hayatımın geri kalanında faydalanacağıma şüphem olmayan bir yöntem/metodoloji öğrenmiş oldum. Yine yıllardır benimle olan benimsemiş olduğum dünya görüşü ve geçmişten gelen tanışıklık tez çalışmamdaki iş yükünü önemli oranda hafifletmiş, daha önce yapmadığım temel okumalarımın çoğunu nasıl ve nerde bulacağımı bilmemi sağlamıştır.

Mutlu Sadık FİDAN

İÇİNDEKİLER DİZİNİ

KISALTMALAR DİZİNİ

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

AED: Amerika Enformasyon Dairesi

AÖTK: Amerikan Öğrenilmiş Toplumlar Konseyi

ATB: Amerikan Tabipler Birliği

AYB: Avrupa Yatırım Bankası

BM: Birleşmiş Milletler

BMÇYF: Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu

BMEBKÖ: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü

BMKP: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı

CEGV: Carnegie Eğitim Geliştirme Vakfı

CHP: Cumhuriyet Halk Partisi

CIA: Birleşik Devletler Dış istihbarat Servisi

DB: Dünya Bankası

DİK: Dış İlişkiler Konseyi

DP: Demokrat Parti

DPT: Devlet Planlama Teşkilatı

DTCF: Ankara Üniversitesi Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi

DTÖ: Dünya Ticaret Örgütü

EİY: Ekonomik İşbirliği Yönetimi

EKİÖ: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü

GEK: Genel Eğitim Kurulu

GHEB: Genç Hıristiyan Erkekler Birliği

HTGA: Hizmet Ticareti Genel Anlaşması

LSRM: Laura Spelman Rockefeller Memorial

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

NATO: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü

ODTÜ: Ortadoğu Teknik Üniversitesi

RV: Rockefeller Vakfıyla

SBAK: Sosyal Bilimler Araştırma Konseyi

STK: Sivil Toplum Kuruluşu

TODAİE: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü

TSBD: Türk Sosyal Bilimler Derneği

UAK: Ulusal Araştırma Konseyi

UAM: Uluslararası Araştırmalar Merkezi

UEK: Uluslararası Eğitim Kurulu

Uİİ: Uluslararası İşbirliği İdaresi

UKA: Uluslararası Kalkınma Ajansı

UPF: Uluslararası Para Fonu

USAE: Uluslararası Sosyal Araştırmalar Enstitüsü

UTEE: Uluslararası Tıp Eğitimi Enstitüsü

YMKK: Yabancı Misyoner Komisyonu Kurulu

YÖK: Yüksek Öğretim Kurulu

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın problem durumu, amacı, önemi, yöntemi, sınırlılıklar ve ilgili kavramlar açıklanmaktadır.

1.1 Problem Durumu

1789-1848 yılları arasında insanoğlu devleti, yazıyı, metalürjiyi, tarımı ve kenti bulduğu çağlardan beri kapitalizm kadar köklü ve derin bir dönüşüm yaşamamıştır. Dünyanın tamamını dönüştüren ve dönüştürmeyi sürdüren bu devrim küresel sermaye güçlerinin doğuşuydu (Hobsbawm, 1975). XVI. yüzyılda geçmişi Haçlı Seferlerine kadar dayanan dönüşüm ve değişim sürecini, aydınlanma ve sanayi devrimi takip etti. Bu oluşumlar eğitim, ticaret, devlet, ahlak, toplum, din, hukuk, ekonomi, siyaset gibi her alanda dönüşümleri beraberinde getirdi. Elbette bu dönüşümün en somut olduğu nokta sömürgecilik ve askeri üstünlük sonucu aşırı zenginleşmeydi. Bu dönemden başlamak üzere dünyadaki Avrupa dışı toplumlar ve ülkeler, onlarla karşılaşıp mücadelelerinde acı mağlubiyetler yaşadıklarında, onlara karşılık verebilmek için onlar gibi olmaya başladılar (Gündüz, 2016). İlerleme, sanayileşme, gelişme ve kalkınma gibi kavramlar Batı dışı toplumlar olarak tanımlanan ülkelerin modernleşme hedeflerine erişmeleri için kullanılan kavramlardı. Bu ülkelerce ideoloji olarak benimsenen kalkınmacılık olgusu Batı'ya benzemeye çalışmak ve onu aynen taklit etmek anlamını taşıyordu (İrge, 2005).

Sanayinin gelişmesi ile birlikte ortaya çıkan Batılı Sanayi Toplumu, iktisadi verimliliğini arttırabilmek için devletin kontrolünde standartlaşmış, evrensel, laik eğitim sistemi sayesinde topluma kendi değer yargılarını benimsetip yerleştirebilmek için formasyon ve enformasyon inşa etmiştir. Oluşturulan kültürel algıyla modern vatandaş ve ulus bilinci meydana getirilmiştir. Modern eğitim sadece ulusal bir bilinç

oluşturmakla kalmayıp modernitenin öznesi olan bireyi de yeniden oluşturmaktadır. Bu açıdan bakıldığında modern eğitimin asıl amacı egemen sınıfça belirlenen kıstaslara göre bireyi topluma hazırlamaktır. Burada dış dünyaya ve tabiata hükmetme gayesi güdülmektedir. Okul dışı gerçekleştirilen eğitim faaliyetlerine müsamaha gösterilse de yaygınlaşmasına müsaade edilmemiştir (Gündüz, 2016).

Eğitim Kurumları toplumda yer alan bireylerin dünyayı görme ve anlamlandırma anlayışlarının oluşmasında önemli bir yere sahipken, onların davranış, tutum, inanç, fikir, düşünce ve dünya anlayışlarının şekillenmesinde önemli bir yere sahiptir. Devletler eğitim politikalarını küresel sermayenin talepleri ve neo-liberal politikalar doğrultusunda ticari şirketlere benzer şekilde yeniden yapılandırdığından dolayı eğitimin ruhu şekillendirmesi yönü eksik bırakılmıştır (Karaboğa, 2018).

Günümüzde küresel sermayenin talepleri doğrultusunda yapılandırılan eğitim, sanayileşme/ modernleşme süreci ile birlikte toplumun ihtiyaçlarını ve taleplerini karşılamak üzere şekillendirilmiştir. Eğitimin ve bilginin sermayeleşme/metalaşma süreci kapitalizmin küresel boyut kazanması ile birlikte büyük bir ivme elde etmiş, pazara hâkim olan ilke ve kurallar eğitimle ve bilgiyle ilgili toplumun tüm süreçlerine hâkim olmaya başlamıştır (Ünal, 2013).

Ulus-devletler eğitim politikalarını belirlerken uluslararası aktörlerle iş birliği yapmak zorunda kalmıştır. Dünya Bankası (DB), Avrupa Birliği (AB), Uluslararası Para Fonu (UPF) ve gibi küresel aktörler eğitim sistemine yön vermede yetkili kuruluşlar haline gelmiştir. Uygulanan yöntem, politika ve amaçları bakımından Türk Eğitim felsefesi, sosyal, kültürel ve ekonomik bakımdan kendine uygun eğitim yapısını ve sistemini oluşturamamıştır. Dayatılan paradigmalar sonucu küresel sermayenin talepleri doğrultusunda şekillenen insan tipi yetiştirilmektedir (Cantekin, 2015).

Küresel sermaye, kapitalist toplumda, bir taraftan eğitimde ve toplumda gerçekleşenleri anlamaya çalışırken, diğer taraftan insanların eğitimsele/ eğitime yönelik bilgilerinin ve bakış açılarının iktidara hizmet edip etmediğini önemsemişlerdir. Bu yüzden eğitim sistemi modern toplumun ihtiyaç duyduğu yurttaşı yetiştirecek ve sanayinin ihtiyaç duyduğu işgücünü karşılayacak biçimde yapılandırılmaktadır. Eğitim küresel sermayenin hedeflerine ulaşmada aracı bir kurum olarak şekillendirilmiş, kapitalizmin temel işleyiş prensiplerine uygun olarak iktisadi rasyonalite prensipleri temelinde yönlendirilmiştir. Günümüzde eğitimin ve bilginin

piyasa kurallarına uygun olarak düzenlemeler yapıldığı görülmektedir (Ünal, 2013). Bunun temel göstergesi, Rockefeller Vakfının ana felsefesinin; bilginin ilerletilmesi yoluyla gerçekleştirilen insan mühendisliği (Biehn, 2006) ve hükümetlere dayatılan enternasyonalizm aracılığıyla ihraç edilip özellikle "*geri*" ülkelerin eğitim yoluyla modernizasyonunu (insan mühendisliği) başka bir deyişle "*Kültürel Rönesans*"'ı (Bu, 1995) geliştirmek (Biehn, 2006) olmasıdır. Bunu elbette değişik amaçlarla kurulan kuruluşlarıyla başarmıştır (Seim, 2016).

Birinci Dünya Savaşı'na kadar Hegel'in Batı medeniyeti mitolojisi derinlemesine yerleşmedi. Savaşa girişini yasallaştırmak adına emperyalist ülküsünü "*serbestlik*", "*özgürlük*"," eşitlik" ve *"insan hakları"* kavramlarıyla üstünü örten ABD, bu kavramların arkasına gizlenerek Batı dışı toplumlara Batı medeniyetinin değerlerini empoze etti (Livingstone, 2012). Bireyin kendisine, anne ve babasına, topluma faydalı ve yararlı fertler yetiştirmek gibi bir amacı olmayan "*Batı Uygarlığı Kursu*" veya "*Genel Eğitim*" (Gündüz, 2016) olarak bilinen Batı medeniyetinin *Hegel'ci yorumu Carnegie Eğitim Geliştirme Vakfı (CEGV)* ve Rockefeller Vakfının *Genel Eğitim Kurulu (GEK) gibi* İlluminati örgütünün iki ön cephe vakfının sözde yardımsever faaliyetleri sayesinde önce ABD eğitim sistemine sonra Batı dışı toplumlara uygulanarak amaca ulaşıldı. "*Vergiden Muaf Vakıflar*" isimli eserinde William H. McIlhany'ın de belirttiği üzere bu Carnegie ve Rockefeller Aileleri biraraya geldiklerinde *"Bütün bir toplumun yaşam biçimini değiştirmek için, savaştan daha etkili bir yol biliyor muyuz?* sorusunu sordular ama bulamadılar. Bundan dolayı I. Dünya harbine girdiler. Fakat savaşın sonunda diplomatik karar mekanizmasının ve bilgi üretiminin merkezi konumuna gelen ABD'nin bu otoriteyi devam ettirebilmesi amacıyla bu vakıflar bilgi üretimini ve eğitimi kontrol ve denetim altında tutmaya karar verdiler. McIlhany'nin ifade ettiği üzere Carnegie ve Rockefeller Vakıfları "*Bunun temelinde Amerikan tarihinin öğretiminin yattığına ve bunu değiştirmeleri gerektiğine*" hükmettiler. Bu sebepten dolayı devrin en önemli Amerikan tarihçilerine sokularak konuyu takdim ediş şekillerini değiştirmek düşüncesini aşıladılar. Egemen sınıfın ideolojisinin propagandasını yapan ve yayılımını sağlayan bu organik aydınların etkileri neticesinde öncelikle Amerikan eğitim sisteminin tamamı sonra ise Batı dışı toplumların eğitim mekanizması *merkezi bir idareye* bağlandı. Sistemin denetim ve kontrolü "*uygulamalı ve sosyal bilimler" olarak iki koldan icra edilecekti. Antropoloji, sosyoloji ve psikoloji* uygulamalı disiplinler bireylerin davranışlarını

araştırmak üzere yapılandırılmış ve bu davranışı değiştirmeyi ve kontrol etmeyi sağlayacak metodları geliştirmeyi inceliyorlardı. Siyaset bilimi gibi alanlara ise tarihin süslü bir yorumu ilave edilecekti (Livingstone, 2012).

Bu bağlamda, I. Dünya Savaşına kadar Tanzimat Fermanı, Islahat Fermanı, I. Meşrutiyet ve II. Meşrutiyet'te gibi yasal düzenlemelerle dayatılan eğitim sistemi (Gündüz, 2016), I. Dünya savaşı sonunda önce Erken Cumhuriyet kadroları aracılığıyla sonra Birleşmiş Milletler (BM), Avrupa Birliği(AB), Dünya Bankası (DB), Uluslararası Para Fonu (UPF) gibi aracı örgütlerle amacını gerçekleştirmeye devam etmesi (Livingstone, 2012; Yılmaz, 2014; Armstrong, 2016; Coleman, 2017), Türkiye'de eğitimi yapılandırılmasında etkili olan kişi ve örgütlerin irdelenmesini gerektirmektedir. Küresel sermayenin eğitime yön verdiğini ortaya koyan araştırmalara ihtiyaç bulunmaktadır. Böylece eğitim paradigmasının içinde bulunduğu durum çok boyulu olarak analiz edilebilir. "*Küresel Sermayenin Eğitimi Yönlendirmesi ve Türk Eğitim Sistemine Etkisi: Rockefeller Vakfı Örneği" adlı bu araştırma* yukarıda izah edilen ihtiyacı gidermeye, eğitim sisteminde rol oynayan karar alıcıları, politika yapıcıları konu ile ilgili bilinçlendirmeye dönük bir çalışmadır.

1.2 Araştırmanın Amacı

Batı paradigmasının hegemonik bir hal almasıyla Amerikan etkisi, kültürel emperyalizm ve iktisadi bağımlılık gibi bu ülkedeki ilişki ve yapılarla içsel hale gelen olguların pek geçerli sayılmadığı ideolojik bir atmosfer oluşturulmuştur. Batı'yı eleştiren araştırmaların geçerli sayılmamasıyla bu alanlar bakir bırakılmış ve bu çalışmalar komplocu fikirlerin ileri sürüldüğü alanlara dönüşmüştür. Batı'nın hegemonyasından sıyrılarak bu literatür boşluklarının doldurulması bu konuda bir külliyat birikimi oluşturulmasıyla mümkündür. Bu çalışmanın dayandığı argüman; küresel sermayenin yaratmış olduğu eğitimsel etki Tanzimat'tan günümüzü kapsayacak şekilde eğitim sistemini ve Türkiye fikir hayatını doğrudan belirleyen kurumlar, yabancı uzmanlar, bursiyerler, okullar ve üniversiteler, müfredat özeline bakılarak tartışılmaktadır. Bu araştırmanın esin kaynağı küresel sermayenin Tanzimat döneminden günümüze kadar olan dönemde eğitimi yapılandırmasıdır. Tanzimat Döneminden Erken Cumhuriyet dönemine kadar Batı, Avrupa iken ve eğitim bu doğrultuda yapılandırılırken; Erken Cumhuriyet döneminden günümüze Batı, Amerika olmuştur. Bu doğrultuda yönetici sınıfların Avrupa ve Amerika'yla kurmuş

oldukları frensiz ilişkilerin ortaya konulmak istenmesidir. Bu araştırmada Türk Eğitim Sisteminde küresel sermayenin rolü ve etkisi Rockefeller Ailesi örneği üzerinden ortaya konulması amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda aşağıda belirtilen alt sorulara cevap aranmıştır:

1. Rockefeller'ın Türkiye'nin belli başlı stratejik yönlerden önemli bölgelerinde eğitim faaliyetlerini yoğunlaştırmasının ardındaki ekonomik, kültürel, siyasal ve ideolojik saikler nelerdir?

2.Rockefeller'ın Türk eğitim faaliyetleri hangi faktörlerin etkisi altında gelişme göstermiştir?

3. Rockefeller'ın hayırseverlik örtüsü altında örtbas edilerek Türkiye ve uluslararası boyuttaki eğitim ve tıp eğitimi alanındaki bilgi birikiminin şekillenmesinde, stratejilerinin üretilmesinde, örgütlenmesinde neden ve nasıl önemli bir aktör haline gelmiştir?

1.3 Araştırmanın Önemi

Bu çalışma Tanzimat Döneminden itibaren Türk Eğitim Sisteminde küresel sermayenin rolü Rockefeller Ailesi örneği üzerinden açıklanmasını kapsamaktadır. Rockefeller Ailesi tarafından kurulan vakfın Amerikan kapitalizminin siyasi ve ekonomik çıkarlarını arttırma girişimlerinin bir sonucu olduğu öne sürülmektedir. Toplum/eğitim kompleksinin değişim ve dönüşüm sürecini küresel sermayenin yükselişi bağlamında ele alan bu çalışmada söz konusu değişim ve dönüşüm sürecinin yoğunlaşmış olduğu Tanzimat Döneminden günümüze kadar olan zaman aralığını kapsamaktadır. Öncelikli olarak çalışmada Tanzimat Döneminden günümüze eğitim sisteminde üzerinde yapılan düzenlemelerde bu sürecin rolü ortaya konulmaya çalışmaktadır. Bu çalışmanın ortaya koymaya çalışacağı argümanlardan diğeri ise küresel sermayenin eğitim sistemi üzerinde belirleyici bir rol üstlenmiş olduğudur. Bu derin değişim ve dönüşüm süreci kültürel, toplumsal ve politik etkileri de beraberinde getirerek dünya çapında toplum/ devlet algılarının ve yapılarının ulus üstü dönüşümüyle ilerlemektedir. Eğitim sisteminin dönüşümü sürecinin önemli aktörlerinden biri olan küresel sermaye sınıfıdır. Bu çalışmada ortaya konulmaya çalışılan küresel sermaye perspektifi kapitalizmin yeniden yapılanması ve neo-liberal küreselleşme bağlamında eğitim sistemini ulusötesileştirilmeye çalışıldığının tespitini

yaparak, bu etki üzerindeki hegemonya mücadelelerini hem ulusal hem ulus üstü düzeylerde gözlemleyebilmek ve analiz edebilmek bakımından etkin bir çerçeve sunmaktadır. Egemen toplumsal sınıfların entelektüelleri ise ideolojik ve ahlaki fikirlerin bağımlı sınıfların var olan toplumsal yapıya uygun olarak formüle edilmesi, dönüştürülerek evrensel kabullerle yasal duruma getirilmesi ve yaygınlaştırılması görevini ifa etmektedir. Günümüzde Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu, Rockefeller Vakfı bu bağlamda aktif rol üstlenmektedir. Bu çalışma ayrıca ulaşmış olduğu ekonomik güç aracılığıyla dünyayı parselleyen küresel sermayenin gücünü kullanarak sosyalize eden kapitalistlerin eğitim üzerindeki yansımalarını ortaya çıkarmaktır.

Bu çalışma bu konuda ortaya konulmaya çalışılan eserlerin yalnızca “İlluminati”, “mistik topluluklar ve cemaatler”,” Gizli Dünya Devleti” gibi konularda yapılan macera öyküleri ve bilim kurgu meraklısı okurlara hitap eden, bilimsel özelliği olmayan spekülatif eserlerden ibaret olmadığını ortaya çıkarması ve bu konuda yapılan ilk tez olması bakımından önemlidir.

1.4 Yöntem

Bu çalışma nitel bir araştırmadır. Teorik kısmında kaynak, dokümantasyon yöntemi ile günümüze kadar yazılmış olan eserler taranarak elde edilen veriler belgesel literatür taramasıyla değerlendirilmiştir. Konuyla ilgili mevcut olan durum belirlenmeye çalışılarak grupların, kurumların, varlıkların, objelerin, olayların “ne” olduğu açıklanmaya çalışan araştırmalar betimsel çalışmalardır (Kaptan, 1999). Literatür taramasına dayalı bu çalışma analitik bir çalışma niteliğindedir. Literatür verileri çerçevesinde varsayımlar test edilmektedir. Olgular arasındaki bağlantılar çözümlenerek sentezlere ulaşılacak ve nedensellik bağı kurulmaya çalışılmıştır. Tarama deseni geçmişte veya günümüzde gerçekleşen bir durumu olduğu şekliyle betimleyen bir araştırma yöntemidir. Araştırılacak nesne, birey ya da olaylar kendi koşullarına göre tanımlanmaya çalışılmıştır (Karasar, 2005).

Küresel sermayenin eğitime etkisini konu alan bu araştırma betimleyici bir özellik taşıdığı kadar süreci eleştirel olarak da değerlendirmektedir. Bu çalışmada ayrıca analitik yaklaşım bağlamında küresel sermayenin etki etmiş olduğu unsurlar ve

söz konusu süreç arasında nedensellik bağı kurulmaya çalışılmıştır. Ulaşılan konular öncelikli olarak tanımlanmış ve eğitime olan etkileri ve ilişkisi değerlendirilmiştir.

Yurt içi ve yurt dışında yayınlanmış olan eserler araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. Eserlerin tamamının elde edilmesinin güç olması sebebiyle evren sınırlandırılmıştır (Karasar, 2005). Çalışmanın kapsamı ve konusu itibariyle uluslararası içerikleri barındırdığından konu ile ilgili en yeni verilere ulaşabilmek amacıyla internet ağından da faydalanılmıştır.

Araştırmanın ikinci bölümünde küresel sermayenin nasıl doğduğu, Batı Dışı toplumları nasıl etkilemeye başladığı, medeniyetleri nasıl dönüştürdüğü, bu yeni dünya düzeni ile birlikte ekonomik ve devlet düzeninin nasıl değiştiği, sistemin yapılandırılmasında Rockefeller Ailesinin rolü ile Kapitalizm ve Pozitivizmin yerleşmesini sağlayan örgütler açıklanmıştır. Modernleşme, kökü birinci Rönesans ve Haçlı seferlerine dayanan ve XIX. yüzyılda kazandığı kendine has ağırlık ve dinamikle, Avrupa'nın siyaset, toplum, devlet ve ekonomi yapısını tamamen değiştirdiği; eğitimin, devletin sınırlarını merkezi orduyla koruyan bireyleri yetiştirmek için, merkezileşmenin aygıtı olarak araçsallaştırdığı açıklanmıştır.

Üçüncü bölümde Rockefeller Ailesinin eğitime etkisi Tanzimat Döneminden günümüze kadar olan süreç bağlamında değerlendirilecektir. Batı'nın içine düşmüş olduğu buhrandan kurtulmak için üretmiş olduğu ideolojilerin, Tanzimat'tan itibaren Osmanlı'ya akmaya başladığı, dinden eğitime, modadan mimariye üniversitedeki dil ve tarih inkılaplarına kadar egemen kadronun ideolojisine uygun düşüncelerin hızlı bir şekilde tatbikini başlandığı, eğitimin toplumun yeniden şekillendirilmesindeki işlevi ve süreci açıklanmıştır. Bu bölümde ayrıca Aydınlanma çağından sonra ortaya çıkan Sanayi devrimiyle, ilk başta Avrupa'da sonraları ise dünyanın neredeyse tamamında devlet-tebaa, siyaset, sosyal yapı ve geleneksel üretim ilişkilerini tamamen değiştirdiği, yeni devlet ve toplum sisteminin etkili ve sürekli olabilmesi, işlerlik kazanabilmesi için, toplumdaki bütün bireylerin niteliği ve kriteri, egemen sınıfların benimsediği değer anlayışının süzgecinden geçirilmesine büyük önem verildiği ile ilgili süreç bir bütün olarak değerlendirilerek açıklanmıştır.

Dördüncü bölümde günümüzde küreselleşmeyi yöneten ve Uluslararası sermayenin temel organları konumunda olan paranın ulusal anlamda değişim unsurunu oluşturan Uluslararası Para Fonu (UPF), sermayenin dünya çapındaki hareketini düzenleyen

Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası ya da diğer adıyla Dünya Bankası (DB), Uluslararası bir ticaret sözleşmesi olan Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GTTGA) Bretton Woods Konferansı ile dünya ekonomisini düzenlemek üzere örgütlenmiş uluslararası kurumlar üzerinde durularak Amerika Birleşik Devletlerinin II. Dünya Savaşı'ndan sonra dünya üzerindeki kapitalist hegemonyasını güçlendirmesi, Dünya savaşları sonucu ekonomik çöküntü içerisinde bulunan Batılı ülkelerin iktisadi büyümelerini hızlandırabilmek için uluslararası örgütleri kurması ve kurulan bu ulus ötesi örgütlerin batı dışı toplumların eğitim sistemlerine olan etkileri açıklanmıştır. Bu bölümde ayrıca Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu gibi bu örgütlerin eşitlikçi söylemlerle eğitimi yeniden yapılandırmak için sürekli girişimlerde bulunma çabası açıklanmıştır. Türk Eğitim Sisteminde küresel sermayenin rolü ve etkisi Rockefeller Ailesi örneği üzerinden ortaya konulmaya çalışılmış, sonuç ve öneriler kısmıyla araştırma tamamlanmıştır.

1.6 Sınırlılıklar

Küresel sermayenin eğitime etkisi oldukça çok boyutlu ve kapsamlı olması sebebiyle, çalışmada konu bütünlüğünü sağlamak amacıyla çalışmanın içindekiler kısmıyla sınırlandırılmıştır.

1.7 İlgili Araştırmalar

Sinclair’ın “*The goose-step: A study of American education*” isimli kitabında Rockefeller Vakfının, Rockefeller Genel Eğitim Kurulunun ve Carnegie Vakıflarının Amerika’daki eğitimi yapılandırma faaliyetlerine odaklanmıştır (Sinclair, 1923). Pearson ve Fuller, “*Council of Chief State School Officers*” isimli kitabında Rockefeller Vakfının mesleki eğitimi teşvik ettiği, siyahi eğitimi finanse ettiği ve Amerikan Eğitim Sistemindeki yapmış olduğu etkinlikler vurgulanmaktadır (Pearson & Fuller, 1969). Madison’nun, “*John D. Rockefeller's General Education Board and the Rural School Problem in the Midwest, 1900-1930*” isimli makalesinde 1923 yılından itibaren John D. Rockefeller'ın Genel Eğitim Kurulu’nun, Güney Amerika Okullarında devlet okullarında gerçekleştirdiği mesleki eğitime yönelik faaliyetlerini konu almaktadır (Madison, 1984). Kohler’in “*Science And Philanthropy: Wickliffe Rose And The International Education Board*” isimi makalesinde Carnegie ve

Rockefeller Vakıflarının burslar ve araştırma programlarına yapmış oldukları finansal yardımlarla lisansüstü eğitim ve araştırma merkezleri aracılığıyla bilgi üretiminin merkezi konumuna geldikleri üzerine bir araştırmadır (Kohler, 1985). Fisher'ın "*Rockefeller Philanthropy: And the Rise of Social Anthropology*" isimli makalesinde Rockefeller Vakfının sosyal bilimler alanında kurduğu hegemonya mücadelesini konu edinmektedir (Fisher, 1986).Fleming ve Rita'nın "*Rockefeller and General Education Board Influences on Vocationalism in Education, 1880-1925*" isimi makalesinde Rockefeller Vakfı'nın Genel Eğitim Kurulu'nun (GEK), 1880-1925 yılları arasında eğitimde mesleki eğitimi teşviğine yönelik projelerini konu edinmiştir (Fleming & Rita, 1992). Bu'nun "*Foreign Students And The Emergence Of Modern International Education In The United States, 1910-1970*" isimli doktora tezinde Rockefeller Vakfının yabancı öğrencilerin Amerika Birleşik Devletleri'nde eğitim görmeleri için verdiği Uluslararası burs faaliyelerini konu edinmektedir (Bu, 1995). Carbaugh'un "*The Phılanthropıc Confluence Of The General Educatıon Board And The Jeanes, Slater, And Rosenwald Funds: Afrıcan-Amerıcan Educatıon In South Carolına, 1900-1930*" isimli doktora tezinde Afrikalı-Amerikalılar için mesleki eğitim ve endüstriyel eğitim ve çiftçi eğitimi alanınında yapmış olduğu faaliyeler üzerinedir (Carbaugh, 1997). Allen'ın "*The Rockefeller File*" isimli kitabı Rockefeller Ailesini dünyanın en zengin ailelerinden biri yapan olaylar zincirini anlatan önemli bir kaynaktır (Allen, 1998). Rockefeller Arşiv Merkezi görevlisi Rose'un "*John D. Rockefeller, The American Baptist Education Society, and the Growth of Baptist Higher Education in the Midwest*" (Rose, 1998), Rose ve Erdem'in "*American Philanthropy In Republican Turkey: The Rockefeller And Ford Foundations*" isimli kısa makaleleri Türkiye'deki bazı faaliyetlerini konu edinmektedir (Rose & Erdem , 2000). Gatto'nun "*An Underground History of American Education*" isimli kitabında Rockeffeller Vakfının Amerikan eğitim sistemindeki yapmış olduğu faaliyetleri konu edinmektedir (Gatto J. T., 2000). Parmar'ın "*`To Relate Knowledge and Action': the Impact of the Rockefeller Foundation on Foreign Policy Thinking during America's Rise to Globalism 1939-1945*" isimli makalesinde Rockefeller Vakfı'nın 1939 ile 1945 yılları arasında ABD dış politikasında "*izolasyonizm*" den küreselleşmeye geçişte kilit rol oynadığı vurgulanmaktadır (Parmar, 2002). Quigley'in "*Tragedy & Hope A History of the World in Our Time-GSG and Associates*" isimli kıtabı Rockefeller Ailesinin siyasi ve politik ulusal ve uluslararası faliyetlerini anlatan önemli bir kaynaktır (Quigley, 2004). Biehn'nin "*Improving Mankind: Philanthropic Foundations and the Development of*

American University Research between the World Wars” isimli doktora tezinde Rockefeller ve Carnegie Vakfının Amerikan Üniversitelerine Sosyal Darwinist ideolojiyi empoze etme girişimleri anlatılmaktadır (Biehn, 2006). Rockefeller Arşiv Merkezi görevlisi Rose’un “*The Rockefeller Foundation’s Fellowship Program In Turkey, 1925-1983*” ve isimli kısa makaleleri Türkiye’deki bazı faaliyetlerini konu edinmektedir (Rose, 2008). Milar’ın “*A Special Relationship: Race, Child Study, And Rockefeller Philanthropy*” isimli makalesi 1928'de Laura Spelman Rockefeller Memorial’ın, Cincinnati Üniversitesi'ne Afrikalı kökenli Amerikalılar için mesleki eğitimi yapılandırmasına yönelik bir çalışmadır (Milar, 2010). Josephson’un “*Rockefeller "Internationalist" The Man Who Misrules The World*” isimli kitabı Rockefeller Genel Eğitim Kurulunun Amerikan eğitim sistemini yapılandırmasına yönelik bir çalışmadır (Josephson, 2011). Flynn’nın “*God's Gold: The Story of Rockefeller and His Times*” isimli kitabı Rockefeller Ailesinin The Standard Oil Şirketini ve petrol tröstü yapan olaylar zincirini konu edinmektedir (Flynn, 2012). Siegmund, Hiebert ve Wussing’un “*Rockefeller and the lnternationalization of Mathematics Between the Two World Wars*” isimli kitabı Rockefeller Vakfının matematiğin uluslararasılaştırılmasındaki rolünü kapsamaktadır (Siegmund, Hiebert , & Wussing, 2012). Mueller’in “*The Rockefeller Foundation, the Social Sciences, and the Humanities in the Cold War*” isimli makalesi Rockefeller Vakfının sosyal bilimler alanındaki faaliyetlerini konu edinmektedir (Mueller, 2013). Örnek’in “*Türkiye’nin Soğuk Savaş-Düşünce Hayatı Antikomünizm ve Amerikan Etkisi*” isimli kitabı Soğuk Savaş Döneminde Türkiye/ABD ilişkilerini ele alan bir çalışmadır (Örnek, 2015). Zayed’in “*Cooperation Without Consensus: National Discussions And Local Implementation In General Educatıon Reform 1930-1960*” isimli doktora tezinde Rockefeller Vakfının “*Sekiz Yıllık Çalışma*” deneyi ile Amerikan eğitim sisteminin nasıl şekillendiğini konu edinmektedir (Zayed, 2016). Küçük’ün “*Hayırsever Kapitalizmi ve Erken Cumhuriyet Döneminde Sağlık Hizmetlerinin Örgütlenmesi: Rockefeller Vakfının Rolü*” isimli makalesi Rockefeller Vakfı’nın Erken Cumhuriyet Döneminde Sağlık Hizmetleri alanında yapmış olduğu faaliyetleri kapsamaktadır (Küçük, 2018).Haddad’ın “*Higher Education And Philanthropıc Foundations: The College Completıon Agenda And Postsecondary Policy Networks*” isimli doktora tezinde Rockefeller Vakfının Amerikan yüksek öğretiminde kamu politikalarını ve örgütsel uygulamaları şekillendirmek ve etkilemek için yapmış olduğu faaliyetleri ortaya koymaktadır (Haddad, 2019). Küçük’ün “*Hayırseverliğin Ötesi: Türkiye’de*

Nüfus ve Tarım Politikalarında Rockefeller Etkisi" isimli makalesi Rockefeller Vakfının Türkiye'deki Nüfus ve Tarım Politikalarını konu edinmektedir (Küçük, 2019). Erken'nin "*Amerika ve Modern Türkiye'nin Oluşumu: Bilim,Kültür ve Siyasal İttifaklar*" isimli kitabında Türk Amerikan ilişkileri ve Batı dünyasının Türk siyasi düşünce kültürü üzerindeki etkisini konu edinmektedir (Erken, 2020).

Yukarıda izah edildiği üzere ilgili literatürde yapılan çalışmalar Rockefeller'ın sosyal bilimler üzerindeki etkilerini, Amerikan Eğitimi üzerindeki etkileri, finansa ettiği bursiyerler, sağlık hizmetleri, nüfus ve tarım politikları özelindeki etkileri, matematik disiplinin uluslararasılaştırılması bağlamındaki etkileri gibi hususları konu edinmektedir. Ancak *Rockefeller Vakfı Örneği üzerinden Küresel Sermayenin Eğitimi Yönlendirmesi ve Türk Eğitim Sistemine Etkisini konu edinen ulusal ve uluslararası alanda yapılmış bir çalışma bulunmamaktadır. Bu çalışma diğer araştırmalardan farklı olarak* I. Dünya Savaşına kadar Tanzimat Fermanı, Islahat Fermanı, I. Meşrutiyet ve II. Meşrutiyet dönemlerinde gerçekleştirilen yasal düzenlemelerle, I. Dünya savaşı sonrasında ilk olarak Erken Cumhuriyet kadroları aracılığıyla sonra Birleşmiş Milletler (BM), Avrupa Birliği, Dünya Bankası (DB), Uluslararası Para Fonu (UPF) gibi aracı örgütlerle *Rockefeller Vakfı Örneği üzerinden* Türk-Amerikan ilişkilerini bağlamında Türkiye'de eğitimi yapılandırılmasında etkili olan kişi ve örgütleri irdeleyerek ulusal ve uluslararası alanda yapılmış ilk çalışmadır. Bu çalışmada ayrıca küresel sermaye güçlerinin ortaya çıkmasındaki alt yapıyı, kapitalizm ve pozitivizmin yerleşmesini sağlayan örgütleri, Rockefeller Vakfı'nın Türkiye'deki eğitim faaliyetlerini yoğunlaştırmasının ardındaki ekonomik, kültürel, siyasal ve ideolojik saikleri, Rockefeller'ın eğitim faaliyetlerinin hangi faktörlerin etkisi altında gelişme gösterdiğini, Rockefeller'ın hayırseverlik örtüsü altında örtbas edilerek uluslararası boyuttaki eğitimi alanındaki bilgi birikiminin şekillenmesinde, stratejilerinin üretilmesinde, örgütlenmesinde neden ve nasıl önemli bir aktör haline geldiğini anlatan ilk çalışmadır.

1.8 Tanımlar

Kapitalizm: Üretim araçlarının kâr amacı güdülerek işletilmesini temel alan ekonomik sistemdir.

Küresel Sermaye: Kapitalizm sonucu ortaya çıkan küresel düzeyde etkili olan şirketlerdir.

Modernizm: Günlük yaşamın, toplumsal kuruluşların, edebiyat, kültür ve geleneğin bir kenara bırakılarak yeni bir kültür yaratılmasını savunan ideolojik sistemdir.

Pozitivizm: Geçmişin izlerini tamamen silerek deney ve gözleme dayanmayan her türlü bilgiyi reddeden bir doktrindir.

İKİNCİ BÖLÜM

SERMAYE VE ETKİLERİ

Kapitalizm, Avrupa’nın Batı bölümünde ticarete ve paraya yön veren toplumların içerisinde şekillendi (Beaud, 2010). İktisat tarihine bakıldığında XVII. yüzyıl Hollandasında hatta Orta Çağ İtalyasında kapitalizmin benzeri bir sistem var gibi görünsede, kâr amaçlı üretim ve ticaretin gerisinde gerçekleşen hem sosyal hem de iktisadi ilişki ve süreçlerin bütünü olarak kapitalizm, XVIII. yüzyıl İngilteresini öne çıkartır (Down, 2013). Kapitalizm, itici gücü oligarşik yönetim, sömürü ve genişleme şeklinde üç sistemsel ihtiyacı karşılama arayışıydı. Kapitalizmin bu üç ihtiyacı karşılaması da ancak iç içe geçmiş ve güç aldığı şu üç büyük gelişme ile mümkün olmuştur: Milliyetçilik, sanayileşme ve sömürgecilik (önce emperyalizm, ardından küreselleşme oldu) (İrge, 2005).

1750’den önce hem iktisat hem de kapitalizm kuşkusuz embriyon dönemindeydi. Bu dönemlerde kendine özgü değişim sürecinin meydana geldiği 1800'lerdeki dinamizm ve güçlerine sahip değildi.1800'lü yıllara gelindiğinde ise Britanya’daki sanayi kapitalizminin hızlı bir şekilde yükselişi engellenemez olmuştu. Bu dönemlerde Jeremy Bentham, Thomas Robert Malthus ve Adam Smith ekonomi-politiğin sosyal ve ekonomik temellerini atmışlardır (Down, 2013). Bankacılık ve ticaret gibi söz konusu burjuvazinin oluşması, yeni zihniyetlerin gelişmesi, yeni üretim metotlarında başlayan gelişmeler, teknik, üretim ve taşımacılık alanlarındaki gelişmeler, egemenliğin ve uluslararası ticaretin dünya çapında genişlemesi, ulusalcılığın ortaya çıkması, modern devletlerin şekillenmesi gibi iç içe gelişen süreçler kapitalizmin hızlı bir şekilde yayılmasını sağladı. Bu yürüyüşün XVI. yüzyılda Amerika’nın fethinin gerçekleşmesi ve yağmalanma süreci birinci safhasını, XVII. yüzyılda Burjuvazinin ortaya çıkışı ikinci safhasın oluşturmaktadır (Beaud, 2010).

Portekiz ve İspanyol kâşiflerin XV. yüzyılda başlatmış oldukları keşif ve teknolojik ilerlemeler sonucunda başlayan sömürgecilik hareketleri, İngiltere'de XVIII. yüzyılda gelişme gösteren sanayi devrimini takiben hızlı bir şekilde gelişme göstermiştir (İrge,

2005). 1789-1848 Yılları arasında gerçekleşen bu değişim ve dönüşüm hareketi bu iki kıtada ortaya çıkan ve tüm dünyaya yayılan bir kargaşadır. İngiliz Sanayi Devrimi ve Fransız Devrimi liberal-burjuva kapitalizminin zaferidir. Bu dönüşümün ekonomik ve toplumsal güçleri, zihinsel ve siyasal araçları, Avrupa'nın tamamına devrimcileştirmeye ve dönüştürmeye yetecek büyüklükteydi. Ayrıca çifte devrim sadece burjuvanın zaferi değil aynı zamanda dünyayı 1848 yılından itibaren genişlemeyi daralmaya çevirecek küresel sermaye güçlerinin de doğuşuydu (Hobsbawm, 1975).

Öte yandan bu süreçte yavaş olsa da felsefe, bütünlüğünü kaybediyor ve pozitif bilimler de benzer aşamalara yol açarak çökmeye başlıyordu. Aristo'nun epistemolojisine ve geçmişin ivmesine dayanan bu gelişme ve ilerlemeler ateşli ve heyecanlı genişlemelerdi. Beşerî bilimler sahası iflas etmiş, pozitif bilimlerin yıkılışı tamamlanmış ve bunalım başlamıştı. Örneğin psikoloji alanında bireyin bilinçli bir varlık olduğu hakikatine bile başvurulmadan insan davranışları üzerine çalışmalar yürütülmekteydi. Yine siyasi iktisatta insan, insan gibi görülmeden sosyal sistemler geliştirilmekteydi. Hem iktisatçılar hem kapitalistler, bilimleri bir ulusun veya toplumun idaresi, organizasyonu, yönlendirilmesi ve yönetimi üzerine konumlandırmıştı. Siyasi iktisadın hedefi ise kendi çıkarlarına hizmet edecek bu kaynakların ortak çıkarlarına göre en iyi nasıl kullanacaklarını incelemek olmuştu (Rand, 2005).

Ayrıca XVI. yüzyılda kapitalizmin temel dinamikleri olan ve onun şekillenmesini sağlayan Aydınlanma Çağı, Bilimsel Devrim, Reformasyon ve Rönesans'la birlikte Avrupa'da din olgusunun da toplumsal alandan bireysel alana doğru çekildiği görülmektedir (Ertit, 2014). Üretimin mülkiyete bağlı olduğu, ekonomik sisteme devletin müdahale etmediği kapitalizm, dört noktada toplumsal düzeydeki dinin gücünü sınırlamıştır: İlk olarak kapitalizmin kendisini yenileyebilmek ve tekrar üretebilmek amacıyla dayanmış olduğu kurallar, ekonomiye dinin müdahalesini engeller. İkinci olarak insanların metalaştırılması ve işgücüne dönüşmesi ile birlikte geleneksel aile sistemi çözülmekte ve dini yargılar yok edilmektedir. Üçüncü olarak kapitalizm ile birlikte oluşan refah ve zenginlik mutlak otoritelerle olan ilişkiyi zayıflatmaktadır. Dördüncü olarak ise devletin siyasi ve ekonomik alanda hâkimiyetini kaybetmesiyle topluma belli değerleri empoze etmesi güçleşmektedir. Bütün bu dinamikler bir araya toplandığında kapitalist sistem halk inançlarını,

din mekanizmalarını ve dinin toplum seviyesindeki güçlerini ve dinamiklerini sınırlandırmaktadır (Ertit, 2014).

Kapitalizmin içerisinde gelişme gösteren liberal sistemin ortaya çıkmasından önce, iktisat anlayışı kıymetli madenler ve ticaret üzerine kurulu olan ve merkantilizm olarak isimlendirilen bir ekonomi anlayışına dayanıyordu. Gümüş ve altın cinsinden malların sermaye birikimine dayanan ve ticari kapitalizm olan merkantilizm anlayışı Avrupa'da XVII. yüzyıla kadar hüküm sürmüştür (İrge, 2005). Sonraları burjuvazi dünya pazarına hâkim olduğunda merkantilist uzlaşmadan vazgeçerek serbest ticareti öne çıkarttı. Mutlakıyete karşı kuvvetlendiğinde ise kendisini özgürlük gibi yeni fikirlerle donatarak halkın ve köylünün ayaklanmaları karşısında entelektüellerin desteğine başvurdu. Burjuvazi, nüfus memurları, idari memurlar ve büyük memurlar gibi devletin üst kademelerinde yer alarak devlet işlerinde deneyim ve bilgi sahibi oldu. Bir yanda saray ve kral çevresinde ekonomik gücünü gittikçe arttıran, devletin tüm olanaklarından faydalanan, ayrıcalıklarını koruyan bir soylular sınıfı, diğer taraftaysa, sanayi üretimi ve sömürge ticaretindeki artışla servetine servet katan ama devlet yönetiminden uzak kalmaktan huzursuz olan burjuvazi bulunmaktaydı (Beaud, 2010).

Kapitalizmin eknomik boyundaki yukarıda bahsedilen gelişmeleri, beraberinde insan düşüncesinin değişimini de getirmiştir. Çünkü her şey bir sistem bütünlüğünde içinde geliştiğinden, bir yerdeki değişimin diğer alanları da etkilemesi mukadderdir.

2.1 Kapitalizmin Gelişiminin İnsan Düşüncesinin Değişimine Etkisi

XVIII. yüzyılın sonlarına doğru insanlık tarihi Avrupa'da başlayıp bütün dünyaya yayılan değişim ve dönüşüm sürecine tanıklık etti. Bu dönüşüm süreci insanın özünü tamamen değiştirdi. Bu dönüşüm sürecine paralel olarak ticaret, ulaşım, üretim araçları, devlet, siyaset, eğlence gibi kavramların yanında tanrı, ruh, alem, akıl, metafizik, doğa, dünyayı algılama, insan hak ve hürriyetleri gibi soyut kavramları anlama ve algılama biçimleri de köklü bir değişime uğradı. XVIII. yüzyılda insanlığın daha önce hiç karşılaşmadığı refahı arttırıcı, hayatı zenginleştirici, kolaylaştırıcı fabrika ve makineler devreye girerken, bunlara ilişkin yeni kurumlar ve olgularda bu süreci takip etti. Zorluk ve kolaylıklarıyla, soyut ve somut boyutlarıyla, hatasıyla sevabıyla yeni bir dünya ortaya çıktı. Bu yenidünya düzeninde makro sosyal bilimciler

ve filozoflar, insanlığı medeniyete ulaştıracak bir yola girildiğini iddia ettiler (Gündüz, 2016).Büyük ölçüde Yahudi sermayesine dayanan bu yenidünya düzeninin adını da modernizm koydular (Duralı, 2019). Modernizm ideolojisi, kendisinden önce yaşanmış olan bütün unsurları yok sayarak geleneği öteledi, antitezi olarak gördü ve ötekileştirdi. Doğanın öznesi konumuna getirilen birey, yeni siyasal ve sosyal sistemin nesnesine evrildi (Gündüz, 2016).

Bu yenidünya düzeni ile birlikte ekonomik ve devlet düzeni tamamen değişti. Bireyler, devletler ve toplumlar arasındaki ekonomik ilişkiler, üretim biçimleri, tüketim nesneleri yeni somut imkânlara ve yeni değerlere kavuştu. Doğada uyum içerisinde yaşamak yerine, tabiattan sonsuz bir şekilde istifade etme ve onu egemenliği altına alma anlayışı benimsendi. Böylece insanlığın geçmişten beri süregelen tabiat ve insan ahengi bir daha düzelmeyecek şekilde yara aldı. Sağlık sistemi geliştirilerek insan ömrünün uzaması sağlandı. Üretimin artmasına paralel olarak nüfus da arttı. Nüfus artışı ekonomi çarkının da dönmesini sağladı. Ekonomi çarkındaki büyüme, karı arttırdı ve gerek siyasi gerekse ticari işler karmaşıklaştı. Karmaşıklığın artmasıyla birlikte her şey üzerinde kontrol ve egemenlik kurabilmek için kayıt etme ihtiyacı hâsıl oldu ve buna paralel olarak da mali ve istatistik düzenlemeler önem kazandı, modern işletim sistemi ortaya çıktı ve bürokrasi genişledi. Bürokrasi, iltimas ve hissiyat gibi insani değerlerden uzak olmaya önem verdi. Tarımda makineleşmenin sonucu olarak kırsal kesimde işsizlik arttı ve şehirlere işçi akını başladı. Fabrikalara olan işçi akını ile birlikte şehirlerdeki nüfus arttı ve şehirlerin büyümesiyle birlikte toplumsal sorunlar ortaya çıktı. Yüzyıllardan beri toplumsal konsensüsü sağlayan kilise artık bir değer mekanizması olarak görülmediği için yara almaya başladı. Dünyanın yeni tasarımcıları, kiliseyi ekonomi ve devlet yönetiminde egemen unsur olarak görmek istemediği için onu var gücüyle hayatın dışına itti. Fransız devrimi köylü ve burjuva sınıfının el ele vermesiyle aristokrasiye ve kiliseye karşı büyük bir zafer kazandı. Ancak yeni hayatın sürdürülebilmesi için yeni köşe taşlarına ihtiyaç vardı. Modern devlet ve yeni idare sistemi de modernizmin köşe taşlarını oluşturdu. Yeni ekonomi, üretim ve yeni kuralları, tüketim biçimi, modernizmin diğer köşe taşlarını oluşturdu. Ekonominin güvenliği ve modern devletin korunması için ise modern ordu kurulması gerekiyordu. İnsanlar arası ilişkiler, günlük hayat ve toplumsal kurallarla birlikte yol yürümek için hazırdı. Yeni toplumun ve devletin en önemli hücresi birey eğitimle yeniden yaratılarak puzzle tamamlanmış oluyordu (Gündüz, 2016). Evrim alanına

adım attığında olduğu gibi bilim kendini Kutsal Yazı ile sürekli bir çatışma içinde buldu. Eğitimli Avrupalılar, 1848'den itibaren Charles Darwin'in dünya çapında yaratacağı şoka artık hazırdı. Siyasal rejimlerin kiliselerin mülkleriyle sahip oldukları yasal ayrıcalıklarına, dini simalara ve ruhbana olan saldırıları, bu yönelimi güçlendirdi. O döneme kadar dini kurumlara bırakılmış olan sosyal refah ve eğitim gibi işlevler laik kuruluşlarca devralındı (Hobsbawm, 1975).

Kiliseye karşı olan husumet ve mezhep kavgaları Avrupa'daki modern hayata yol açan sebeplerdendir. Ortaçağ Avrupasına kadar eğitim teolojik karakterdeydi ve kilisenin elindeydi. Aristokrasinin ve burjuvazinin savaş açtığı ruhban sınıfı karşısında oluşturulacak olan eğitim modelinin en temel özelliği seküler olmasıydı. Böylece ruhban bir sınıf ortaya çıktı ve oluşturulan bu sınıf, hiçbir felsefi ve dini bir inancı olmadan varlıklarını devam ettireceklerdi. Bu aynı zamanda eğitimden dini olan her ögenin temizlenmesini gerektiriyordu (Gündüz, 2016). Dinden, kültürden, teolojiden arındırılmış düşünüme biçimi olan pozitivizm yaratıldı. Pozitivizm, Tanrı inancını yok etmek için büyük çaba harcamıştır. Bu amaçla hemen hemen her ülkede temsilcileri vasıtası ile amacına ulaşmaya çalışmıştır. Bu amaçla en çok üzerinde durulan devletlerden biri Türkiye'dir. Hem August Comte hem de diğer pozitivistler, özellikle Türk milletinin diğer ülkelerde yaşayan müslümanlar üzerindeki etkilerini çok iyi bildiklerinden dolayı bu durumdan yararlanmayı düşünmüşler; bu amaca hizmet eden Türkler aracılığıyla pozitivizm düşünce ve dini inancını diğer ülkelerde yaşayan Müslümanlara yaymak istemişlerdir. Agust Comte'den sonra Herbert Spencer, John Stuart Mill, Emile Durkheim, Pierre Lafitte, Hippolyte Taine, Ernest Renan, Emile Littré gibi filozoflar pozitivizmi yaymıştır. Fransız edebiyatında yer alan natüralizm ve realizm, pozitivizm ekseninde gelişme göstermiştir. Pozitivizm Avrupa'da hızlı bir şekilde yayılırken, Osmanlı'da da devleti ıslah amacı güderek pozitif ilimlere olan ilgi artmış ve yeni maarif okulları açılmıştır. Yeni okulların açılması ile birlikte medreseler eski değerini ve önemini kaybetmiş, Tanzimat'la birlikte ise bazı güçler vasıtasıyla şer'i kanunların yerini şer'i olmayanlar almıştır. Avrupai tarzda 1826 yılında açılan Tıphane, materyalist materyallerin kuşattığı bir kütüphaneye dönüşmüştür.1868 yılında Galatasaray Lisesi'nin açılması ile birlikte birçok Fransız hocalar memlekete getirilerek bu lisede ders vermeye başlamıştır. Açılışı aynı tarihlere denk gelen Robert Koleji de yeni düşüncelere uzanan kapı görevi görmüştür. Bu okulların müfredatı

müspet derslerden oluşmaktadır. Bu durumlar pozitivizm hareketinin Türkiye girişine uygun ortamı hazırlamıştır (Korlaelçi, 2018).

XVII. yüzyılda Descartes, Galilée ve Bacon'ın düşünce, keşif ve kurallarıyla başlayan politik felsefe Charles Fourrier, Saint-Simon, Cabanis, D'Alembert, Hume, Berkeley, Leibniz, Newton, Locke ve Hobbes gibi aydınların katkılarıyla gelişme gösteren fikirler Auguste Comte'un sistemleştirmesiyle farklı bir nitelik kazanmıştır. Comte "Cours de Philosophie Positive" eserinin üç cildinde bu düşünce hareketine geniş yer vermiş, sonraki ciltlerde ise sosyoloji oluşturmaya çalışmıştır. Comte, daha sonra yazdığı eserlerde ise yeni bir din oluşturmaya çalışmıştır. Comte'a göre toplumun kalkınması ve bağımsızlığı için din bir zorunluluktur. Fakat onun bahsettiği din Hristiyanlık ve İslamiyet değil pozitif dindir. Bu dinin peygamberi Comte, melekleri kadınlar, tanrısı insanlıktır. Pozitivizme göre metafizik ve ilahiyatçı aşamayı geçen bireyler pozitif devreye ulaşır. Bu aşamadan itibaren felsefe nedenler ve niçinlerle ilgilenmeyip olayları değişmez kanunlara göre değerlendirmeyi kabul eder. Bilimsel bilgi olayı kendi dışındaki bir nedene göre değil başka bir olaya göre açıklar. İlimde deney ve gözlem esastır. Müspet ilimlerin dışında başka bir ilim yoktur. Sosyolojinin oluşturulması ile birlikte müspet ilimler tam manası ile tamamlanmış olacaktır. Pozitivizmi yaymak için büyük çaba harcayan Comte, bunun için dönemin devlet büyüklerine de mektuplar yazmış. Rus Çarı Nicholas I. ve Osmanlı sadrazamı Mustafa Reşit Paşa Comte'nin mektup yazdığı devlet yetkililerindendir (Korlaelçi, 2018).

Avrupa'da derinlikli ve çok boyutlu bir şekilde oluşturulan siyasi, iktisadi, beşerî ve toplumsal sorunlar arasında en önemli olanı, insan tipinin ve yeni bir toplumun idealize edilmesi ve diğer kurumlar ve eğitim yoluyla bu ideal insan tipinin yaratılması mücadelesidir. İşleyiş biçimi, yapıları ve kurumsal alanlarıyla toplum formatlandı. Birey kavramı ilk olarak 1830'larda kullanılmaya başlandı. En son birim ve bölünemeyen parça anlamında insana vurgu yapıldı. Kadın ya da erkek fark etmediğinden vurgulanan insan aslında kimliksizdi. Erkek ve kadın eşit hak ve sorumluluklara sahip olduğundan toplumun en küçük yapı taşıydı. Birey tekil bir karakter göstererek "fert" 'ten farklı bir anlam taşıyordu. Birey ontolojisini ve mevcudiyetini kendisine borçluydu. Bu varlığın yaşam enerjisi ve cevheri aklıydı. Birey aklıyla hayatını kolaylaştırabilir, insanlığın sınırlarına zorlayabilir, tabiat hükmedebilir ve her türlü problemini çözebilirdi. İnsanoğlu artık Tanrıyı yeryüzüne indirmişti. Kökenleri 12. yüzyıla dayanan insanlığın yeni dini hümanizm, karadul gibi

beşeriyete sızmakta ve beyinleri çökertmekteydi. İnsanoğlu hümanizm ile kendine tapan bir canlıya dönüştü (Gündüz, 2016).

1789-1848 yılları arasında dinsel ideoloji laik ideolojiye evrilmişti. Bu dönemin entelektüelleri yazmış oldukları eserlerde laik bir dil kullandılar. Eserlerinde işlemiş olduğu konular sanat ve bilim gibi özel başlıklar altında işlendi. Aydınlanmayı savunan entelektüeller, insanoğlunun doğa üzerindeki denetiminin ve bilimsel bilgisinin her geçen gün arttığını, aydınlanmanın gerileme hareketinden çıkış noktası olduğunu, bireyin ve toplumun aklını kullanarak doğayı mükemmelleştirebileceğini, bunun tarihsel bir kader olduğunu düşünüyorlardı. Hem devrimci sosyalistler hem de burjuva liberalleri bu konuda aynı fikirdeydi. 1789 yılına kadar bu ilerleme terminolojisinin en gelişmiş ve güçlü formülasyonu, burjuva liberalizmiydi. Ortaya konulmakta olan laik ve ussalcı bir felsefeydi; ilke olarak insanların aklını kullanarak ve her şeyi anlayarak bütün sorunları çözme yeteneğine sahip olduklarına; bütün dinlerin ve gelenekçilik anlayışını insanları aydınlanmadan ziyade karanlığa götürdüğüne dayanan bir felsefe. Felsefi olarak, yöntemlerini ve gücünü bilimden, yani fizik ve matematikten alan bir anlayışa uygun olarak ampirizme ya da materyalizme eğilimliydi. İnsan ve dünya hakkındaki bu yeni anlayış, varlığını ve öne sürdüğü ifadesini psikolojide bulan apriori ilkelere göre değil, bireyciliğin damgasını taşımaktaydı. Klasik liberalizmin ortaya çıkardığı yeni düzen, bireylerin öncelikli olarak kendi doyumlarını ön plana çıkardığı, müdahale ve sınır hakkını tanımayan, doğuştan güdülere ve duygulara sahip bir dünya inşa etmişti. Başka bir ifadeyle, liberal entelektüeller bu durumu doğal haklar olarak ifade etse de Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi'nde belirtildiği üzere her insan mutluluğunu arama, özgürlük ve yaşama hakkına sahipti. Menfaatleri peşinde koşarken, eşit rakiplerin meydana getirdiği anarşik ortam içerisinde her insan, başkalarıyla bir tutulmayı kaçınılmaz ve avantajlı bulmuştu. Siyasal ve toplumsal grupları, toplumu oluşturan bir sözleşmede ifadesini bulan bu haklar yararlı düzenlemeler ağıydı. Bu birlikler ve düzenlemeler, doğal olarak insanın sınırsız bir şekilde istediğini yapmasının kısıtlanması anlamı taşıyordu; müdahaleleri asgari seviyeye indirmek siyasetin ödeviydi. Klasik liberalizmin Robinson Crusoe'da da simgelemiş olduğu insan, toplumsal bir hayvandı. Bu sebepten dolayı toplumsal amaçlar, kişisel amaçların aritmetik toplamından meydana gelmekteydi. Tarifini yapmaya çalışanlara onu arayanlar kadar problem çıkaran mutluluk kavramı, her bireyin ulaşmak istediği bir hedefti; fakat daha çok insanın

mutluluğu toplumunda amacıydı. Böylece bütün insanlık insan ilişkilerini saf yararcılık kalıbına indirgiyordu (Hobsbawm, 1975).

Bireyin tek kılavuzu aklıydı ve aklı yardımıyla oluşturduğu bilgiler ise bilimdi. Tabiata ve bilgiye ancak duyu organlarıyla ulaşmak mümkündü. Bu deney yöntemi ile ulaşılan bilginin genellenmesi, standardize edilmesi ve ölçülmesi mümkündü. Bu metodun dışında elde edilen bilgilerin tamamı hayalin, ilhamın, duruşların, sezişlerin geçerliliği ve gerçekliği yoktu ve hurafe hükmündeydi. Yeni toplum için doğruluğundan ve tekliğinden şüphe edilmeyen bilgi çeşidi, bilimsel bilgiydi. Hayatın güvenli kaptanı, lideri ve rehberi, deney ve akıl yardımıyla elde edilen bilgilerdi. Batı dışı toplumlarda bilimsel bilginin bu özelliği taklit yoluyla bir fetiş haline dönüştürülerek kutsallaştırıldı (Gündüz, 2016).

XIX. Yüzyılın son çeyreğinden itibaren burjuva toplumu, başarılarıyla övünen ve kendine güvenen bir toplumdu ve insanoğlunun bu gelişmeler doğrultusunda bilim sayesinde daha da ilerlemesinin mümkün olacağını düşünüyorlardı. Dönemin entelektüelleri üretmiş oldukları bilimlerden övünmekle kalmıyor diğer bütün zihinsel faaliyetleri de bilime bağlamaya çalışıyorlardı. Auguste Comte'un icat ettiği Fransız pozitivizmi ve John Stuart Mill'in İngiliz ampirizmi bilime ve zihinsel etkinliklere egemen olmaya başlamıştı. Comte'un icat ettiği pozitif felsefe, mutlak ve sonsuz bilginin olanaksızlığı ve doğa yasalarının değişmezliği gibi kaideler üzerinde hızlı bir şekilde yükselmekteydi. Comte, kadim dinlerin dışına çıktıkça pozitivizmin deneysel yöntemini felsefi olarak haklılaştırmaya çalışıyordu. Taine'nin sözcükleriyle Mill'de, "tümevarımın ve deneyin eski iyi yolu"nu açmaya çalışıyordu. Fakat Mill'in görüşleri evrimci görüşü savunmakla birlikte açıkça Spencer'a ve Comte'a dayanmaktaydı. Bilimsel ya da pozitif yöntem, insanlığın yürümek zorunda olduğu (Comte'un terimleriyle, her biri kendi kurumlarına sahip teolojik, metafizik ve bilimsel) evrelerin zaferiydi. Spencer ve Mill, Comte'nun bu evrelerinin en uygun ifadesini liberalizmde bulduğu konusunda hem fikirdiler. Bu görüşe göre, "bilimin ilerlemesinin (bilim adamı için bir tür entelektüel laboratuvar asistanı olmak dışında) felsefeyi gereksiz hale getirdiği" söylenebilirdi (Hobsbawm, 1995).

Pozitivizm, XIX asırdan itibaren felsefe dilinde kullanılmaya başlanmıştır. August Comte tarafından daha önce hiç kullanılmayan bir isimle ifade edilmek istenişi, geçmişin izlerini tamamen silmeye yönelik bir doktrini vurgulamaya çalıştığından dolayı icat edildi. Bu doktrine göre insanoğlunun var olan zekâsı şeylerin ve asıl

yaradılışın hakiki nedenlerini bilmeye elverişli değildir. Bilim dünyası sürekli olarak birbirini takip eden bilgileri ve tabii kanunları inşa etmekle yetinir. Filozofta bu bilgilerin ve kanunların bir araya getirilmesini özen gösterir. August Comte'ta göre pozitivizm bir yandan politika sistemi içerisinde açıklanan bir politika ve din, diğer taraftan felsefe derslerinde ifade edilen ilimler felsefesidir. Ona göre, pozitivizm teolojinin eksik yönlerini bastırmak üzere inşa edilmiş gerçek ve hakiki tek dindir. Pozitivizm duyularla hissedilmeyen her türlü bilgiyi değersiz olarak kabul eden bir düşünce sistemidir. Deney ile elde edilmeyen her türlü bilgiyi reddeden felsefe çığırıdır. Bu anlayışta düşünce her türlü metafizik etkilerden arındırılarak bilgi işleme süreçleri tabiat ilimleri ve ampirik ilimlere göre normalleştirilmesi sürecini içerir. XIX yüzyılda Avrupanın içerisinde bulunduğu karışık, anarşist ve buhranlı ortama şekil verecek olan sosyolojiyi inşa etmek pozitivizmin amacı olup, bu ilmin hayata hizmet etmesi başlıca gayesidir. Pozitivizmin kabul ettiği bilgi anlayışı pozitif bilgidir. Bu bilgi anlayışında herhangi bir olay ya da olgu, bu olay ya da olgunun dışındaki bir sebebe göre değil, başka bir olay ya da olguyla açıklayan bilgidir. Tek bir ilim olmadığını, ilimler olduğunu kabul eden pozitivizm, ilimler birbirleriyle sürekli iş bölümü içerisinde olgunlaştırılmalı ve bunun gerçekleşebilmesi için yeni entelektüeller yetiştirilmelidir. Bu entelektüeller bilim üretirken sadece pozitif ilimleri kullanmalı, bu ilim metoduyla uğraşırken yeni üretmiş oldukları keşifleri bu sisteme bağlamalı ve bilimleri branşlaştırmalıdırlar (Korlaelçi, 2018).

Sonuç olarak XVI. Yüzyıldan itibaren kapitalizmin temel dinamikleri olan ve onun şekillenmesini sağlayan Aydınlanma Çağı, Bilimsel Devrim, Reformasyon ve Rönesans, Fransız devrimi ve Britanyada gerçekleştirilen sanayi devrimi, insan ve toplumun tasavvurunu büyük ölçüde değiştirmiştir. Sadece protestan mezhebinin ortaya çıkışı bile insanın düşünce biçiminin değişmesini göstermesi açısından yeterlidir. Katolik kilisesinin ve onun öğretisinin insanı itaatkâr kılması, buna karşın protestan mezhebinin insanı (ve özellikle onun aklını) yüceltmesi olay ve olgulara bakışın temellerini sarmıştır. Tanrıyı zapt rapt altına alan Protestanlık, geleceği de böylelikle tanrıdan almakta, insanın eline vermektedir. Kapitalizmle bu insan, üretime dahil olarak geleceğini tayin edebilmeye inandırılmıştır.

2.2. Kapitalizm ve Pozitivizmin Yerleşmesini Sağlayan Örgütler

Yukarıda bahsedilen kapitalizmi ve onun hayatı anlamlandırma aracı olan pozitivizm, kendiliğinden oluşmuş düşünceler değildir. Bunlar kapitalizmin sahibi burjuvaziler tarafından oluşturulmuştur. Burjuvazi ise bunu örgütlü bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Bu örgütlerden biri legal görünümlü ama illegal amaçları olan Dış İlişkiler Konseyi, diğeri ise illegal görünümlü ama legal amaçları olan İlluminati'dir. Üçüncüsü ise dünya ticaret örgütü ile ülkelere giren ve hemen her konuda burjuvazinin önünü açan bir yapılanma olan Hizmet Ticareti Genel Anlaşması'dır.

2.2.1 Dış İlişkiler Konseyi (DİK)

DİK, I. Dünya savaşı sonrası, Osmanlı İmparatorluğu'nun ve dünyanın paylaşıldığı Paris Konferansının hemen sonrasında dünya hakimiyetini ele geçirmek amacıyla Amerikan dış politikasını ekonomik ve siyasal bir düzene konumlandırmak üzere New York'ta 1921 yılında kurulmuştur (Yıldırım M. , 2005). DİK uzun süredir Amerikan dış politika kuruluşunun merkezinde yer almaktadır. Bağımsız, uzman bir enternasyonalist örgüt olarak kurulan DİK, İkinci Dünya Savaşı'nda kendi alanındaki en yetkili Amerikan kurumu haline geldi ve *Foreign Affairs* dergisi de dâhil olmak üzere birçok yayın çıkardı (Parmar, 2002).

Bu küresel ağ ABD Başkanı Woodrow Wilson'u kullanarak Milletler Cemiyeti'nin kurulmasını sağlayarak sömürü düzenini resmileştirmiş oldu. "*Osmanlıyı Avrupa'dan atma zamanı gelmiştir*" diyerek Osmanlı Devleti'ni parçalama girişimlerini başlatan Wilson, küresel sermayenin ana çatısı olan Dış İlişkiler Konseyi (DİK)'in kurulmasına da ön ayak oldu. J.P. Morgan, Rothschild ve Rockefeller'in tepesinde yer aldığı DİK, ABD'nin politikalarını da şekillendirmektedir (Yılmaz, 2014). Dış İlişkiler Konseyi bilhassa 1980 seçimlerinde, ABD'deki önemli mevkilere gelecek olan kişilerin belirlenmesinde etkin rol oynamıştır. 1960'lardan beri ABD'deki siyasi görevlerin kritik noktalarına gelecek kişileri DİK belirlemektedir. Böylece tüm siyasi kararlar bu kurulun onayını taşımaktadırlar (Coleman, 2017). Örneğin 1952-1961 yıllarında Rockefeller Vakfı başkanlığını yürüten Dean Dusk 1961-1969 yılları arasında ABD Dışişleri Bakanlığı görevini yürütmüştür.

DİK'in ne kadar etkili olduğuna dair bir fikir edinmek için, DİK'in Washington'daki yeni ofisinde 2009 yılında yaptığı konuşmada Dışişleri Bakanı Hillary

Clinton; "*DİK'in karargahında, burada, olmaktan çok memnunum. Konseyden çok fazla tavsiye alıyoruz, bu yüzden bu, ne yapmamız gerektiğini ve gelecek hakkında nasıl düşünmemiz gerektiğini söyleyecek kadar ileri gitmeyeceğim anlamına gelecektir*" demiştir. Başka bir deyişle, *seçilmemiş DİK kuruluşu* politikayı belirler ve görünür hükümet bunu uygular (Newman, 2017).

Kaliforniya Üniversitesi akademisyenlerinden William Domhoff *"Who Rules America?"* isimli siyasal ve politik otoritenin arkasaındaki kurumlaşmayı irdeleyen kitabında DİK'i siyasal ve politika tasarlama ağının en önde gelen teşkilatı olarak konumlandırmaktadır. Domhoff'a göre; "En büyük 500 şirketin %37'sinin bir çalışanı ya da yöneticisi DİK üyesidir. Şirket büyüklüğüne göre DİK'de üye sayısı artmaktadır. En büyük 100 şirketin %70'inin, en büyük 25 şirketin %92'sinin yöneticisi DİK üyesidir. En büyük 25 bankanın 21 'nin yöneticisi, en büyük 25 sigorta şirketinin de 16 yöneticisi DİK üyesidir" (Yıldırım M. , 2005).

DİK, Amerika'nın başka devletlerden mal ihracatını güvenceye alabilmek ve "tek dünya-tek devlet" amacını gerçekleştirebilmek amacıyla 1942 yılında Dünya Bankası'nın kurulmasını sağlamıştır (Yılmaz, 2014). Dünya Bankası'nın yanında, Dünya Sağlık Örgütü, BM Çocuklara Yardım Fonu (BMÇYF), Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (BMKP) yine Rockefeller Vakfı tarafından DİK aracılığıyla kurulmuştur (Yalçın, 2019). Uluslararası Para Fonu (UPF)'nun teknik ve yasal alt yapısı DİK tarafından kurulmuştur. Böylece Rothschild, DuPont, Mellon ve Rockefeller, Federal Merkez Bankası aracılığıyla faiz oranlarını, para değerini ve para akışını dikta edebilmiştir (Yılmaz, 2014). Amerikan Senatosu'nda Dış İlişkiler Konseyi Üyesi James Warburg şunları söylemektedir: "*Hoşunuza gitse de gitmese de tüm dünyayı yönetecek bir tek dünya devleti kuracağız; güzellikle olmazsa, işgaller yoluyla"* (Savaş, 2007).

DİK tarafından kurulması sağlanılan Dünya Bankası ülkelere yardım adı altında denetim sağlamaktadır. Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu (UPF), küresel sermayenin çıkarlarını uluslararası arenada korumak ve Batı dışı toplumları eğitimden politikaya kadar her alanda denetim altında tutmak amacıyla kurulmuşlardır (Değer, 2010). Zaten kapitalizmin başlangıç safhasından beri milletlerüstü bir teşkilât olarak Hür Sermâyeciliğin belirleyicisi Farmasonluktur (Duralı, 2019). Batı dışı toplumların yöneticilerinden, Uluslararası Para Fonu (UPF) ve Dünya Bankası'nın eğitimden politikaya her alanda uygulatmak istediği her politikayı harfiyen uygulamaları

beklenir. Aksi takdirde ABD'li Profesör Boldwin'nin de belirttiği üzere *"... hükümetin, özel sermayenin karşıtı bir politikayı izlemesi durumunda, hükümeti izlediği politikadan caydırmak üzere Dünya Bankası'nın çözümü, (politikasını değiştirmesi için şantaj yaparak) borç vermeyi reddetmektir..."* 1977 Ekim ayında Maliye eski bakanlarından Cihat Bilgehan'nın Uluslararası Para Fonu (UPF) ve Dünya Bankasından eli boş dönerken; yine 1977 Ekim ayında Koç Grubu, Dünya Bankası'ndan yirmi milyon dolarlık kredi alması buna iyi bir örnektir (Değer, 2010).

Ayrıca DİK, devletin dışişlerinden sorumlu adamlarını, siyasetçileri, akademisyenleri, think-tank üyelerini, vakıf temsilcilerini ve üst düzey yöneticileri Rockefeller ailesi ve Rothschild Ailesi başta olmak üzere çokuluslu şirket temsilcileriyle buluşturmaktadır (Yılmaz, 2014).

2.2.2 İlluminati

1776 yılında Almanya'da kurulan İlluminati, 1784 yılında açığa çıktı ve dağıldı. Bu sebeple bazı aydınlar bu komplonun artık var olmadığını iddia ederler. "*İlluminati*", aslında aynı amacı günümüzde sürdürmekte olan bireylere ve gizli örgütlere yakıştırılmış bir addır. Örgütün varlığı gerçekte 18. yüzyıldan çok daha eskilere dayanır (Livingstone, 2012). Misyonu, yeni bir dünya düzeni kurmak; bu düzene tek din olarak Yahudiliği yerleştirmek ve bu düzeni bu düşüncelerle yönetmektir. Böylece Yahudi otokrasisi Hristiyan ülkelerin liberalizminin yerini alacak; ortada Yahudilik dışında din diye bir şey kalmayacaktır (Kısakürek, 2006). İlluminati üyeleri bu sebeple birbirleriyle evlenmiş ve bu sayede asil soylarını koruyup kuşaktan kuşağa gizemli bilgilerini aktarmışlardır. Bundan dolayı kendilerine aynı zamanda "Aile" de derler (Livingstone, 2012). Adı ister gül-haç, ister illuminati, isterse mason örgütü olsun hepsi 6. yüzyılda ortaya çıkan tapınakçıların devamı olup ve hepsinin ortak amacı Yahudilerin dünya hâkimiyetini sağlamaktır (Kuzu, 2014). Rothschild ailesinin finansal desteğiyle büyüyen Illuminati, mason localarının en başta gelen locasıdır (Duralı, 2019).

Yahudilerin dinlerinden kaynaklanan bir üstünlük duygusu ve ötekileştirme alışkanlıkları onların küresel hâkimiyet kurmalarına sürüklediği söylenebilir. Mesela Tevrat'ta herkes için eşit tek bir kanunun olması gerektiği vurgulansa da ilahi emirlere bakıldığında halk, Tanrı ile sözleşen İsrailoğulları ve diğerleri/yabancılar olarak ikiye

ayrılmaktadır (Mısırdan Çıkış 23: 9). Yine kölelere muamelede İbrani olanlar ve olmayanlar için farklı uygulamalardan söz edilmekte (Mısır'dan Çıkış 21: 2) ve faiz konusunda İsrailoğullarından faiz almak yasaklanırken yabancıdan faiz alınabileceğine dair açık ve net emirler bulunmaktadır (Yasa'nın Tekrarı 23: 19-20). Bu nedenlerle yüzyıllar boyunca Hıristiyan Avrupa'da dışlanarak yaşayan Yahudiler Fransız İhtilali'ne kadar siyasi güce ve eşit haklara sahip olamadılar. Hristiyan Avrupa, Yahudileri "Hz. İsa'nın Katilleri" olarak nitelediğinden onlara her alanda daima mesafeli davranmıştır (Kızıloğlu, 2012).

Bu sebeplerle illuminati Fransız Devrimi ve modernizmin Avrupa'da ortaya çıkmasını ve yayılmasını sağlamıştır (Sayın, 2007). 1830, 1848, 1851, 1870 tarihlerinde hepsi masonlarca gerçekleştirilen dört Fransız ihtilali bulunmaktadır. Hepsi küçük darbeler çapındadır. 19. Asırda Fransa'da modalaşan ve Fransız İhtilali zeminine dayanan hareketler önce Avrupa'ya sonra tüm dünyaya sirayet etmiştir. Bütün bunlar tapınakçı masonlarca gerçekleştirilmiştir. Gizli yahudi servet ve hâkimiyeti olan tapınakçılık, Fransız İhtilalini sevk ve idare ettiği gibi, onu takip eden ihtilallerde oynadığı ve sözde idealistlere oynattığı rol açısından hem arka planda hem de ön planda olmayı bilmiştir (Kısakürek, 2009). Bunlar bir taraftan Lions, Rotary gibi topluluk ve hayır dernekleri kisvesi altında Sermâyeciliğin tohumlarını dünya çapında maddeten ve fikren inkişâf ettirmişlerdir (Duralı, 2019).

Rönesansın, bilimin ve aydınlanmacı felsefenin gelişmesinde tapınak şövalyelerinden, gül haç'a, siyon tarikatına kadar çok sayıda masonik teşkilat rol oynamış ve 11. ve 17. yüzyıl arasında Vatikan'ın ve Kilise'nin düşünce sistemiyle mücadele etmişlerdir. Avrupa'da demokratik rejimin kök salması, Krallık rejiminin alt edilmesi bu gizli teşkilatın mücadelesi sonucu gerçekleşmiştir (Sayın, 2007). Bilim, tapınakçıların amaçlarına ulaşmalarında büyük öneme sahiptir. Karl Marx, Charles Darwin, John Lock gibi entellektüeller aracılığıyla dinsel bilimleri yalanlayıp pozitif bilimleri öne plana çıkarmaya tüm dünyayı yeniden yapılandırmayı başarmışlardır. Bunu başarmak için Evrim, Pozitivizim, Rasyonalizm gibi teorileri ortaya atarak din düşüncelerini kenara iterek insanlığı yeniden formüle etmişlerdir (Kuzu, 2014).

Mesela Darwin'in evrim kuramı, rekabetin ve liberal ekonominin en bilinen kavramını karşıladığı için entelektüeller arasında büyük etki yarattı. Dinin, muhafazakârlığın ve geleneğin ilk kez bilinçli ve militan bir zıtlaşma içine evrim kuramı ile birlikte girdiklerinden dolayı hem travmatik hem çarpıcıydı. Böylece o zamana kadar

toplumların kavramış olduğu insanlığın özel statüsü ortadan kaldırılmış oldu. Artık Tanrı tarafından yaratılmış olan insan, değişime uğramış bir *maymundu.* Evrimciler geleneğin güçlerine halkın önünde meydan okuyarak bilim kamuflajı altında zafer kazandılar. Darvinciliğin, bilim çevrelerini hızlı bir şekilde ikna etmesinde dönemin ülkelerinin ideolojik ve siyasi konjektörü büyük önem taşımaktaydı. Bilim, "ister liberal ister (küçük olmakla birlikte) artan ölçüde sosyalist olsun, *laik ilerleme ideolojisinin merkezini* oluşturmaktaydı" (Hobsbawm, 1995).

Onlar için pozitivizm, teolojinin eksik yönlerini bastırmak üzere inşa edilmiş gerçek ve hakiki tek dindir. Pozitivizm duyularla hissedilmeyen her türlü bilgiyi değersiz olarak kabul eden bir düşünce sistemidir. Her şey madde ve enerjidir. Deney ile elde edilmeyen her türlü bilgiyi reddeden felsefe çığırıdır. Bu anlayışta düşünce her türlü metafizik etkilerden arındırılarak bilgi işleme süreçleri tabiat ilimleri ve *ampirik ilimlere* göre normalleştirilmesi sürecini içerir. XIX. yüzyılda Avrupa'nın içerisinde bulunduğu karışık, anarşist ve buhranlı ortama şekil verecek olan *sosyolojiyi inşa etmek* pozitivizmin amacı olup, bu ilmin hayata hizmet etmesi başlıca gayesidir. Ancak bu bilimsellik tarifinin kullandığı metodun bilimsel olduğunu kanıtlayacak ne bir gözlem ne bir *deney* ne de bir *delil* de bulunmaktadır (Korlaelçi, 2018).

XVII. yüzyılda *Descartes, Galilée ve Bacon'ın* düşünce, keşif ve kurallarıyla başlayan politik felsefe *Charles Fourrier, Saint-Simon, Cabanis, D'Alembert, Hume, Berkeley, Leibniz, Newton, Locke ve Hobbes* gibi aydınların katkılarıyla gelişme gösteren fikirler *Auguste Comte'un* sistemleştirmesiyle farklı bir nitelik kazandı. Comte, daha sonra yazdığı eserler de ise *yeni bir din* oluşturmaya çalışmıştır. Comte'a göre toplumun kalkınması ve bağımsızlığı için din bir zorunluluktur. Fakat onun bahsettiği din Hristiyanlık ve İslamiyet değil *pozitif dindir*. Bu dinin peygamberi *Comte*, melekleri *kadınlar*, tanrısı *insanlıktı* (Korlaelçi, 2018).

Böylece 18. Yüzyılda kilisenin baskıcı otoritesi altında ezilenler, Hristiyanlık yerine aklı temel alan *aydınlanma çağını* başlatmış oldular (Aydoğan, 2017). İnsanın rasyonel aklı, *kilisenin boşalttığı tahta* oturdu. Bütün maziye, aristokrasiye, kiliseye ve feodaliteye gösterilen direnç ve başkaldırı karşısında duran bütün odakları yok etti ve XIX. yüzyıldan itibaren galibiyetini ilan etti. İç içe girmiş olan askerlik kurumları, modern eğitim, modern devlet ve kapitalizm el ele vererek insanların hayal dünyalarını, inançlarını, davranışlarını, sezişlerini, düşünüşlerini ve duruşlarını yeniden şekillendirerek yeni bir toplum yarattılar. Tanrı artık *öl (dürül)müş*, iktidarın

ve her şeyin ölçüsü *insanlık/humanite* olmuştu. Kadim değerlerden koparak gelenek ötekileştirilmiş ve yeniden icat edilmiştir. Ekonomi, eğitim, yönetim, iş alanları, toplum ve insanlık yeniden yaratılmış, biçimlendirilmiş ve tasarlanmıştır (Gündüz, 2016). Böylelikle modernizm ile birlikte din düşüncesinin kenara itilip Hıristiyan kimliğinin erozyona uğramasıyla kilisenin toplum ve öğretiler üzerindeki etkisi yerine *seküler ideoloji* ve *düşünceler* Avrupa'ya hâkim oldukça *Yahudiler'e uygulanan hukuki kısıtlamaların sebepleri* de ortadan kalkmış oldu (Kızıloğlu, 2012).

Avrupada illuminati tarafından gerçekleşen Aydınlanma ile birlikte Yahudiler öncelikle Fransa ve İngiltere olmak üzere Avrupa'da özgürleşmiş ve siyasi sisteme dâhil olarak hem ekonomik hem siyasi güç kazanmışlardır. İlluminati bu gelişmeyi öncelikle Yahudi nüfusun yoğun olduğu Akdeniz, Orta Doğu ve tüm dünya'ya yayarak hem *dindaşlarının bu özgürlükten yararlanmaları* hem de dünyaya hükmeden Tek Yahudi Devleti olma planlarını gerçekleşmesini sağlamak amacıyla harekete geçti. Bu ideolojik programın hedefine ulaşmasının yolu olarak da eğitimi ele aldılar (Tasdelen, 2019). Amerikalı Thomas Jefferson, Alman Johann Fichte ve Fransız Marki de Condorcet gibi illuminatinin önde gelen üyelerinin de ifade ettiği üzere İlluminati'nin ihtilalden sonraki en büyük takaddümü *zorunlu eğitimi Batı ve Batı dışı toplumlara kendi ideolojilerini empoze edecek şekilde yapılandırararak yerleştirmektir* (Livingstone, 2012).

2.2.3 Hizmet Ticareti Genel Anlaşması (HTGA)

Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)'nün 1995 yılında kapitalist dünya sisteminin içine girmesi ile birlikte "Hizmet Ticareti Genel Anlaşması" (HTGA) Türkiye'nin politik ve akademik konuları arasına girdi. DTÖ'nün kuruluş aşamasında gerçekleştirilen anlaşmalardan biri olan Hizmet Ticareti Genel Anlaşması (HTGA), hizmet ticaretinin uluslararası boyutuna yönelik temel ilkeleri, kuralları ve kavramları uluslararası seviyede belirleyen ve hizmet sektörlerinin tamamına üretilmesi ve dağıtılması için lüzumlu olan metaların tamamının üretimini içerisine alan çok taraflı ticaret ve yatırım anlaşmasıdır. Yalnızca ulus üstü ticaret ve yatırımla sınırlı olmayan ve yatırımların doğrudan hizmet ihracı ila gerçekleştirilmesini sağlayan bu anlaşma her türlü hizmet sunumunu kapsamaktadır. Hizmet sektörü sahasında faaliyetlerini sürdüren ulus üstü şirketler HTGA vasıtasıyla ulus üstü ticaret ve yatırımların önündeki engelleri kaldırarak küresel kanunların geçerliliğini sürdürme fırsatı yakalamışlardır.

Liberalizasyonun yasal zeminini teşkil eden HTGA anlaşması hizmet alanlarının tamamında ulus üstü sermayenin karşısına çıkan engelleri kaldırarak yasal bir dayanak oluşturmuştur. HTGA bu özelliği ile ulusal ve uluslararası şirketler arasındaki haklarını eşitlemek, uyuşmazlıkların çözümünde DTÖ mahkemelerine başvurulmasını sağlamak gibi alanları kapsamaktadır (Güzelsarı, 2009). HTGA ile sermayenin önündeki bariyerler kalktıkça, ulus üstü şirketler de sayısal olarak artmaktadır. Bu dev ulus üstü şirketler hızlı bir şekilde gücünü artırmakta ve bir araya gelerek dünyada tekel piyasası oluşturmaktadırlar. Ticaret ulus üstü şirketlerin dünya çapında birbirleriyle yaptıkları kâr amaçlı bir dünya ticaretine dönüşmüştür. Bu ulus üstü şirketlerin büyük çoğunluğu AB ve ABD kökenli olup dünya piyasasında oluşturdukları tekeller sayesinde işgücünün hem ucuz hem de çok olduğu bölgelere yönelmektedirler. Liberal ekonomi ekseninde gelişme gösteren bir kavram olan küreselleşme, emperyalizmin kendisidir. Az gelişmiş ve gelişmekte olan devletlerin ulusal piyasalarına tek pazara dönüştürerek ortadan kaldırmayı hedeflemektedir (İrge, 2005). Hizmet alanlarını ulus üstü sermayenin hegemonyasına açarak dünya çapında ekonomik ilişkiler ağını örmeye çalışan HTGA, sermayenin uluslararasılaştırmasında pazar ilişkilerini karara bağlayan, düzenleyen ve denetleyen bir anayasa özelliği taşımaktadır. Bu özelliği ile hizmet alanlarının HTGA'ya göre yeniden yapılandırılması istenmektedir. HTGA, ulus üstü sermayenin toplumsal düzeni ve toplumsal ilişkileri metalaştırma projesidir. Başka bir ifade ile sistemin kuralsızlaştırılması değil sistemin kendi içerisinde yeniden düzenlenmesinin adı olan HTGA, DTÖ'nün düzenleyici örgütüdür. Kendine sürekli üretmeye ve yenilenmeye ihtiyaç duyan kapitalist ilişki daima düzenleyici araçlara gereksinim duymakla birlikte bu araçların ne hedeflediği, nasıl şekilleneceği ve içeriğinin ne olacağı gibi konular siyasal ve sosyal küresel sermaye güçleri tarafından belirlenir (Güzelsarı, 2009).

HTGA'ya göre herhangi bir kamu hizmetinin ulus ötesi sermayenin ticaret ve yatırım yapacağı alana girmemesinin tek sınırlaması, hizmetin rekabetçi bir ortam oluşturmamasına ve ticari özellik taşımamasına bağlıdır. Hizmet sektörleri bu özelliklerden sadece birini taşıdığında HTGA kapsamına girecektir. Başka bir ifade ile kamusal anlamda yerine getirilmeyen ya da piyasaya kısmen açılmış durumda olan ticari hizmetlerin tamamı HTGA kapsamına girebilecektir. Örneğin eğitim hizmetini HTGA kapsamında ele alınıyor. Önce eğitim alınıp satılabilen bir meta mıdır sorusu soruluyor. Sonra eğitim hizmetinin piyasada rekabeti mümkün

müdür sorusu soruluyor. Eğer bu soruların yanıtı evetse bu hizmet HTGA kapsamına alınabiliyor. Böylece, eğitim hizmetleri, sağlık hizmetleri, ulaşım, enerji, posta hizmetleri gibi sosyal anlamda yer alan hizmetlerin tamamı; adli ve hapishane hizmetleri gibi hizmetlerin de ticarete ve rekabete dayalı metalar olduğu kararına bağlanmış oluyor. Bu şekilde devlete sadece ordu ve polis gibi güvenlik hizmetleri, ölüm-doğum kayıtları gibi teknik ve idari kamu hizmetleri kalmakta; geriye kalan hizmetlerin sunum ve üretimi ulus üstü sermayeye açılmaktadır. HTGA esas itibarıyla kamusal hizmetlerin küresel sermaye tarafından yerine getirilmesini hedeflemektedir. "Milli muamele ilkesi" ve "en çok kayrılan ülke ilkesi" HTGA'nın ana ilkeleridir. "Milli muamele ilkesi" bir devlete yabancı sermaye girdiğinde o devletin kendi sermayesine sunmuş olduğu tüm imkânlara sahip olacağı prensibine dayanır. Başka bir ifade ile HTGA hükümleri ekseninde şekillenen hizmet alanları pazara açılırken yabancı ve yerli unsurlar eşit sayılacaktır. Yani hiçbir ülke ulusal sermayesine ulus üstü sermaye sunmuş olduğu imkânlardan fazlasını sunamayacaktır. "En çok kayrılan ülke ilkesi" ise bir devlet kültürel, siyasi ve ekonomik ortaklıklar sebebiyle çıkar ilişkisi kurabileceğini düşündüğü başka bir devlete sunmuş olduğu ticari ile yatırım ayrıcalıklarını HTGA üyesi ülkelerin tamamına uygulamak zorundadır. Yani bir ulusa hizmet ticareti maksadıyla gelen ulusüstü sermaye aynı avantajları ve hakları tanıması zorunludur. HTGA kapsamında olan ülkelerden herhangi birisi bu ilkeleri ihlal ederse, ihlal eden ülkeyi diğer ülkeler DTÖ'ye dava etme hakkı bulunmaktadır. Küresel sermayenin dünya çapında hızlı büyüme gösterdiği ve hizmet alanlarına nüfus ettiği alanların başında su, sağlık ve eğitim gelmektedir ve ulus ötesi şirketler için bu alanlar en büyük yatırım ve pazar alanlarını oluşturmaktadır. Ulus üstü hizmet ticareti bakımından değerlendirildiğinde, eğitim sektörü 2 trilyon doların, su sektörü 1 trilyon doların ve sağlık sektörü ise 3,5 trilyon doların döndüğü bir pazara sahip olduğundan yola çıkan Ulus üstü şirketler, bu alanlara ulus ötesi kuruluşlar aracılığıyla yönelmek istemektedir. Küresel sermayenin anayasası olarak kabul edilen HTGA uyarınca, metalaştırılması hedeflenen sektörlerin başında eğitim bulunmaktadır. Dünya Ticaret Örgütü'nün resmi dokümanlarına göre eğitim sektörü ilk, orta, yükseköğretim, yetişkin eğitimi ve diğer eğitim sektörleri olmak üzere dörde ayrılmıştır. Dünya Ticaret Örgütü'nün yapmış olduğu bu sınıflandırma Amerika'nın sınıflandırmasıyla aynıdır. Eğitim sektörü ihracatında dünyada lider durumda olan Amerika, eğitimin liberalizasyonu konusu üzerinde özellikle durmaktadır. Amerika'nın eğitim ve öğrenim sektörleri başlığı altında belirlemiş olduğu eğitim hizmetlerine yönelik

talepleri Türkiye, Güney Afrika, Japonya, Kanada, Brezilya, AB ülkeleri ve Çin gibi çoğu ülkeyi önemli oranda ilgilendirmektedir. Amerika'nın belirlemiş olduğu eğitim sektörünün kapsamına sınavların değerlendirilmesi, sınav gözetmenliği, sınav sorularının hazırlanması, staj hizmetleri, bireylerin becerilerini artırmaya yönelik kurslar, üniversiteye hazırlık kursları gibi alanlarda girmektedir. HTGA'nın "Milli muamele ilkesi" hükümleri ve Amerika'nın talepleri doğrultusunda eğitimi taahhüt listesine ekleyen ülkeler devlet ve özel okullara sağlamış oldukları desteği aynı oranda küresel sermayeye de sağlamak zorundadır. Bu koşulların yerine getirilmesi ve uygulanması beklenen devletlerden biri de Türkiye'dir. Amerika Türkiye'den yabancı okulların yalnızca kendi vatandaşı olan bireylere eğitim verebilmelerini sağlayan kararlarını iptal etmesini ve HTGA hükümleri çerçevesinde kurs, yükseköğrenim, test-ölçüm hizmetleri ve diğer eğitim öğretim faaliyetlerinin küresel sermayeye açılması önündeki engelleri kaldırmasını istemektedir. Uluslararası piyasalarda eğitim sektörünü meta olarak şekillendirmeye çalışan küresel sermaye, HTGA -DTÖ aracılığıyla üye devletlerin eğitim politikalarında değişimler gerçekleştirerek eğitim sektörünün piyasa anlayışında yeniden tanımlanmasının ve ticarileştirilmesinin yolunu aramaktadır. Diğer yandan Dünya Ticaret Örgütü üyeleri ile birlikte AB'de HTGA'yı diğer ülkelere imzalatmadan pazarlarını belirlemiş oldukları sektörlere açmaları gerektiğini talep etmektedir. AB üyeliği sürecinde bu talep böylece pazarlık gücü şeklinde kullanılabilecektir (Güzelsarı, 2009).

Belediye hizmetleri, posta hizmetleri, ulaşım hizmetleri, sosyal güvenlik, sağlık, içme suyu ve eğitim gibi alanları kapsayan HTGA, dünya çapında emekçi sınıfın aleyhine birçok düzenleme ile genişletilmektedir. HTGA bu bağlamda tüketici haklarından emek yasalarına kadar hizmet ticaretini kısıtlayan veya engelleyen idari tüm düzenlemelerin kaldırılmasını; bunlara ilaveten devlet yardımlarının kalite ve lisans standartlarının, pazarın girdi ve çıktılarının küresel sermayenin talepleri ve çıkarları doğrultusunda tekrardan düzenlenmesini öngörmektedir (Güzelsarı, 2009).

Dünya Bankası eşitlikçi söylemlerle eğitimi yeniden yapılandırmak için sürekli girişimlerde bulunmaktadır. Mevcut eğitim modellerinin merkezi ve eşitsiz olduğuna yönelik yapmış olduğu tespitleri arkasına alarak yükseköğretimin paralı olmasını ve yükseköğretime ayrılmakta olan bütçenin temel eğitim kurumlarına aktarılmasına yönelik politikaları ülkelere dayatmaktadır. Dünya Bankası'nın ülkelere dayatmakta olduğu politikalar öğretmen yetiştirme, bütçe yönetimi ve yerinden

yönetim gibi nosyonlar üzerinde durmakta, kamu okullarının tasfiyesini sağlayarak özel girişime açılmasını amaçlamaktadır. Eğitimin piyasanın ve iş dünyasının ihtiyaçlarını karşılayabilmek için yeniden yapılandırılması ile birlikte demokrasi ve yurttaşlık, toplumsal adalet, fırsat eşitliği, eğitim hakkı gibi işlevleri gözden düşmüş, girişimcilik ve rekabet kültürü gibi nosyonlar gözde hale gelmiştir (Sayılan, 2006).

Küreselleşmeyi yöneten Dünya Ticaret Örgütü, Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu (UPF) gibi ulus üstü kuruluşlar, ulus ötesi şirketlerin çıkarları doğrultusunda çalışmaktadır. Bu dev ulus ötesi şirketleri aksi durumda yaşama şansları bulunmamaktadır. Bu dev ulus ötesi tekeller, yeryüzündeki kaynaklara kendi çıkarları doğrultusunda el koyarak, onları kendi menfaatlerine hizmet eder bir şekle dönüştürmek istemektedirler. Emperyalizmin bu yeni şekli ulus ötesi şirketlerin global emperyalizmidir (İrge, 2005). Ulus üstü kuruluşlar ve özelleşmiş organizasyonlar Amerikan sisteminin en önemli parçasıdır. Dünya Bankası (DB) ve Uluslararası Para Fonu (UPF) kökenleri Bretton Woods Konferansı'na (1944) dayanan ve Amerika'nın güdümündeki kuruluşlardır (Brzezinski, 2005).

HTGA'nın salkımlandırma yaklaşımıyla ülkelerin hizmet sektöründeki etki kapsamını genişlettiği görülmektedir. Salkımlandırma yaklaşımıyla, birbiriyle ile bağlantılı olan alt sektörler kendi içinde bölünerek birbirleriyle ilişkilendirilmektedir. Örneğin bir devlet eğitim sahasında başka bir ülkeye taahhütte bulunmamışsa bile, eğitim materyalleri, ders kitapları gibi diğer alt sektörlerde taahhütte bulunmuşsa, eğitim sektöründe de taahhütte bulunmuş olarak kabul edilecektir. HTGA'ya üye ülkeler ulus üstü şirketlerin gündem ve çıkarlarını müzakereler esnasında temsil etmektedir. Müzakereler esnasında ülkeler arasında çıkan çatışmalar aslında ulus üstü şirketlerin birbirleriyle olan rekabetlerinden kaynaklanmaktadır. Ve ülkeler ulus üstü şirketlerin çıkarlarına aracılık etmektedir. Dünya ekonomisini kontrolleri altında tutan ulus üstü şirketler, yürütmüş oldukları lobileri vasıtasıyla Japonya, Kanada, ABD, AB, kısaca DTÖ'nün gündemini belirleyebilmektedirler. "AB Hizmet Forumu" ve "ABD Hizmet Endüstrileri Koalisyonu" gibi güçlü örgütler vasıtasıyla HTGA müzakerelerine müdahale edebilen çok uluslu şirketler, yapmış oldukları lobi faaliyetleri sayesinde kendileri lehine küçük sermaye sınıflarının aleyhine kararlar aldırabilmektedir. Diğer taraftan daha üst seviyede liberalizasyonu amaçlayan Amerika, HTGA müzakerelerinin haricinde ikili ve bölgesel anlaşmalara da önem verilmesini, müzakereler esnasında sermaye gruplarının görüşlerine başvurulmasını

talep etmektedir. Başta eğitim olmak üzere sosyal, sağlık ve su hizmetleri gibi kamu hizmetlerinin tamamına ilişkin projelerin ulus üstü şirketlerin görüşleri doğrultusunda yapılacak olan müzakerelerde belirlendiği görülmektedir (Güzelsarı, 2009).

Serbest ticaret ve yatırımı dünya çapında uygulamak, kuruluşa yeni üyeleri teşvik etmek ve anlaşmaları genişletmek amacıyla kapalı kapılar arkasında düzenli aralıklarla başta Japonya, Avrupa Birliği ülkeleri ve ABD olmak üzere küresel sermaye güçleri ve kapitalist devletler çıkar çalışmalarına yönelik toplantılar düzenlemektedirler. Fakat DTÖ bünyesinde küresel sermayenin gündem ve çıkarları HTGA müzakerelerinde kapitalist devletler aracılığıyla temsil edildiği ve müzakerelerde alınan kararların devletlerin gücüne göre belirlendiği toplantılarda, üye devletlerin tamamını ulus üstü sermayenin karşındaki engellerin kaldırılmasına yönelik kıyasıya yarışmaktadırlar. Kapitalizmin küresel dinamiği, işleyişi, küresel düzenlemeleri, dayandığı anlaşmaları ve oluşumları da beraberinde getirmiştir. Bu düzenleme ve oluşumların ortaya çıkardığı örgütlerden biri olan DTÖ, hem küresel sermayenin çıkarlarına zemin hazırlamasında hem de küresel sermayenin dünya çapında kurumsallaşmasında başrol oynamaktadır. DTÖ, küresel sermayenin hegemonya kurma sürecinde destek aldığı anlaşmalar vasıtasıyla egemenliğini dünya çapında yayma fonksiyonunu sürdürmektedir. Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu (UPF) gibi DTÖ'de küresel sermayenin bütünleşmesine zemin hazırlamakta ve almış olduğu kararlarla küresel sermayenin menfaatlerini temsil etmektedir. Küreselleşme sürecinde küresel sermaye grupları arasında gerçekleşen çatışmaların arttığı bu dönemde, DTÖ bünyesinde süregelen çatışmaların arkasında kapitalist güçlerin karşılıklı uygulamış oldukları korumacı politikalar bulunmaktadır (Güzelsarı, 2009).

Neo-liberal politikalarla piyasaya açılan ve ticarileştirilen eğitim gibi alanlar HTGA ile birlikte hukuki bir nitelik kazanmıştır. Eğitim alanı HTGA müzakereleri ile buğday ve otomobil sektörü gibi ticari bir sektöre dönüştürülmek istenmektedir. HTGA ile eğitimin piyasaya açılması ve ticarileştirilmesi kolaylaşmış ve hukuki bir zemine oturtulmuştur. Eğitim piyasasında her yıl ortalama 5 milyon öğrenci küresel okulların müşterisi olmuştur (Sayılan, 2006). Ayrıca yurtdışı eğitiminde Amerika en baş sırada tercih edilmektedir.2015 yılında bile, kendi imkânıyla ya da devlet desteği ile yurt dışında okuyan öğrenci sayısı 100 bini buldu. II Dünya Savaşı'nın bitiminden sonra öğrenci gönderme yönü Avrupa'dan ABD'ye rotasını değiştirdi. Chicago, Los

Angeles, New York, Princeton gibi şehirler dünyanın birçok yerinden öğrenci çekmeye başladı. Bu uygulama, sadece Türkiye'de değil, Güney Amerika, Mısır, İran, Çin, Hindistan, Rusya, Japonya gibi Batı dışı toplumlar da bu eğitim politikasını benimsemiştir. Amerika için asıl mesele, Almanya- Fransa bağlantısına dayanan, ABD'ye bağlı, varlığını sürdürebilir, küresel ABD hegemonyasının etkin bir şekilde uygulanmasında uluslararası sistemi yaygın bir şekilde kullanan bir Avrupa inşa edilmesidir (Brzezinski, 2005).

HTGA'nın dayatmakta olduğu eğitim politikası İngilizcenin ve Amerikan eğitim sisteminin etkisi altında biçimlenerek ulusal ve yerel dil ve kültürlerin dışlanmasını sağlamaktadır (Sayılan, 2006). Eğitim politikaları üzerinde proje kredileri ile etki yaratmaya çalışan Dünya Bankası, kapitalist anlayışı eğitim sistemi içerisine yönetişim, insan sermayesi, müşteri-hizmet sunucu, etkinlik, verimlilik, yatırım gibi kavramları sokarak meşrulaştırmaya çalışmakta ve bu kavramları eğitim sistemine sokarak eğitimi sektör mantığına hazırlanmaya çalışmaktadır. Dünya Ticaret Örgütü, eğitim sistemini "eğitim piyasası" olarak tanımlamaktadır. PDS stratejisi ile Dünya Bankası kendisinden kredi almak isteyen devletlerden sigortacılık, kütüphane, ulaşım, kamu sağlığı, temizlik, su, sağlık ve eğitim gibi kamu hizmetlerinin temel alanlarını küresel sermayeye açmaları koşuluyla kredi verebileceğini duyurmuştur. Dünya Bankası burada kendisinden kredi kullanma talebi olacak devletlerin HTGA Antlaşması'nın hükümleri doğrultusunda pazarlık güçlerinin kalmamasını amaçlanmıştır (Güzelsarı, 2009).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÜRESEL SERMAYENİN TÜRK EĞİTİM SİSTEMİNE ETKİSİ

Kapitalizm sadece ortaya çıktığı batılı ülkeleri değil, bütün unsurlarıyla tüm ülkeleri etkilemiş ve etkilemeye de devam etmektedir. Kuşkusuz bu ülkelerin başında Türkiye gelmektedir. Çünkü Türkiye tarih ve coğrafya bakımından etkili bir geçmişe sahiptir. Her ne kadar Afrika ülkeleri başta olmak üzere kimi ülkeler fiilen işgale uğrayarak kapitalizmin cenderesine sokulmuşsa da, Türkiye gibi ülkeler fiilen işgal edilmemiş, buna karşın yumuşak bir geçişle zihinsel dönüşüme tabi tutulmak istenmiştir. Bu zihinsel dönüşümün başlangıcını, küresel sermayenin Türkiye'ye girmeye başladığı Tanzimat dönemi olarak belirtmek mümkündür. Bu bölümde küresel sermayenin tanzimat döneminden cumhuriyetin kuruluşu yıllarına kadarki etkisi ortaya koyulmuştur.

3.1 Tanzimat Döneminden Erken Cumhuriyet Dönemine Eğitime Etkisi

3.1.1 Tanzimat ve Islahat Dönemi

Osmanlı'da batılılaşma hareketi, Kırım savaşları sırasında Osmanlı sadrazamı olan, daha önce Londra'da Sefir-i Kebir iken *masonluğa girmiş* Tanzimat Fermanının Mimarı Mustafa Reşit Paşa (7 yıl 1 ay Sadrazamlık yapmıştır) ile Tanzimat döneminde başladı (Soysal, 2004). Teknik ve askeri alanda başlayan batılılaşma hareketi, Tanzimat'la birlikte hukuki-siyasi bir boyut kazandı. Mesela batının gerçekleştirdiği demokrasi, eşitlik, hürriyet ideolojileri, Tanzimat'la birlikte sadece azınlıklara tanınmış ve Osmanlı azınlıkları bu ferman ile birlikte yüksek mevkilere getirilmiştir. Böylece azınlıklardan müşavir, sefir ve tercümanlar yetişti. Bu fermandan yararlanan azınlıklar, ekonomik anlamda da güçlenerek *yabancı sermayenin Osmanlı'ya serbest bir şekilde girmesine*, ticari işlere el koymalarına ve onları korumalarına neden oldu. Bu ayrıcalıklar azınlıkları Osmanlı'ya bağlamadığı gibi onların Osmanlı'dan ayrılmasına olanak tanıdı. Hatta azınlıklara tanınan bu

ayrıcalıklarla Türk loncası çözüldü ve esnaf yabancı sermayeyle rekabet edemedi (Ülken, 1992).

Tanzimat dönemi ile birlikte Osmanlı toplumunda kullanılmaya başlanan medeniyet kavramının bir istismar olayı olduğu, o dönemde ne devlet adamları ne de padişah tarafından anlaşıldı. Bunlar, her şeyden nasıl kar edebilirim mantığıyla hayata bakan Batı toplumunun, millî şairimiz Akif'in deyimi ile "tek kişi kalmış canavar" olduğunun farkında değillerdi. Tanzimat ile birlikte modern, laik ve seküler reformlarla, eğitim sisteminin temelleri atılmaya başlandı ve yeni bir eğitim modeli ve tasavvuru uygulamaya konuldu. Bunun için Tanzimat Döneminden itibaren okulu olmayan mahalle kalmamasını ve eğitimin yaygınlaşmasını idealize edildi (Gündüz, 2016).

Osmanlı Tanzimat Dönemiyle Batı'yı her alanda örnek kabul ettiğinden, o dönemde eğitim sistemi olarak Fransa'yı örnek almaya başladı. Bu dönemde okullar Fransa'nın yöntem ve müfredatına göre şekillendi. Tanzimat ile birlikte başlayan yabancı dilin Fransızca olması 1980 tarihine kadar sürdü. Descartes'in akılcılığı ve Kartezyen düşünceyle şekillenen matematik, Fransa'nın eğitiminin temelini oluşturuyordu. Bu düşünce sistemine göre sosyal bilimlerin ilerlemesi ancak matematik bilimiyle mümkün olabilirdi. Sosyal bilimlerin ilerlemesi ancak matematik bilimiyle mümkün olacağı anlayışı Tanzimat Dönemiyle ülkemize girmiş oldu. Sadece Fransa değil aynı zamanda Kant'ın bilim anlayışı ve Dilthey'in dinamiklerinden esinlenen ve disiplinleri fen ve sosyal bilimler olarak ikiye ayıran Alman eğitim modeli de, Tanzimat ile birlikte eğitim sistemimize sokuldu (Aydoğan, 2017).

Yeni Osmanlılar hareketinin etrafında yabancılar ve azınlıklar önemli yer tutuyordu. Bu hareketin başındakiler, yabancılar ve azınlıkların Osmanlı tebaasında gerçekleşecek olan değişim sürecini kendi lehlerine kullanacaklarının, ayrıca Osmanlı tebaasının zarar görmesinden yararlanacaklarının farkında değillerdi. Tanzimat'la ortaya çıkan eşitlik kavramları sadece azınlıklara çıkar sağlıyordu. Tanzimat dönemine kadar zayıf bir halde bulunan zimmîler, yabancı sermaye ve bu dönemde kendilerine tanınan haklarla birleşerek Osmanlı endüstrisi ve ticaretinin aleyhine gelişmişti. Tanzimat'la temelleri atılan bu süreç Islahat Fermanı ile birlikte tamamen değişimi azınlıkların çıkarlarına hizmet edecek şekilde ilerletti. Hayriye esnafı, azınlık ve yabancı sermaye karşısında fakirleşmeye başladı. Memlekette Meşrutiyet ve hürriyet isteyenlerin, bu mücadeleyi devleti yıkmak için değil, ülkeleri için yapmaları

gerekirdi. Oysaki tüm bu yabancı ve azınlık gruplarının Yeni Osmanlıların etrafını sarması, bu değişimi kendi çıkarlarına göre yönetecekleri gösteriyordu (Ülken, 1992).

Tanzimat döneminde modern anlamda ilk eğitim kurumları açıldı, öğretmenlik ile ilgili düzenlemeler dâhil eğitim ile ilgili yasal düzenlemeler yapıldı; il merkezlerinde mili eğitim müdürlükleri kurularak milli eğitim örgüt şeması bu yasal zemine dayandırıldı. Modern okullardan ayrı olarak Medreseler'in metodu ve kendi yapısal bütünlüğü korunarak Doğu ve Batı ilk defa yan yana yaşamaya başladı (Cemaloğlu, 2005). Böylelikle Osmanlı Devleti'nde Tanzimat ile birlikte medresenin yanında modern maarif teşkilatları ortaya çıkmıştır. Devlet memuru yetiştirmek için 1838 yılında Mekteb-i Maarif-i Edebiye ve Mektebi Maarifi Adliye açıldı. Osmanlı'da eğitim fakültelerinin temeli Darülmuallim'ine dayanmaktadır. Darülmuallim'in başına 2 Ocak 1851 tarihinde Ahmet Cevdet Efendi müdür olarak atanmıştır. Cevdet Paşa maarifin nitelikli bir özellik kazanması ve yaygınlaşması için önemli çalışmalar yapmıştır. Hukuk Mektebi, idadiler, ibtidadiler, Maarif Nezareti, Ercümen-i Daniş, Darülfünun, Meclis-i Maarif gibi kurumların ortaya çıkıp hayat bulmasında önemli rol oynamıştır (Gündüz, 2016). Osmanlı'nın asırlarca ülkeyi imrenilecek bir medeniyet merkezi yaptığını unutan (Meriç, 2017) Cevdet Efendi, yeni açılan Darülmuallim'in beklentileri karşılamadığı, hızlı bir dönüşüm ve değişime tabi tutulması gerektiği gerekçeleriyle medrese sistemine derin eleştiriler getirmiştir (Gündüz, 2016).

Mason olan Osmanlı sadrazamlarından Mehmet Emin Ali Paşa (Öz, 2004; Soysal, 2004) tarafından hazırlanan *Islahat Fermanı*, 18 Şubat 1856 tarihinde azınlıkların şikâyetlerinin önüne geçebilmek için "*Gayri Müslimlerin hukuku*" olarak ilan edilmiştir (Ülken, 1992). Islahat Fermanı ilan edildikten hemen sonra 24 Mayıs 1856 tarihinde Rothschild Ailesi, *Osmanlı Bankası (Bank-ı Osmani-günümüzde Garanti Bankası adını aldı)'nı* Osmanlı Sadrazamı Mehmet Emin Ali Paşa, Divan-ı Muhasebe Reisi Ahmet Vefik Paşa, Meclis-i Vala I. Reisi Keçecizade Mehmed Fuad Paşa katkılarıyla kurdu. Osmanlı Bankası'nın temel işlevi, Osmanlı devleti para akışını takip etmek, devlet tahvillerini tahsil etmek ve yurt dışına transfer etmek, Osmanlı Devleti'nin mal ve sermaye hareketlerini düzenlemek ve küresel piyasada Osmanlı'yı temsil etmekti (Alganer & Yılmaz, 2014).

Kudüs'te sermayedar yahudilerin destekleriyle 1856 yılında Lamel Okulu ve 1864 yılında Eveline de Rothschild Okulu açıldı. Arkasında Hirsch ve Rothschild gibi sermayedarların olduğu Evrensel Yahudi Birliği isimli kuruluşa bağlı olarak Alyans

Mektepleri açıldı. Batılılaşma, Yahudilik bilinci aşılama, Yahudi kültür birliğini oluşturmada etkili olan bu okulların mezunları önemli devlet kadrolarına yerleştirildi. Böylece Yahudi çocukları Osmanlı'da yetkili ve etkili konumlara getirerek ekonomik, kültürel ve siyasi gelişmeleri Yahudi sermayesinin çıkarları doğrultusunda uygun hale getirmek hedeflenmiştir. Bu okullarda verilen Yahudilik eğitimiyle Siyonizm'in Yahudilere aktarılması ve İsrail Devletinin kurulması düşünceleri aktarılmıştır (Çınar, 2014). Osmanlı Topraklarında Farmasonluk marifetiyle kurulup önderlik edilen bu okullarda yetişen geleceğin bürokratlarına Kavmî Milliyetcilik, Positivcilik, Müslümanlık karşıtlığı görüşleri zerk edilerek kimlik tahrîb ve tahrif edilmeye başlanmıştır (Duralı, 2019).

Tanzimat dönemi ve onu takip eden Islahat Fermanı ile birlikte laik ve modern bir eğitim modeline ağırlık verilmiştir. Bu ferman ile birlikte bütün *azınlık unsurlarına okul açma* yetkisi tanınırken, Müslümanların aleyhine bir durum ortaya çıkardı. Bu sebepten 1857 tarihinde *Maarif Nezareti* kuruldu ve 1869 tarihinde Fransa'nın etkisi ile eğitime dayalı bütün işlerin belli bir intizam ve nizama göre yürüyebilmesi için *Maarif-i Umumiye Nizamnamesi* yayımlandı (Gündüz, 2016).

3.1.2 I. ve II. Meşrutiyet Dönemi

Abdülhamit dönemi meşrutiyet ve hürriyet düşüncelerinin memleketin dışında da ilerleme fırsatı bulduğu bir dönemdir. Namık Kemal ve çevresindeki neslin başka memleketlere sürgün edilmesiyle bu fikirler engellenmeye çalışılmışsa da bu dönemin yazarlarının birçok eser vermesini sağlamıştır. Hükümdarın sürgündekilere maaş ve rütbe vermesi ve basınla olan savaşın kesilmesiyle uzlaşmacı bir görüntü çizse de Münif Paşa, Ahmet Mithat gibi devletle asıl uzlaşanlara karşı gizli bir cephe kurulmaktaydı. Bu cephe, Ziya ve Kemal'in eserlerinden ilham alan genç nesilde, Yeni Osmanlılar gibi bir teşkilat kurma teşebbüsüne giriştiler (Ülken, 1992). Bu teşkilat 19. yüzyıl ortasından itibaren İngilizlerle, Bektaşiler, Nakşibendiler gibi Türkiye'deki ileri gelen sufi tarikatlarla ve Afgani'nin Özgür Masonları'yla ittifaklar yapmaya başladı (Kısakürek, 2000; Livingstone, 2012).

Bu teşkilat, tıbbiye öğrencilerince kurulan önceki adı *İttihad-ı Osmânî* olan (Korlaelçi, 2018), "*Yüzde yüz yahudi ve mason silahşörü biçiminde, İslam ruhunu posa milliyetçilik ruhiyatiyle «takas»a tabi tutma ve kelimede Müslüman kalarak kendine yeni bir dünya arama ve bu yüzden 1000 yıllık çatıyı bir anda yıkma cinneti*" İttihad

ve Terakki Cemiyetidir (Kısakürek, 2000). *"«İttihat ve Terakki» ... Dövizleri işportaya düşmüş şekilde Fransız inkılâbından ve komitacılık ruhu Balkan çetelerinden devşirilme... Doğrudan doğruya (Mason) ve Yahudi fikir kurmaylarınca idareli... Sade Batıya ve Batılıya hayran ve Doğuyu, Doğunun sefalet ve felâket sebeplerini anlamaktan âciz... Ancak okur-yazar derecesinde, irfansız ve murakabesiz, çeyrek aydınlar hareketi"* (Kısakürek, 2009)…

21 Mayıs 1889'da Ubeydullah Efendi, Hüseyinzâde Ali, Mehmet Reşit, İshak Sükûtî, Abdullah Cevdet, İbrahim Temo tarafından kurulan, Ziya (Gökalp)'in sonradan katıldığı cemiyet, daha sonraları Paris'te *positiviste'lerin* cemiyetine girmiş ve bu cemiyetin parolası olan" *Ordre et Progres'yi*" İttihat ve Terakki'nin yeni parolası haline getirmiştir. Teşkilatı kuranlar 1895'te Ahmet Rıza'nın çıkardığı Meşveret gazetesi etrafında toplandılar. Meşveret'in Fransa'daki siyasi faaliyeti hızlı bir şekilde büyümeye başladı (Ülken, 1992; Kısakürek, 2012). İttihat ve Terakki Cemiyeti, Jön Türkler'in önemli bir bölümünden oluşan ve pozitivizmin Osmanlıya yayılmasında büyük rol oynayan bir cemiyettir. Cemiyetin başkanı olan Ahmet Rıza, ünlü bir pozitivisttir (Kısakürek, 2012; Korlaelçi, 2018). Ahmed Rıza, Fransız «akılcılık» mezhebinin kurucularından Auguste Comte'un esintisine kapılmış, onu peygamber saymış, onun (pozitivizm- müspetçilik) felsefesini din kabul etmiş ve aklı putlaştırmış bulunuyordu (Kısakürek, 2012).

Gerek Yeni Osmanlılar gerekse İttihat ve Terakki, Mason yapılanması *Carbonari modeli* olan (Livingstone, 2012) *İtalyan Resorta Mason Locası'nı* örnek alarak teşkilatlandılar (Batmaz, 2012). Osmanlı Hürriyet Cemiyeti ve İttihat ve Terakki'nin kurucu lideri, 1908 ihtilâlinin hazırlayıcısı, Mehmed Talât dahil olmak üzere (Karabekir, 2011), *Yeni Osmanlı, Jön Türklerin/ İttihat ve Terakkicilerin* büyük bir kısmı masondur (Kısakürek, 2000; Öz, 2004; Soysal, 2004; Meriç, 2017). İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin önde gelen üyelerinden Maliye Müfettişi Ferit Aseo, Drama Jandarma Komutanı Hüseyin Muhittin, sonradan Muş milletvekili olan Binbaşı Naki, Kâzım Nami Duru, Mithat Şükrü Bleda, Manyasizade Refik, Kâzım Paşa, Talat Paşa Makedonya Rizarto locası üyeleriydi. Sonradan Babıâli baskınında vurulan Mustafa Necip, Gümülcüne Mebusu Hoca Fehmi Efendi, İsmail Canbolat, Mustafa Doğan, Faik Süleyman Paşa, sonradan Bahriye Nazırı olacak Cemal Paşa, Emanuel Karos *Veritas locası üyeleriydi*. Binbaşı Naki Bey ve sonradan sadrazam olacak Talat Paşa hem *Veritas locasında* hem *Makedonya Rozitası Locasında* faaliyetlere katılmışlardır

(Soysal, 2004). Tapınakçılara dayanan İttihat ve Terakki, Mason şeyhülislamların ortaya çıkmasına ortam hazırladı. Bu da *sekülerleşmenin* dini bir anlam kazanmasını sağladı (Dündar, 2001).İttihat ve Terakki örgütlenmesinin merkezi yurtdışında *Paris* iken, yurtiçinde *İstanbul* ve *Selanik* idi. *Dönmeler* olarak adlandırılan 1666 yılında sahte peygamber Sebatay Sevi'nin yolunda yürüyen *Yahudiler, Mason Grupları* ve *Selanik burjuvazisi* harekete yardım ediyordu (Kutlay, 2015).

Yahudi Sabatay Sevi'nin Sabataycılığı *Kabala* ve *tapınakçılara* dayanır. Süleyman Mâbedi'ni yeniden canlandırmak ve insanoğlunu selamete erdirme düşüncesiyle kendisini mesîh ilân eden Sabatay Sevi'nin inancına dayanan *dönmeler,* Selânik'te *Terakki mektebi ve Şemsî Efendi mektebini,* İstanbul'da da *Şişli Terakki Lisesi'ni Feyziye Lisesi'ni, Selimiye Mektebi'ni, Feyziye Mektebi'ni* açmışlardır (İslam Ansiklopedisi, 1988). İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin önderlerinin üye olduğu loca, Yahudi asıllı *Emanuel Karasso* yönetimindeki *Macedoni Rizorta* isimli *Selanik mason locasıdır*. İsmail Canbolat, Mithat Şükrü, Cemal Paşa, Talat Paşa hepsi bu locanın üyesidir. Sadece Cavit Bey (Sebatisyen Yahudi) İspanya Obediyansına bağımlı Consttition Locası'nın üyesi ve üstadı idi (Tuğcu, 2005).

Divan-ı Hümayun ile birlikte devletin öncülüğünde yürüyen Tanzimat ruhu yukarıdan aşağıya halka geçmeye başlıyor, başına buyruk hareket eden Divan-ı Hümayun'un karşısına "*kanunun mutlak hâkim olduğu*" Babıâli zihniyeti çıkmaya başladı. Hükümetin *Takvîm-i Vekayi* (1831-1843) gazetesi, Şinasi'nin *Tasvir-i Efkâr* (1861-1869) gazetesi, Hayrettin ve Ali'nin Basiret (1285 H.-1869), Namık Kemal'in İbret yayınları, yeni zihniyetin savunmasını yaparak halkın sesi olmaya çalışıyorlardı. Burada ifade edilen halkın sesi, dar sermaye gruplarına ve "Hayriye" esnafına dayanıyordu. İnfak-ı Muhtacın yazılarıyla Şinasi, ihtiyaç sahiplerine doyurmak gerektiğini vurgulayarak, halk kâtipliği, kurtuluş, muvazene, milli menfaatler, tembellik, ihtiyaç, vazife ve medeniyet konularında Hayrettin'in yazmış olduğu yazılar, sokağın, halkın ya da gazetenin toplumsal sorunlara nasıl el attığını yukarıdan aşağı doğru kayan batılılaşma hareketinin tebaaya nasıl girdiğini gösterir. Sadece kanunun şekillendirilmesi ile kalmayan Batılılaşma hareketi, öze ve fikre doğru seyahat ediyordu. Namık Kemal, Şinasi ve Ziya Paşa, bu seyahatte rol oynayan en önemli isimlerdendir (Ülken, 1992). Bektaşi olan Namık Kemal, Şinasi ve Ziya Paşa'nın *masonluğa (Luvis Amlable Locası)* girmesinde Mısır Valisi Mehmed Ali Pasa'nın torunu Mustafa Fazıl Paşa etkili olmuştu (Batmaz, 2012). Mehmed Ali Paşa

-ki o da aynı müsellesin öbür çizgileri gibi masondur; bu eşsiz sermayeyi İstanbul'a davet ve baş tacı etmiştir (Kısakürek, 2000).

Tanzimat'la birlikte Osmanlı'ya giren batılı düşünceler, genelde yüzeyde kalıyordu. Batı ilminin şekillenmesini sağlayan Batı tekniğinin öğrenilmesi ve Batı'yı besleyen fikirlerin benimsenmesiyle bu medeniyete girilmiyordu. Batı medeniyeti araştırma yöntemleriyle, felsefesiyle ve zihniyetiyle zihinlere işlenmesi gerekiyordu. Böylece doğa bilimleri sahasındaki çalışmalar ancak II. Abdülhamit döneminde başladı (Ülken, 1992). Modernleşme ve batılılaşma yolunda, ümmete dayalı devlet biçiminden ulus devlet biçimine, cemaate dayalı toplumdan ulus millete, gücünü sekülerizmden ve Batı'nın hissiyatı, dili, beklentileri, istikbali ve tarihi üzerine inşa edilmiş bir ideolojiden alan modernizm ve buna dayalı devlet sisteminin temelleri II. Abdülhamit döneminde atıldı. II. Abdülhamit, Tanzimat raporlarını devre dışı bırakmış ve Devleti yeniden gücün merkezine dönüştürmüş fakat Tanzimat'ın laik ve seküler reformlarının sürekliliğini de sağlamıştır. Sultan Devletin bekası ve kurtuluşu için pragmatist ve esnek modernleşmeyi uygun bulmuştu. Devletin eski gücüne kavuşabilmesi için merkeziyetçilik ve devletçiliği savunmuştu. Bunları yaparken eğitim ve dini sonuna kadar kullanmıştır (Gündüz, 2016).

Yeni eğitim sistemi Abdülhamid tarafından kurulan kurumlarla şekillenmeye başlar. O dönemde Sâtı Bey eğitim dönüşümüne ilkokullardan itibaren başlanması gerektiğini savunurken, Tubâ Ağacı kuramıyla Emrullah Efendi üniversitelerden başlanması gerektiğini savunur. Bu düşüncesini gerçekleştiremeyen Emrullah Efendi, İlköğretimi teşkilatlandırarak maarif ıslahına başlamıştır. İnsanlığın yaratılışında güzellik, iyilik ve doğruluk hedeflerine ulaşma diye üç yönelim içerisinde bulunduğunu, bugün ilimlerin psikolojik hayatta duygu, irade ve zihin diye üç melekeye karşılık geldiğini ifade eden Emrullah, Fransız aydın Victor Cousin'den etkilenmiştir (Ülken, 1992).

Benjamin C. Fortna'ya göre, II Abdülhamid döneminde batılı yeni binalar, okullar, ders kitapları ve haritalar yeniden oluşturularak, eğitime yeni bir tarz verilmeye çalışılmıştır. Fortna, o dönemde devletin ve toplumun içinde bulunduğu durum ve Batılı devletlere göre geri kalmanın çözüm noktası olarak eğitimin sihirli bir misyon olarak görüldüğü belirtilir. Eğitimin devletin sorunlarını çözmek için kullanılacağı bir gerçektir ama burada asıl mesele "kimin eğitiminin hâkim olacağıdır". II. Abdülhamit eğitim anlayışında, batılılaşmanın takipçisi olarak değil okulların bölgesel gereklilikleri doğrultusunda biçimlendirilmesi istemiştir. Laik ve Avrupalı

kaynakların yerine İslam ve Osmanlı geleneğine uygun materyaller getirmeyi istemiştir. Sonuç olarak Osmanlı'nın o dönemki eğitim sisteminde ortaya çıkan eğitim müfredatı bir doğu batı sentezidir. Batıyla rekabet edebilmek ve toplumsal dönüşüm ve değişimi sağlamada önemli bir güç olan eğitim, baskı yaratma aracı olarak da görülmüştür. Bu dönemde yabancı okulların devletin üzerindeki etkisini ve azınlıkların faaliyetlerini azaltmak için "Sultaniler" açılmıştır. O dönemin tehdit unsurları arkeologlar, diplomatlar, amiraller, yabancı bankerler ve yerli devrimciler Devlet içinde belirmiştir. Fortna'ya göre II. Abdülhamit dönemi eğitimi, yeni yurttaş yaratma çabası, devlet merkezli programı, iyimser ruhu ve zamanlaması Batılı devletlerle uyum içindedir. II Abdülhamit döneminde açılan sultaniler ve idadiler, ortak bir kimlik ve sosyal mobilite oluşturmanın aracı olarak görülmüştür. Okul müfredatında ahlak eğitimi İslami ögeler taşımasına rağmen, çaresiz bir şekilde batının eğitim anlayışı benimsenmiştir. O dönemde inşa edilen okullarda Fransız mimarisinin etkisi görülmektedir. Eğitim, devlete olan sadakatin, toplumsal uyumun ve siyasal birliğin sağlanmasında ideolojik aygıt olmuştur. II Abdülhamit döneminde yapılan değişim ve dönüşüm süreci, rasyonel bir eğitim sistemini, pozitivist ideoloji doğrultusunda oluşturulduğunda istenilen formatta toplum ve insan yaratılacağına olan inanç, dönemin eğitim anlayışının şekillendirmiştir. Devlet, eğitimi hem modernleşmenin ihtiyacı hem de toplumsal denetim ve kontrolün anahtarı olduğunu keşfetmiştir (Gündüz, 2016).

Diğer taraftan dönemin pozitivizmin etkisindeki düşünürler Abdülhamit Han'a düşmanlıkta bir araya gelmişler, onu İslam'daki istişare usulünü kullanmamakla suçlamışlardır. Bu şekilde dini kendi mücadelelerine alet etmişlerdir. Pozitivizmi benimseyen düşünürlerden Ahmet Rıza Pierre Laffitte ve A. Comte'u; Rıza Tevfik, J.S. Mill ve H. Spencer'ı; Ahmet Şuayb, Gustave Flaubert ve H. Taine'i; Ziya Gökalp ise Emile Durkheim'in tesirinde kalmıştır. Düşünürlerin etkilendikleri kişilerin A. Comte ile olan bağlantısı düşünüldüğünde tamamının Comte'nin fikirlerinde birleştikleri görülür. Düşünürlerin eserleri bir bütün olarak değerlendirildiğinde verdikleri eserlerde Batı'nın eserlerini nakletmekten öteye gidememişler ve pozitivizm alanında da eser verememişlerdir. Pozitivizmin Brezilya'da olduğu gibi din olarak uygulanmasını sağlayamamışlar fakat yapmış oldukları nakilcilikten dolayı pozitivizmin yayılmasını sağlamışlardır (Ülken, 1992).

II. Abdülhamit tarafından açılan okullarda eğitim görenler 1908 yılında ihtilali gerçekleştirmişler, akabinde imparatorluk yıkılmış ve Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştur. II Abdülhamit döneminde gerçekleştirilen eğitimin yaygınlaştırılması, eğitim reformu, halka açılımı ve basın modernizasyonu olmasaydı, II. Meşrutiyet'in özellikle eğitim ve basın alanındaki başarılarının sonuçsuz kalacağına yönelik değerlendirmeler bulunmaktadır. II. Abdülhamit döneminde uygulanan eğitim ve siyaset hem imparatorluğun yıkılmasını sağlamış hem de modern bir toplumsal yapı ve devletin doğmasına zemin hazırlamıştır. Sistem kendi içinde mevcut sisteme karşı muhaliflerini doğurmuştur (Gündüz, 2016).

3.2 Erken Cumhuriyet Dönemi Eğitime Etkisi

Cumhuriyet kadroları, batılılaşma/modernleşme projesini topluma hâkim kılmaya ve radikal bir şekilde tamamlamayı amaç olarak belirlemişlerdi. Batılılaşma/modernleşme projesi Osmanlı'da II. Meşrutiyet'ten itibaren başlamış ve alt tabakaya kadar sirayet etmişti. Şimdi ise toplumun üst katmanlarından alt katmanlarına doğru yeni değerler sistemi seri bir şekilde transfer edilecek ve II. Meşrutiyet'in materyalist, pozitivist ve bilimci bürokrat ve aydın kesimin kurduğu ve şekillendirdiği yeni toplum meydana getirecekti. Bu projenin hedefine ulaşabilmesi ve gerçekleşebilmesi için hiçbir şey esirgenmeyecekti. Cumhuriyet kadroları kararlı bir şekilde batılılaşma/modernleşme projesinin amacına ulaşmasında eğitimi, en etkili araç olarak gördüler. Eğitim alanında köklü kararlar alıp sert bir şekilde uygulamaktan çekinmediler (Gündüz, 2016). August Comte'nin "dinsel ve metafizik alanın tersi" olarak tanımladığı pozitif bilim kapsamında eğitim programlarında içerik ve hedef yönünden birlikteliği, denetim ve kontrolü sağlamak amacıyla "Tevhid-i Tedrisat Kanunu" çıkarıldı. Sistem artık irfanını kültür, gelenek, teoloji, din ve metafizikten değil, fenden almak istemiş ve müfredatta bu doğrultuda şekillenmeye başlamıştır (Gürol & Bavlı, 2015).

Bu dönemde bir taraftan Osmanlı'nın eğitim yapısı devam ettirilmiş (Gündüz, 2016), diğer taraftan ülkeyi analiz etmek üzere gönderilen uzmanlarla sağlıktan eğitime tüm iktisadi politikalar ve sosyal yapı sistemleştirilmeye çalışılarak Amerika etkisi kültürel dokuya işlenmeye başlamış; Türkiye'nin her alandaki Batı endeksli politikaları artık Avrupa'ya göre değil ABD ekseninde şekillenmeye başlamıştır (Örnek, 2015).

Bu bağlamda 1923 ile 1931 Yılları arasında *Efes'teki* kazı faaliyetlerini da finanse eden Rockefeller Vakfı (Örnek, 2013), Türkiye'de köklü bir dönüşüm sürecinde toplumun daha geniş bir kesimine bilimsel akılcılık aşılamayı amaçlamıştır. "*Bilimsel ve ilerici*" paradigmanın zaferine olan bağlılık, benzer değerleri paylaşan yeni bir "*aydınlanmış*" bürokrat, akademisyen ve profesyonel grubu yetiştirmek için eğitime yatırım yapılmasını gerektirdi. Türk liderleri, çeşitli projeler ve burslarla daha fazla yardım talep ederek vakfın katılımını memnuniyetle karşıladı (Erken, 2015). III. Selim ile ekonomi ve ordu alanında yapılacak olan yenilik faaliyetleri için Batılı Devletlerden alanında uzman kişilerin davet edilerek sorunların ele alınmasıyla başlayan bu serüven; bundan iki yüzyıl sonrasında eğitim sisteminde yaşanan sorunların düzeltilebilmesi için John Dewey'in ülkemize davet edilmesiyle devam etmiş; böylece Erken Cumhuriyet döneminde de mevcut eğitim sistemi sermayenin çarkı haline getirme yolunda devam edilmiştir (Aydoğan, 2018).

Dewey'e göre bilim, demokrasi ve sanayinin liberal toplumu uyum içinde devam ettirilmesinin ön koşulu eğitimdir. Chicago laboratuvarlarında üretilen pragmatizmin ve ampirik yöntemlerin dünya çapında eğitime uyarlanmasında kendisine verilen resmi veya yarı resmi görevler sebebiyle hem siyasi hem akademik görevler üstlenen Dewey, ulusötesi entelektüel dünyanın belirleyici aktörüdür. Pragmatizm ve ampirik metodolojinin eğitime uyarlanmasında verdiği eserlerin yanında Çin, Türkiye gibi ülkelerde siyasi iktidarın kendisine verdiği yetkiyle akıl hocalığı yaparak eğitim reformları gerçekleştirmiştir. Kendisine akıl hocalığı yetkisini sağlayan meşruiyetini evrensellikten alan ve stratejiler üreten referanslar ağıdır. Milletler Cemiyeti, sadece I. Dünya Savaşı sonunda uluslararası arenada sürdürülebilir bir iktisadi düzen yaratmakla kalmadı, aynı zamanda uluslararası bağlamda akademi ve entelektüel iş birliğini sağlayan bir ağ ortaya koydu. Milletler Cemiyetince kurulan ve pragmatizmin temsilcisi Henri Bergson'nun yönettiği "Yeni Terbiyeciler Ekibi" olan Uluslararası Entelektüel İşbirliği Enstitüsü, sermayedarları, akademisyenleri ve üst düzey bürokratları bir araya getiren bir kuruluştu. John Dewey, Uluslararası Entelektüel İşbirliği Enstitüsü'nün fikir babasıydı. Milletler Cemiyetinin finansal desteğiyle Yeni Terbiyeciler ekibi, bilim adamlarını, siyasetçileri ve diplomatları buluşturan sayısız konferans düzenlemiştir. Bunlardan biri de aralarında Türkiye'nin de bulunduğu bakanları, bilim adamlarını, diplomatları ve gazetecileri iktisat profesörleriyle bir araya getiren Lippmann Kolokyumu'dur. Yeni Terbiye'nin aktörlerinden, Türk Üniversite Reformunun danışmanı, Cenevre Kantonu'nun Milli Eğitimden sorumlu

bakanı Albert Malche'de John Dewey hayranıdır. Yeni Terbiye'nin Jean-Jacques Rousseau Enstitüsü gibi kurumları Türk eğitim politikasında belirleyici rol oynayan Mustafa Rahmi Balaban ve Şekip Tunç gibi aktörleri de yetiştirmiştir (Berkkurt, 2010).

I. Dünya Harbi'nin sona ermesinin akabinde vuku bulan işgal yıllarından itibaren İstanbul'da kalan Amerikalı diplomat Amiral Mark Bristol'ün aralarında Mustafa Kemal'in de olduğu kişilerle samimiyet kurduğu bilinmektedir. Cumhuriyet dönemi yıllarına gelindiğinde Amiral Mark Bristol, Amerika ile kurulan bağların olumlu seyretmesinde rol oynamıştır (Örnek, 2015). 1924 Yılında Mustafa Kemal, yapılan bir söyleşide; "*Amerikalıların idealleri Yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin ideallerin aynısıdır*" şeklinde övünüyordu. Mustafa Kemal evlatlık edindiği kızlarını *Robert Koleje* göndermişti; görünen o ki Amerikan kültürünü yakından tanımak istiyordu. Mustafa Kemal'in yerini alan İsmet İnönü'de Amerikalılar hakkında olumlu beyanları bulunmaktaydı. Rockefeller Vakfı yetkilileri her fırsatta onunla görüşme fırsatı buluyor, Vakfın Türkiye'de daha etkin çalışması teşvik ediliyordu. Cumhuriyetçi kadrolar muhafazakâr, dinsel ve geleneksel zihniyeti dönüştürme amacıyla eğitim ve hukuk alanında liberal, seküler ve bilimsel değerleri topluma aşılamaya dönük reformları başlattı (Erken, 2020).

Osmanlı Devleti'nin yıkılıp yerine Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu 1919-1927 yılları arasında Anadolu'da Amerikan Yüksek Komiseri görevini yürüten Bristol, (Çelik, 2019) raporlama (Amiral Bristol Raporu) gibi işlerin dışında I. Dünya Savaşından yeni çıkmış Türkiye'nin eğitim boyutuyla da ilgileniyordu. Bu amaçlarla Bristol, devamlı olarak Rockefeller Vakfıyla (RV) temas halindeydi. Bristol, RV'nin Türkiye'ye yatırım yapması için de büyük çaba harcıyordu. Bristol'un çabaları 1923'te sonuç verdi ve Rockefeller Vakfı ilk olarak Türkiye'de tıp eğitimine destek vermeye başladı. Bristol, dönemin Başbakanı İsmet İnönü ve Milli Eğitim Bakanı Vasıf Çınar ile Maraş, Tarsus ve Mersin'deki misyoner okulların tekrar açılmasıyla ilgili sürekli temas halindeydi. 1924 Yılına gelindiğinde Türk eğitiminde gerçekleşen yapılanma çalışmalarına John Dewey'de katıldı. Dewey, uzmanlığından yararlanılan ilk ABD'li uzmandı ve son olmayacaktı. Bundan sonra gerçekleşen eğitim çalışmalarında Batı artık ABD idi (Köse, 2015).

Rockefeller tarafından kurulan Chicago Üniversitesinde İlerici Eğitim ve Laboratuvar Okullarını geliştiren John Dewey (Smith, 1988; Gatto, 2000; Yaltırak, 2004;

Josephson, 2011; Seim, 2016) 1924 yılında Mustafa Kemal'in daveti ile Türkiye'ye geldi (Ernest, 1996; Ata, 2000; Erken, 2020). Chicago Okulu aynı zamanda Amerikan pragmatizminin dünyaya yayan merkezi konumundaydı. William James ve Charles S. Peirce tarafından kurulan Amerikan pragmatizmi, George H. Mead ve John Dewey öncülüğünde Chicago okulunda geliştirilmişti (Klein, 1980; Smith, 1988; Cortese, 1995; Atiker, 1997; Gatto, 2000; Biehn, 2006; Berkkurt, 2010; Ludmerer, 2010; Josephson, 2011; Morva, 2011).

Çeşitli biçimleriyle pragmatizm, İngiliz evrim teorisini, Alman felsefesini, Yankee iyimserliğini ve Amerika'nın geleneksel topluluklarında ifade edilen Protestan ahlaki ilkelerini barındırmaktaydı (Smith, 1988). Pragmatizm'in temelleri Dewey öncülüğünde Chicago Okul'unda atılmıştı. Bulmer bu öncülüğü; "felsefe, üniversitede bir "okul" üretti: John Dewey'in pragmatizmi" şeklinde ifade etmektedir. Dewey'in geliştirmiş olduğu deneycilik (araçsalcılık) bir fikir veya nesnedeki önemli olanın eylemdeki araçsallığı ve kullanışlılığı ilkesine dayanmaktadır (Morva, 2011). Darwin'den hayli etkilenen Dewey, eğitim, felsefe ve siyasetteki geleneksel görüşlerin tamamına başkaldırır ve onları modernitenin ilerlemeci nomlarına uydurmaya çalışır (Gür, 2014). Modernleşme ise sanayi reformunun sonuçlarının topluma eğitim aracılığıyla aktarılmasıdır (Çınar, 2014).

Mustafa Kemal Atatürk'ün, John Dewey'i Türkiye'ye davet ettiği dönemde (Ernest, 1996; Ata, 2000; Erken, 2020) John Dewey 1923'te yine John D Rockefeller tarafından kurulan *Columbia Üniversitesi Öğretmen Koleji'nde* çalışmaktaydı. Bu enstitünün kurulma amacı zaten başka ülkelerin eğitim sistemlerini Rockefeller Vakfı, Rockefeller'ın Uluslararası Eğitim Kurulu ve Rockefeller'ın Genel Eğitim Kurulunun talepleri doğrultusunda yapılandırmaktı (Weatherall, 1941; Bu, 1995; Gatto, 2000; Biehn, 2006; Josephson, 2011; Zayed, 2016). Columbia Üniversitesi Uluslararası Öğretmen Koleji Enstitüsü, öğrencilere mesleki eğitimi teşvik etmek ve yabancı ülkelere doğrudan eğitimi yönlendirmek amacıyla kurulmuştu (Bu, 1995).

19 Temmuz 1924 günü Dewey önce Amerikan Koleji'ni ziyaret etti. Sonra Dışişleri Bakanlığı delegesi Nusret Bey, Dewey'le görüşmüş ve kendisi İstanbul'da olması sebebiyle Milli Eğitim Müsteşarı Fuad Köprülü ile irtibata geçmesini söylemiştir. 24 Temmuz 1924'te Dewey, Fuad Köprülü ile Darülfünûn'da görüşüp hareket tarzını belirledi. Aynı gün İstanbul Üniversitesi Rektörü İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'yla temasa geçti. İsmayıl Hakkı bu görüşmeyi;" *Dewey ile pragmatizm felsefesi,*

entelektüel pedagojinin mahzurları, Avrupa'da Amerika tedrisatının tesirleri, Belçikalı Dr. Decroly'nin kurumu, laisite (laiklik) meselesi, Darülfünûn'un ıslahı ile ilgili Dewey ile bir görüşme yaptığını” belirtmiştir. O günlerde Baltacıoğlu Akşam gazetesinde "*John Dewey Kimdir*?" adında bir makale yayınlar. Baltacıoğlu makalesinde kendisinin yalnızca bir filozof değil uygulamadan gelen biri olduğunu ve ondan etkilendiğini belirtir (Ata, 2001).

Türkiye'deki öğretmen eğitimi sistemi Dewey'in önerileri doğrultusunda yapılandırıldı. En göze çarpan etkisi köy öğretmenlerinin yetiştirilmesindeki politika ve uygulamalarda gözlemlendi. 1940'ların başında başlatılan Köy Enstitüleri Projesi, büyük ölçüde Dewey'in tavsiyelerine dayanıyordu. Erken Cumhuriyet döneminde, Dewey’in eğitim konusundaki fikir ve düşüncelerini, eğitim alanındaki yetkinliğini ve otoritesini açıkça tanıyan Millî Eğitim Bakanlığı onun tavsiye ve önerileri doğrultusunda eğitim sistemini yeniden yapılandırdı(Uygun, 2008).

Dewey Türkiye’de üç ay kaldı ve Millî Eğitim Bakanlığı için gözlemlerinin sonuçlarını somutlaştıran ve bir dizi öneriyi içeren iki rapor hazırladı. Raporlardan ilki, rapordan çok mutabakat niteliği taşıyordu ve bütçedeki eğitim giderlerinin nasıl kullanılması gerektiğini belirtiyordu. İkinci rapor ise Türkçe eğitiminin gelişmesi için somut öneriler sunuyordu. Önerileri üç kategoriye ayrılabilir: *Müfredat, okul sistemi ve öğretmenlerin yetiştirilmesi*. Dönemin Milli Eğitim Bakanı Mustafa Necati, Dewey Raporunda belirtilen önerilerin çoğunu hayata geçirdi. Mustafa Necati döneminde *Türkiye Maarif Teskilati Kanunu* çıkarılmış ve böylece *John Dewey'in tavsiyelerine göre* iki farklı tür öğretmen yetiştiren okul kurulmuştur. İlköğretim müfettişleri ve ortaokul öğretmenlerinin yetiştirilmesi ve eğitim araştırmaları için Ankara'da Gazi Öğretmenler Eğitim Enstitüsü adında yeni bir kurum oluşturuldu. Yurt dışına, özellikle ABD'ye öğrenci gönderilmeye başlandı. Tüm bu noktalar Dewey Raporu'nda tavsiye edilmiş ve bir anlamda Mustafa Necati'nin John Dewey'in önerilerinden nasıl yararlandığının göstergeleridir. Ayrıca raporun etkisinin bir başka göstergesi de Mustafa Necati'nin konuşmalarında zaman zaman Rapor'a atıfta bulunmasıdır. Öğretmenlerin eğitimi ile ilgili önerilerin çoğu uygulamaya konuldu. Köyde Öğretmen Yetiştirme Okulları Modeli, Türk eğitim tarihinde önemli bir yer tutan *'Köy Enstitüleri*’"nin kurulmasında da model alınmıştır (Büyükdüvenci, 1994).

Temel amacı tarımda verimliliğin arttırılması, tarım alanında meslek elemanları ve teknisyen yetiştirmek olan Köy Enstitülerinin (Kartal, 2008) sonucunda Rockefeller

Vakfı Türkiye’de tarımsal üretimi dönüştürmeye yönelik çeşitli programlar yürütmüştür. 1960'ların sonuna gelindiğinde, vakfın Türkiye'deki programı, tarımsal kalkınma çalışmaları ön plandaydı (Rose, 2008). Rockefeller’ın ve Frederick Taylor Gates’in zihninde yatan hedef, Gates tarafından 1904'te Genel Eğitim Kurulu'nun ilk yayını olan “*Occasional Paper No 1*”'de; “*Hayallerimizde sınırsız kaynağa sahibiz ve insanlar kendilerini mükemmel bir uysallıkla ellerimize teslim ediyor. Mevcut eğitim gelenekleri aklımızdan siliniyor ve gelenekler tarafından engellenmeden, minnettar ve duyarlı bir kırsal halk üzerinde çalışıyoruz... Çocuklarımızı küçük bir topluluk halinde organize edeceğiz ve onlara babalarının ve annelerinin kusurlu bir şekilde yaptıklarını, evde, dükkânda ve çiftlikte yapmalarını öğreteceğiz*.” şeklinde ifade edilmiştir. Rockefeller'ın hayırseverlerindeki amacının net ifadesi, Rockefeller'lar veya temsilcileri tarafından asla gözden kaçmadı. Bu amaç, en başından beri, yeni bir sosyal düzen, Birleşik Devletler üzerinden bir diktatörlüğün kurulmasıydı ve hala öyledir (Josephson, 2011).

Mesleki eğitime vurgu yapan Dewey’in dışında; 1925 yılında Alfred Kühne, 1927 yılında Omar Buyse mesleki ve teknik eğitimin geliştirilmesine yönelik rapor hazırlamışlardır. Ayrıca 1933’teki Amerikan Heyeti Raporunda Dewey’in raporuna atıfta bulunularak Ticaret Eğitimi, Kalifiye İşçi ve Yönetici Yetiştirilmesi, Fen ve Mühendislik Eğitimi, Ziraat Eğitimi alanlarında eğitim faaliyetlerinin geliştirilmesi vurgulanmıştır (Tangülü, Karadeniz, & Ateş, 2014).

Dewey’in hazırladığı raporlar ekseninde; 1933'te yıllardan itibaren Türk yükseköğretiminde iktidar sahiplerinin egemenliğinde, *pragmatist ve pozitivist paradigma* ile şekillenen bir üniversite sistemi ortaya çıktı (Gündüz, 2016).

Dewey’in pragmatizmi, Türk eğitiminde kavramsal düzeyde hala var olan belirsizliklerin sorumlusudur. Yeni Cumhuriyet'in başlangıcında, Pragmatik Felsefeye büyük bir ilgi uyanmasında Dewey’in önemli bir payı vardır. Millî Eğitim Bakanlığı yetkilileri, özellikle 1926 yılında *Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı'nin* başına geçen Mehmet Emin Erişirgil, Pragmatizmi eğitim alanında hayata geçirmek için çaba sarf ettiler (Büyükdüvenci, 1994). *Avni Başman ve Emin Erişirgil*, eğitim alanındaki girişimleriyle pragmatizmin Türkiye'deki gelişimini sağladılar. Avni Başman ve Emin Erişirgil gibi Türk Pragmatistleri, J. Dewey ve W. James’den esinleniyorlardı. Mehmet Emin’in ilham aldığı kitaplar James’in La Philosophie de l’Experience ve Le Pragmatisme kitaplarıydı. Avni Başman, J. Devvey’in kitaplarını Türkçeye tercüme

ederek Türk maarif sistemine göre ayarlamaya çalışmıştır (Ülken, 1992). Millî Eğitim Bakanlığı ve Ortaöğretim Genel Müdürlüğü görevi de yürüten Avni Başman (Türk, 2015), ortaokullar için *pragmatik yönteme uygun* bilim kitapları hazırladı. Erişirgil, Avni Başman ile birlikte *ilköğretim programını* hazırladı ve programın giriş kısmında pragmatik yöntemin Türkçe eğitiminde uygulanmasını sağladı. "*Hayat*" ve "*Mihrab*" dergilerinde Pragmatizm ile ilgili görüşlerini basın yoluyla yaymaya çalıştı (Büyükdüvenci, 1994).

Mihrab Mecmuası, basın yayın alanında II. Meşrutiyet'in mirasını devam ettirdi. Mihrab'ın eğitimi ele alırken en fazla önemsediği ve üzerinde durduğu konu felsefedir. Mehmet Emin bu durumu; "*Birçok bakımdan züğürdüz. Ancak işin daha da acısı, münevver tabakanın da hiçbir terbiyey-i felsefe almıyor*" sözleriyle dillendirmektedir. Mihrap yazarlarından olan Mehmet Emin, Avni Basman ile birlikte 1920'lerde Batı'dan yapmış oldukları tercümeler ile pragmatizm paradigmasının Türkiye girişinde önemli rol oynamıştır. Mehmet Emin, Hayat Mecmuası, Mihrab ve Dergâh dergilerinde *eğitim felsefesinin pragmatizm üzerine* inşa edilmesine yönelik temelleri atmıştır. *Renouvier, Bergson ve Kant'ın* ideolojik anlayışına sahip olan Mehmet Emin, bu anlayışın *Mihrab sayesinde eğitime taşınmasında* önemli bir görev üstlenmiştir. Böylece 1923'ten itibaren ortaöğretimde estetik, mantık, sosyoloji ve felsefe dersleri müfredata girdi. O dönemde ortaöğretimde okutulan felsefe ders kitaplarını, Mehmet Emin yazmıştır. 1925 yıllarından sonra Mehmet Emin, kültürel gerilimlerin en başta gelen aktörlerindendi. Ders programları, yabancı okullar, eğitim felsefesi, din ve laiklik gibi alanlarda gündemin belirleyicisiydi. Mehmet Emin medreselerin ruhunun ve felsefi yapısının değiştirilmesini istemektedir. Mehmet Emin'nin bu anlayışını içeren yazıları Mihrab'ta yayımladıktan birkaç ay sonra medreseler kaldırılmıştır. Mihrap dergisinde değinilen felsefe ve ilim sorunu, Doğu ve Batıdaki bilgi tasavvurlarının ve kaynaklarının farklılığıdır. Pozitivist, akla ve salt deneye dayanan bilgi, Osmanlı'dan Cumhuriyete geçiş sürecinde her şeyin yegâne çözümü olarak görülüyordu. Dergide ayrıca 1940'larda Mehmet Emin ve sonra Hasan Ali, Türk hümanizminin temellerini oluşturacak fikirler öne sürdüler. Mehmet Emin'e göre; "*Nerede çıkarsa çıksın, bir vatanperver kahramanlığı, bir dâhinin azmi, bütün insanlar için bir memba-ı kuvvettir, hangi dinde olursa olsun, vecd-i dini ile ruha verilen salahiyet bütün insanlarca mukaddestir. Çünkü bütün bunlar beşerin kemal noktalarını tabiat fevkindeki cehdini gösterir*." Mehmet Emin'in bu görüşleri sonraki

yıllarda Türkiye'nin düşünce, felsefe, bilim ve eğitim dünyasında uygulandığı ve karşılık bulduğu söylenebilir. Uzun bir yayın hayatına sahip olmayan Mihrap Dergisi, Türk bilim ve eğitim dünyasında ortaya koymuş olduğu tartışma, öneri ve fikirlerle önemli bir konum elde etmiştir (Gündüz, 2016).

Bilginin geçerliliğinin ancak deneyden sonra netleşeceği varsayımı, eğitim uygulamaları üzerinde önemli etkiler yaratmıştır. Eğitim değirmenini ithal bir felsefenin yardımıyla döndürme çabaları, "*felsefesizliği*" doğurmuştur. Bu felsefesizlik, eğitimde resmi bir ideoloji haline geldi. Diğer bir deyişle, ülkedeki eğitim sorunları, üzerinde yeterli tartışma ve sorgulamanın olmadığı belirli bir paradigma ile ele alınmıştır. Eğitim üzerinde tek bir paradigmanın egemenliği de çoğulculuğun gelişmesini ve dolayısıyla demokratik yaşamın gelişmesini olumsuz yönde etkiledi. Pozitivizm ve Pragmatizm bir gelenek olarak değil, sonuçları açısından benimsenmiştir. Bu, yetkililerin hazır yöntemleri uygulamaya koymalarına yol açtı ve bu da doğal olarak okullarda kalıplaşmış öğretim ve öğrenme ile sonuçlandı. Dahası, felsefesizliğin herhangi bir "-izm" e egemenliği, onu dogmatik bir yapıya dönüştürdü. Yaygın felsefecilik nedeniyle kavramların coğrafi haritası çizilememiştir. Kavramsal düzeyde muğlaklık, eğitim düşüncelerinde de muğlaklığa yol açtı. Aslında Osmanlı Dönemi'ne kadar uzanan asıl sorun, öncelikle yapılan değişikliklerle uyumlu değer temelini dönüştüren "zihniyet dönüşümü" sorunuydu (Büyükdüvenci, 1994).

3.2.1 Bursiyerler Özelindeki Etkileri

Rockefeller Vakfı, Türkiye'nin derin bir dönüşüm geçirdiği dönemlerde dahil olmak üzere, aynı değerleri paylaşan akademisyen ve bürokratlar grubunu eğitmek üzere "*ilerici ve bilimsel*" eğitimin ve bilimsel akılcılığın Türkiye'ye yerleşmesinde büyük rol oynamıştır. Bu aşamada yöneticiler bireysel burslar ve kurumsal angajmanlar sayesinde Rockefeller Vakfı'nın daha çok yardımda bulunmasını talep etti.1950'li yıllardan itibaren ise beşerî bilimler ve sosyal bilimler alanında Türkiye'nin batılılaşmasında başı çeken kişileri finansal olarak destekledi (Erken, 2020). Rockefeller Vakfının bursiyerleri arasında sağlık bilimleri ve tıp alanında *İhsan Doğramacı, Nusret Fişek*; sahne sanatları sahasında *Tunç Yalman, Yıldız Kenter*; siyaset bilimi sahasında *Bülent Ecevit, Deniz Baykal, Mete Tuncay, Taner Timur, Ergun Özbudun, Mümtaz Soysal*; ekonomi sahasında *Besim Üstünel, Orhan Türkay,*

Oktay Yenal, Haluk Cillov, Gülten Kazgan; kamu yönetimi sahasında *Arif Payaslıoğlu*, tarih sahasında *Halil İnalcık* bulunmaktadır (Küçük, 2019).

ABD manşeili okullarda yetişenler ülkelerine döndüklerinde Amerikan mandasına girmeyi bile savunmuştur. Amerikan mandasına girmeyi isteyenler arasında Rockefeller Vakfının finansal destek sağladığı Amerikan kolejinde eğitim gören Halide Edip Adıvar (Aral, 2014) ve Rockefeller Vakfı tarafından finansa edilen Columbia Üniversitesi'nde (Bu, 1995) öğrenim gören Ahmet Emin Yalman da bulunmaktadır (Örnek, 2015).

Halide Edip Adıvar (1882–1964) Türk eğitim ve siyasi tarihinde rol oynamıştır. Akademisyenlik ve öğretmenlik de yapan Adıvar, Amerikan ve İngiliz eğitim sistemindeki gözlemleri ile ilgili pedagojik makaleler yayınlamış; bu ülkelerin eğitim sistemlerinin ülkemizde uygulanmasını istemiştir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde Maârif-i Umûmiye Nezâreti, Adıvar'dan Kız öğretmen okulu için rapor hazırlamasını istemiş; Adıvar da bu okullarda sistemin Amerikan ve İngiliz okullarına göre şekillendirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. 1911'de bu fikirleri içeren "*Talim ve Terbiye*" isimli bir kitabı da yayınlanmıştır (Taşer, 2012). İttihat ve Terakki Cemiyeti üyesi Ahmet Emin Yalman'da Columbia Üniversitesi'nden döndükten sonra İstanbul Üniversitesi'nde Ziya Gökalp'in derslerine asistan olarak girmiş; bir taraftan da İttihatçıların gazetesi olan "*Tanin"* gazetesinin editörü olmuştur. Onun için basın Türkiye'nin modernleşmesinde en önemli aktördür. Halide Edip Adıvar ile birlikte Amerikan mandacılığını savunan Wilson Prensipleri Cemiyeti'ni kurmuştur. Columbia Üniversitesi'nde hazırlamış olduğu doktora tezinin (Modern Türkiye'nin Gelişmesinin Basın Yoluyla Ölçülmesi) birinci bölümü Türkiye'nin modernleşmesini; ikinci bölümü saha araştırması/içerik çözümlemesinden oluşur (Tellan, 2018). Halide Edib, faaliyetleri Amerika Enformasyon Dairesi (AED) tarafından yönlendirilen Türk-Amerikan Kültür Dostluk Derneğinin başkanlığını yürüttü. Bu dernek 1952 yılında Türkiye'deki sosyal bilimlerde ampirik metodolojiye evrilmesine yön vermek amacıyla gerçekleştirilen, masrafları Rockefeller Vakfı tarafından finansa edilen Yalova Konferansını düzenledi (Örnek, 2015). Halide Edib, tiyatro oyunu "*Maske ve Ruh*" isimli eseri İngilizce'ye çevirmek için Rockefeller Vakfı temsilcisi John Marshall'dan da yardım istemişti (Erken, 2020).

Bu döneme etki eden okullardan biride Rockefeller Vakfı tarafından kurulan Columbia Üniversitesi Öğretmen Kolejidir (Bu, 1995). Columbia Üniversitesi Öğretmen

Kolejinin burs verme politikası, "liyakate ve ihtiyaçlara" dayalı değildi. Daha ziyade, Amerikan etkisini yabancı ülkelere genişletme stratejik mülahazaları ve Amerikan eğitiminin bu ülkelerdeki eğitim liderleriyle kişisel temas kurma ihtiyacı temelinde yapıldı. Rockefeller Vakfı, burs dağıtımının "kendi ülkelerinde liderlik pozisyonlarında bulunacak öğrencilerle sınırlı olacağı" belirtildi. 1923-1928 yılları arasında Enstitü 8 Türk öğrenciyi de ağırladı (Bu, 1995).

Bu öğrencilerden biri, kendisi aynı zamanda bir Türk Milliyetçisi olan ve Ulusal Kurtuluş Savaşı (19 Mayıs 1919 – 11 Ekim 1922)'nın sürdüğü 1920 Yılında Sakarya Meydan Muhaberesine değil Newyork'a giden John Dewey'in öğrencisi Mehmet Saffet (Engin Arın)'tir. Newyork'ta bulunduğu süre içerisinde Türk Derneği genel sekreterliği de yapan Mehmet Saffet, Türkiye'ye döndüğünde (Yaltırak, 2004), mali kaynakları Rockefeller tarafından sağlanan (Rose & Erdem , 2000; Erken, 2015), daha sonra Boğaziçi Üniversitesi'ne dönüştürülen (Kaya, 2011), Rockefeller tarafından kurulan Uluslararası Eğitim Kurulu (UEK) Direktör Yardımcısı Edgar J. Fisher'ında 1915-1933 yılları arasında tarih profesörü olarak ders verdiği (Bu, 1995), Bülent Ecevit'in Rockefeller bursuyla Harvard'a gitmeden mezun olduğu (Rose & Erdem , 2000) bir Amerikan Misyoner okulu olan *Robert Kolej'de* (Kocabaşoğlu , 2000; Rose, 2008) öğretmenlik yapmaya başlar (Öncü, 2019).

Mehmet Saffet 1927'de Millî Eğitim Bakanlığı, Gazi Orta Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü (Gazi Eğitim Enstitüsü)'nde göreve başlar. *Türkiye'de Demokrasi inkılabı (1928), Muasır Avrupa İçtimaiyatı (1933), Kemalizm inkılabının Prensipleri (1937-3 Cilt), Atatürkçülük ve Moskofluk Türklük Savaşları (1953), Atatürkçülük'te Dil ve Din (1955), Atatürkçülük Savaşımızda Avrupa Kültürü Nedir? Ve Ne Değildir? (1960), Türklük Düşman/an Sosyalist ve Osmanlıcı Geçinenlere Karşı Atatürkçülük "Manifesto" su (1968), Atatürkçülük Savaşımızda Promete: Türle Avrupa Kültür Güneşleri Nasıl Doğdu, Nasıl Parladı? (1969), İlkokulu Dışardan Bitirme İmtihanı Soru ve Cevaplan (1970)* gibi ikisi çeviri *45 eseri* bulunan Mehmet Saffet, Atatürk'ün talimatıyla 1933'te Türk Tarih Kurumu'na üye olarak atanmıştır (Kaşker, 2002).

Mehmet Saffet ile aynı dönemde Columbia Üniversitesi öğretmen koleji okuyanlardan biri de Kasım Gülek'tir. Kendisi İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin önde gelenlerinden Mustafa Rıfat'ın oğludur. Robert Koleji'ni bitirdikten sonra Rockefeller bursuyla Columbia Üniversitesi'ne giden Gülek, Rockefeller ailesine ait olan "Chase Manhattan Bank"'ta çalışmaya başlamış; Berlin ve Cambridge Üniversitelerinde yine

Rockefeller Bursuyla bazı araştırmalar yapmıştır. Stanley Baldwin'in (Cambridge Üniversitesi Rektörü) önerisiyle Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)'ne girmek için yurda döndü (Yaltırak, 2004). Haziran 1944'te bir konferansta Türk hükümetinin temsilcisi olarak ABD'de iken Kasım Gülek, "*burs yardımı için RV'ye derin takdirlerini ifade etmek için*" vakfın ofisini de ziyaret etmiştir (Rose, 2008).

Erken Cumhuriyet Döneminde eğitimli insan gücünün önemli bir bölümünün ABD manşeili okullarda yetişmesi oldukça önemlidir. Ortaylı, Cumhuriyetin erken yıllarında Amerikan tarz-ı politika ve hayatına sempati duyan, Amerikan eğitimi görmüş aydın bir tabaka yetişmiş ve bunun sonucunda da ABD'nin Arap Ortadoğu'sunda, Anadolu'da ve Balkanlarda kendi ticaret ve politikasına yardımcı bir kesim kazandığını belirtmektedir. Kocabaşoğlu'ysa bu okullar aracılığıyla I. Dünya Savaşı'nın hemen ardından bu aydın kesimin Amerikan mandasına girmeyi istemesinde bu okullarda eğitim öğretim görmelerinin büyük payı olduğunu belirtmektedir (Örnek, 2015). Bu durum Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemleriyle benzerlik göstermektedir. Yeniçeri sistemindeki gibi Batı, eğitim vasıtasıyla sömürecekleri devletlerden yeniçeriler, aydınlar ve entelektüeller devşirmiştir. Berlin, Paris ve Londra gibi yerlerde okuyanların dışında hemen hemen her yerde Batılılara ait okullar açılmış ve Cemil Meriç'in ifadesiyle "*Buralarda okuyanlar Batı'nın yeniçeriliğini yapmışlardır*". Batı dışı toplumlar, yazar, aydın, devlet adamı, entelektüel, edebiyatçı, eğitimci gibi Batı'nın yeniçerileri vasıtasıyla, Batı'nın hizmetçisi, taklitçisi ve hayranı konumuna getirmiştir. Batı'nın yeniçerilerinin izlemiş olduğu yöntem, Batı'yı hem içeride hem de dışarıda güçlendirmiş ve rahatlatmıştır (Gündüz, 2016). Fikir ve irfan hayatımız üç yüz yıl çorak bir çölde bocaladıktan sonra kurtuluş yolunu arayanlar, geçen asrın sonlarından başlayarak kısa aralıklarla hamleler yapıp Batı kültür ve maarifinin kucağına sığındılar (Topçu, 2015).

1924 tarihinde Darülfünun Müdürü İsmail Hakkı başkanlığında bir jüri, Osman Horasanlı, Burhan Toprak, Cemil Sena, Zeki Ün, Necip Fazıl Kısakürek, Nurettin Topçu ve Sadi Irmak'ı Belçika Fransa ve Almanya'ya eğitim almak için göndermişlerdir. Osmanlı döneminde olduğu gibi, seçkin bir sınıf yaratmanın en kolay yolu, Avrupa'ya öğrenci gönderip, bu öğrenciler yurt dışından döndüklerinde önemli makamlara getirmekten geçiyordu. Rejimin dini, siyasi ve felsefi anlayışından farklı bir düşünce yapısına sahip olanlara, doktora yapsalar dahi, herhangi bir makam verilmemiştir. Mesela Nurettin Topçu, Sarbonne'de doktora yapması, doçentliğini

alması, üretken ve çalışkan kişiliğine rağmen rejimin beklediği zihniyeti taşımadığı için üniversitede asla kürsü verilmedi. Yurt dışına gönderilen öğrenciler dönüşlerinde, ideolojik olarak rejime yakınsa, başarılarına ve birikimlerine bakılmaksızın mühim görevlere getirilişmiştir (Gündüz, 2016).

3.2.2 Robert Koleji'nden Boğaziçi Üniversitesi'ne

Orta çağ Avrupa'sında teolojik özellikler taşıyan ve kilisenin elinde bulunan eğitim; aydınlanmayla birlikte aristokrasinin ruhban sınıfına savaş açmasıyla seküler bir hal almaya başlamıştı. Bu aynı zamanda eğitimin içeriğinde yer alan dini öğelerin tamamının temizlenmesini de gerektiriyordu (Gündüz, 2016). Tanrı inancına savaş açan ve eğitimden temizlemek için büyük çaba harcayan Pozitivizm, bu amaca, her ülkede yer alan temsilcileriyle ulaşmıştır. Bu amaca ulaştırmak istenilen ülkelerden biri de Türkiye'dir. Türkiye'nin stratejik önemi hem jeopolitik konumundan hem de Müslüman dünyasındaki etkili oluşundan kaynaklanmaktaydı. Eğer pozitivizm Türk milletinde yayılabilirse diğer ülkelerdeki Müslümanlara da yayılacağını düşünüyorlardı. Bu maksatla 1863 yılında müfredatı müspet derslerden oluşan Robert Koleji açılmış ve pozitivizm Türkiye girişine ortam sağlanmıştır (Korlaelçi, 2018).

Rockefeller Vakfı (RV) da, Türkiye'ye bilimsel akılcılığı aşılamayı amaçlayarak toplumda köklü değişiklikler gerçekleştirmeyi hedeflemişti. Rockefeller Vakfı (RV)'nın "bilimsel ve ilerici" paradigmanın başarısına olan inancı, aynı değerleri paylaşan "aydınlanmış" bir akademisyen ve bürokrat kesimini yetiştirmek amacıyla eğitim yatırımlarını artırdı. Batılılaşma hedeflerine ulaşmak isteyen Erken Cumhuriyet Dönemi seçkinleri de ülkedeki teknik bilgi ve insan sermayesi eksikliğini fark etmede çok zaman kaybetmedi. Türk liderler vakıftan burs ve proje yardımı talep ederek Rockefeller Vakfının Türkiye'ye olan desteğini memnuniyetle karşıladı. Bu yardımların önemli bir kısmı Robert Kolejine yapıldı (Erken, 2015).

Robert Koleji Amerikan Yabancı Misyoner Komisyonu Kurulu (ABCFM)'na bağlı olmasa da Amerikalı misyoner Cyrus Hamlin'nin sağlamış olduğu kaynaklar ve eğitimin niteliği bir bütün olarak değerlendirildiğinde okulun misyonerlik misyonunu taşıdığı görülmektedir (Örnek, 2015). Aynı zamanda Rockefeller Vakfı'nın Amerikan Yabancı Misyoner Komisyonu Kurulu (AYMKK)'na olan para akışı Rockefeller'ın sahibi olduğu Standard Oil'in İstanbul Ofisince sağlanmaktadır (Küçük, 2018).

Robert Kolej Anglosakson etkisini Türkiye'ye taşıyan bir ağ işlevi görmüştür. Tarsus ve Harput'un da aralarında bulunduğu bu tip kolejlerde yetişenler, modernleşen Türkiye'nin ihtiyaç duyduğu insan gücüne katılarak Anglosakson kültürüyle büyüyen nesilleri yetiştirdi (Örnek, 2015).Ortadoğu ve Balkanlarda görev yapan siyasetçi ve entelektüellerin önemli bir kısmı Robert Koleji mezunuydu. Kolejin sunduğu eğitim imkanlarıyla yetişen siyasiler ve entelektüeller Osmanlı ve Amerika'nın ilişkilerinin artmasını sağladı. Bu ilişkileri daha sonra Türkiye Cumhuriyeti miras olarak devraldı. Bu siyasi ve entelektüeller I. Cihan Harbi sonunda ABD/Türkiye arabuluculuk rolü üstlendiler (Erken, 2020).

Rockefeller Vakfının finansal desteğiyle Tarsus Amerikan Lisesi, Amerikan Kız Koleji ve Robert Koleji İngilizce- Türkçe Redhouse Sözlüğü projesinde çalışmaya başladı (Aral, 2014). Ancak Rockefeller ailesinin Robert Koleji ile olan bağlantısı sadece finansal çerçeveyle sınırlı değildi. Örneğin; daha sonra Rockefeller Ailesi tarafından kurulan Columbia Üniversitesi Öğretmen Enstitüsünün başına geçecek olan Paul Monroe 1932-1936 yılları arasında Robert Kolejinde görev yapmıştı. Yine o dönemde kolejin dekanı daha sonra 1935-1948 yılları arasında Rockefeller'ın Uluslararası Eğitim Kurulunun Başkan Yardımcılığını yürütecek olan Edgar J. Fisher (1885-1968), tarih, siyaset ve uluslararası ilişkiler profesörüydü. 1911'de Columbia Üniversitesi'nde doktora derecesini alan Fisher, 1915-1933 yılları arasında Robert Kolej'de tarih profesörü olarak ders verdi. 1917-1919 ve 1922-1933 arasında kolej dekanı olarak görev yaptı (Bu, 1995).

Rockefeller Vakfı beşerî ve sosyal bilimler direktörü *John Marshall,* Vakfı'nın Türkiye'deki faaliyetlerinin en önemli anahtar şahsiyetiydi. Rockefeller Vakfı'nın 1950'lerdeki projeleri Marshall'ın öngördüğü şekliyle devam etti. Türkiye'ye ilk olarak 1948 yılında gelen Marshall, kurumları ve aydınları tanıdıkça ziyaretlerini sıklaştırdı (Erken, 2015). Marshall, 1951-1958 yılları arasında İstanbul ve Ankara'ya yıllık geziler yaptı. Türkiye hakkında en bilgili ve yetkili RV program sorumlusu oldu ve esasen RV'nin sosyal bilimler ve tıp bilimi müfredatı ile ilgili kişi ve kurumları ziyaret eden Türkiye'deki en önemli adamıydı (Rose, 2008).

Rockefeller Vakfı ve Robert Koleji arasındaki iş birliği süreci okulun bir yükseköğrenim kurumuna dönüştürme süreciyle birlikte hız kazandı. Uluslararası Kalkınma Ajansı (UKA), Carniege ve Ford Vakfı'da Rockefeller Vakfı'yla birlikte Robert Kolej'in üniversiteye dönüştürülmesiyle ilgili Kolej'e büyük fonlar aktarmaya

başladı (Örnek, 2015). Robert Kolej, 1950'lerin sonunda müfredatını ve fakültesini güçlendirmek ve Türk yüksek öğretiminde daha etkili bir rol oynamak istiyordu (Rose & Erdem , 2000).

1955-1962 yılları arasında Robert Kolej'in müdürü olan Duncan Ballantine, okulu modern bir üniversiteye dönüştürmek amacıyla projeler üretmeye başlamıştı (Erken, 2015). Bu nedenle Rockefeller Vakfından "yetenekli genç Türkleri" eğitip kolejde işe alarak fakültenin gelişimi sağlayacak bir proje için finansal destek istediler. Bu öğrencilerin İngiliz ve Amerikan üniversitelerinde doktora yoluyla eğitimleri, vakıf fonlarıyla Robert Kolej tarafından finanse edilecekti. Öğrenciler bu üniversitelerden mezun olduktan sonra Robert Kolej'e geri dönecek ve üç yıl öğretmenlik yapmaları istenecek, daha sonra isterlerse başka bir yerde iş aramada özgür olacaklardı. Böylelikle program sadece Robert Kolej'i güçlendirmekle kalmayacak, aynı zamanda Batılı eğitim almış akademisyenleri Türk üniversitelerinin fakültelerine taşıyacaktı. Robert Koleji mütevelli heyeti bu hibe ile on beş yeni fakültenin eğitimini finanse etmeyi umuyordu (Rose & Erdem , 2000). Bu projeler için Rockefeller ve Ford vakıflarıyla temasa geçti ve Aralık 1956'da Robert Kolej'e fakültesine Türk personelinin eğitimi için toplam *350.000* (*günümüz parasıyla 14,7 milyon dolar*) dolar hibe verildi (Erken, 2015; Yalçın, 2019).

Duncan Smith Ballantine bu çerçevede Robert Koleji'nin orta kısmını kapatarak okulu bir yüksekokula dönüştürdü (Örnek, 2015) ve inşaat ve makine mühendisliği alanında lisansüstü derslere başladı. Ballantine göre; "*bu kolej nitelikli bir iş görecek ve Amerikan fikirlerini Türkiye'ye getirecekti*." (Erken, 2020). Yüksekokul statüsünü 1957'de kazanan Robert Kolej hem lisans hem de yüksek lisans eğitimi veren bir kurum haline geldi. Böylece kolej yabancı diller, bilim, işletme ve mühendislik alanlarında eğitim vermeye başladı. Ballantine, okulun öğretim dilinin İngilizce olması için Türkiyeli üyelere mütevelli heyetinde yer vermişti. 1950'ler Türkiye'sinde Amerika ile aynı dili konuşan, kendilerinden ne istenildiğini anlayan ve bunları gerçekleştirebilecek bilgi birikimine sahip insan gücü yetersizdi. Aynı zamanda İngilizce diğer Üniversitelerde tercih edilen öğretim dili yapmak; İngilizce'yi uluslararasılaştırarak bilim dili haline getirmeyi amaçlıyorlardı (Örnek, 2015).

İkinci proje Kolej'de yeni bir beşerî bilimler kursu açarak, daha güçlü bir beşerî bilimler geleneği inşa etmek amaçlanmaktaydı. Robert Kolej Beşerî Bilimler bölümünün uzun süredir dekanı olan David Garwood, kolej için böyle bir program

tasarlarken Rockefeller Vakfı Türkiye temsilcisi John Marshall ile uzun görüşmelerde bulundu. Garwood'un bu girişimden yüksek beklentileri vardı ve Robert Kolej'e sadece Protestan misyoneriyle değil aynı zamanda milliyetçi Türk eğitim sistemi altında şekillenen, ancak yeni bir müfredat ve öğretim kadrosuyla donatılmış bir Türk-Amerikan ortak vizyonuna sahip bir kurum olarak mükemmel bir model sunacağını düşündü. Proje, MEB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanı Kadri Yörükoğlu'nun da desteğini aldı (Erken, 2015). Demokratik eğitim hakkında bir kitap yazan, ilk ve ortaöğretimin planlanmasında da sorumlu olan Kadri Yörükoğlu aynı zamanda Rockefeller Vakfından burs alacakların belirlenmesinde rol almıştı.1958 Yılında Yörükoğlu'da Rockefeller Bursiyerleri arasına katılarak araştırma yapmak üzere Amerika'ya gönderildi (Erken, 2020).

Rockefeller Vakfı bu bağlamda, Türkiye'nin Doğu/Batı medeniyetinin sentezi olduğunu iddiasını baz alarak Robert Kolejin "*beşerî bilimler*" dersine destek vermeyi amaçladı. Rockefeller Vakfı, "*beşerî bilimler*" dersinin gerekçelerini şu şekilde ifade etmektedir: "*Bu ders fikri iki koşulun dikkate alınmasından doğmuştur: Birincisi, çağdaş Türkiye'de geleneksel otoriteler ile değerleri sağlayan ve davranışları sürdüren kıstaslar büyük ölçüde ortadan kaldırıldı ve yerlerine 'Batılı' ('modern') eşdeğerlerini ikame etme girişimleri bölük pürçük, yüzeysel ve tek taraflı kaldı. Sonuç; Türkiye'nin Doğulu, İslami geçmişinin kaybedildiği ya da bozulduğu; Batılı geleneğin değerlerinin takdir edilmediği ve bu değerlerden yararlanılmadığı, bazılarının ise rahatsız edici bir bicimde yarım-özümsendiği ve çarpıtıldığı entelektüel, kültürel ve etik bir ikilemdir. Beşerî bilimler eğitiminin bu ikilemin çözülmesine katkı koyabileceğini düşünüyoruz.*" (Örnek, 2013). İki yıl sonra Robert Kolej, iki okulda beşerî bilimlerdeki genel eğitimin geliştirilmesinde kullanılmak üzere Rockefeller Vakfından beş yıllık *115.000 $* hibe aldı (Rose & Erdem , 2000).

Bu hibe ile Doğu ve Batı toplumlarının karşılıklı etkileşimi ile beşerî bilimlerin geliştirilmesi projesi 1 Ocak 1957'den itibaren konferanslar düzenleyerek başladı (Erken, 2015). Yükseköğretim müfredatına Doğu ve Batı toplumlarını tarih alanı bağlamında incelendiği İngilizce ve Türkçe olmak üzere "*Çift dilde insani bilimler*" isminde iki dilde uygulanan bir ders konuldu (Örnek, 2015). "*Çift dilde insani bilimler*" projesinin nihai amacı, Amerikan kolejlerinde sunulan genel eğitim dersleriyle karşılaştırılabilir bir ders ve karşılaştırmaları içerecek bir sentez geliştirmekti. Genel olarak bu proje, iki kültürün daha iyi anlaşılmasını sağlayan bir

müfredat hazırlama girişimiydi. Bu iyi bir başlangıç noktasıydı ve programa dahil olan akademisyenler dönemin önde gelen uzmanlarıydı (Erken, 2015). Bernard Lewis gibi isimler çalışmalara katkı sağladı. Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü, İngiltere ve Amerika'daki üniversite ve kolejler ders içeriği ile ilgili görüş sundu. İstanbul Üniversitesi projeyle ilgili Robert Kolej'le iş birliği yaptı. Proje'nin diğer amacının "İki gelenekte de kendini ev sahibi olarak hisseden liderler yetiştirmektir" şeklinde ifade edildi. Dersin planlanması sürecinde de Rockefeller Vakfı mali desteğini sürdürdü. Rockefeller Vakfı mali desteği, ders, okullarda öğretilmeye başladığında da devam etti. Robert Koleji Boğaziçi Üniversitesine dönüştüğünde diğer üniversiteler gibi bu derse müfredatında yer verdi (Örnek, 2015).

Robert Koleji mezunları, sınai kalkınma, teknik modernleşme ve Türk batılılaşmasında önemli rol oynadı (Erken, 2020). 1971 yılında Robert Kolej'in Millî Eğitim Bakanlığı'na devredilmesiyle Robert Koleji Boğaziçi Üniversitesi'ne dönüşümü tamamlanır ancak finansörleriyle olan bağını koparmadığı Boğaziçi Üniversitesi ilk rektörü Prof. Dr. Aptullah Kuran'nın kendisinin aktarmış olduğu anılarından anlaşılmaktadır. Rektörlüğünün ilk yıllarında Kuran 1971 yılında yabancı akademisyen problemi yaşadığından UKA 'ya başvurur. UKA cevap olarak: "*Orta Doğu Teknik ve Hacettepe Üniversiteleri'ne ikişer buçuk milyon dolar kredi yardımı yaptık. Size de benzer kredi yardımı yapabiliriz. Ne dersiniz?*" Bu yardımın karşılığında ise üniversitenin araç gereç ihtiyacını Amerika'dan karşılaması, bu araç gereçlerin Türkiye'ye naklinin ABD şirketlerinin uçaklarıyla sağlanması, Türk akademisyenlerin post-doktoralarını Amerika'da yapmaları, Amerikalı akademisyenlerin ücretlerinin ödenmesi şart koşuluyordu (Kaya, 2011).

3.2.3 Tıp Eğitimi Özelindeki Etkileri

Tıp eğitiminin dünya çapındaki temelleri Abraham Flexner Raporu ile yeni bir kimlik kazandı (Şahin, Özan, & Gürpınar, 2011). Yahudi-Alman kökenli Flexner, Rockefeller Tıbbi Araştırma Enstitüsü'nün kurulmasıyla beraber 34 yıl boyunca bu enstitüde çalıştı. Rockefeller Tıbbi Araştırma Enstitüsü'nün başında ağabeyi olan Dr. Simon Flexner vardı. Abraham Flexner, doktor ya da tıp eğitimcisi değildi; Harvard Üniversitesi ve Berlin Üniversitesinde psikoloji eğitimi almıştı ve "meşhur flexner raporunu" yayınlamadan (enstitüde çalışmadan önce) önce Kentucky Louisville'de okul işletmeciliği yapıyordu. Amerikan üniversitelerinin eğitim sistemini eleştiren

“The American College: A Criticism” adında bir kitap da yazmıştı (Yalçın, 2019). Abraham Flexner'ın 1910'da başlattığı tıp okulları müfredat araştırması, Carnegie Vakfı, Rockefeller’ın Genel Eğitim Kurulu ve Amerikan Tabipler Birliği (ATB) ortaklığında yürütüldü. Ana hedefleri, tıbbın tekelci kontrolünü elde etmekti (Josephson, 2011).

1965’ten sonra Rockefeller Üniversitesi’ne dönüşen (Küçük, 2018) Rockefeller Tıbbi Araştırma Enstitüsü'ndeki Simon Flexner ve ortakları hem Uluslararası Eğitim Kurulu hem Genel Eğitim Kurulu'nu (GEK) yöneten Wickliffe Rose'un tıp ve doğa bilimcileriyle olan en önemli bağlantılarıydı. Enstitü ve Uluslararası Sağlık Kurulu, halk sağlığı konularında gayri resmi bir iş bölümü kurdu (Kohler, 1985).

Fakat rapor tarafsız ve önyargısız görünürse dünya çapında etkin olacağını bildikleri için raporun bağımsız ve özgün görünmesine özellikle dikkat ettiler. Böylece Rockefeller, Carnegie Vakfı ve ATB, 1907’de Kanada ve ABD’de bulunan tıp fakültelerinin mevcut durumlarının incelenmesi ve sorunların saptanmasına yönelik bir rapor hazırlama görevi tıp eğitimi almamış Abraham Flexner’a verdi. Abraham Flexner, ABD'de yer alan 155 tıp fakültesini gezip raporunu yazdı. Bu raporla birlikte tıp okullarında büyük dönüşüm başlamış ve bu dönem “*Flexner Devrimi*” şeklinde isimlendirilmiştir. Flexner modeli şeklinde isimlendirilen bu dönüşüm I. ve II. Dünya Savaşıyla birlikte yaygınlaşmış; klinik uygulamaların sermayeye geçişiyle “*Medicare ve Medicaid”* kurulmasıyla birlikte tıp fakülteleri para kazanan ve hasta bakan iş alanlarına evrilmiştir (Şahin, Özan, & Gürpınar, 2011).

Flexner raporu ile doktorluk mesleği pozitivist bir anlayışa bürünmüş, hekim-hasta iletişimi ihmal edilmesiyle hastalıklarda kişiye özgü tedavi yerine hastalıklar genellenmiştir. Koruyucu tıp ihmal edilerek hasta hizmeti sistemi getirilmiştir. Flexner’in tıp eğitimi reformu geniş bir sosyal harekete dönüşmüş, John Dewey’in popüler “ilerici eğitim” hareketiyle aynı hizaya getirilmiş ve Flexner'in üniversite modeli tüm tıp okulları için standart olarak oluşturulmaya başlanmıştır. Flexner, ortaya koyduğu tıbbı pozitivizm anlayışıyla tıbbı eğitim, genel biyoloji yasalarına tabi deneysel bir disiplin olarak tanımlanmış oldu (Ludmerer, 2010).

Rockefeller Vakfı ve Rockefeller Tıbbi Araştırma Enstitüsü, Kızıl Haç ve Milletler Cemiyeti Sağlık Örgütü ile kurmuş olduğu temaslarla uluslararası alanda etkili olmaya başladı (Küçük, 2018). 1920’li yıllarla birlikte Rockefeller Vakfı, dünya çapında “74

ülkede 450 tıp okulunda” tıp eğitimine yönelik çalışmalara başladı (Yalçın, 2019). Ancak Türkiye’de tıp eğitiminde Rockefeller Vakfı ile temas, örgün eğitimde olduğu gibi ABD'nin Türkiye'deki Yüksek Komiseri Amiral Mark Bristol ile sağlandı (Köse, 2015). Daha sonra Rockefeller vakıf yetkilisi Richard Pearce, Nisan 1924'te “*Türkiye'de Tıp Eğitimi*” hakkında bir rapor hazırladı (Rose & Erdem , 2000). Pearce’ın raporunda; “*Allah’ın rızasının Müslümanların inisiyatif almasını engellediği, zira insanların işleri Allah’a havale edip kendi rahatlarını bozmadığı*” savunuluyordu (Erken, 2020). Pearce'in ziyaretinden kısa bir süre sonra Türk hükümeti, RV'nin halk sağlığı alanında çalışmaya başlaması için Türkiye'ye bir temsilci göndermesi için Amiral Bristol aracılığıyla resmi bir davet yaptı (Rose & Erdem , 2000). Daha sonra Bristol, dönemin Başbakanı İsmet İnönü ile Rockefeller Vakfı'ndan Selskar Gunn’nın görüşmesini sağladı (Küçük, 2018). İnönü, Rockefeller Vakfından Türkiye’ye bir temsilci göndermesini ve Ankara’da Merkez Hıfzıssıhha Müessesesinin kurulmasını rica etti. Refik Saydam, Rockefeller Vakfından hemşireler ve doktor için eğitim bursları, Hijyen Enstitüsü ve Çocuk Bakımevinin geliştirilmesini talep etmişti. Bu doğrultuda Rockefeller Vakfı, hemşirelik okulu açılması, bölgesel laboratuvarlar kurulması, Ankara’da Hıfzıssıhha Müessesesinin desteklenmesi ve araştırma burslarının verilmesi faaliyetlerine yoğunlaştı (Erken, 2020). 1926 Yılına gelindiğinde Rockefeller Vakfı’nın davetiyle ABD’de incelemelerde bulunması için Sağlık İşleri Müdürü Asım Arar (Yalçın, 2019; Erken, 2020) ve Sağlık Bakanı Refik Saydam görevlendirildi (Küçük, 2018; Erken, 2020).1928 Yılında Merkez Hıfzıssıhha Müessesesi Hakkında kanun çıkarıldı. Bu kanun ülkede tıbbi ve bilimsel gelişmelerinde kurumun rolünü tanımlıyordu (Erken, 2020).

Bu dönemdeki en önemli proje *Ankara Merkez Hıfzıssıhha Enstitüsü'nü*n geliştirilmesiydi. Enstitü, serum ve aşı üretecek, teşhis laboratuvarı hizmetleri sağlayacak ve personeli halk sağlığı çalışmaları konusunda eğitecekti. RV, Enstitüdeki bilimsel ekipman için 80.000 $ katkıda bulundu. Vakıf ayrıca, Enstitünün eğitim çalışmalarını yürütmek için bir Hizmet Okulu'nun inşaatı ve teçhizatı için 200.000 $ sağladı. 1936'da bu okul Kamu Sağlığı Okulu'na dönüştüğünde, Dr. Collins ilk dekanı oldu. Vakıf, hemşirelerin sağlık sisteminin önemli bir bileşeni olduğunu kabul etti ve 1924'te RV'den birkaç temsilci hemşirelik uygulamaları ve eğitimini araştırmak için Türkiye'yi ziyaret etti. Bir dizi hemşire, ABD'de hemşirelik eğitimi almak için burs aldı (Rose & Erdem , 2000).

1933'te üniversite eğitimini yeniden yapılandırmaya yönelik üniversite reformu sonrası Friedrich Dessauer, Erich Frank, Rudolph Nissen gibi akademisyenler İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesinde eğitim vermek üzere davet edildi. Rockefeller Vakfının ana hedefi tıp eğitimi ve sağlık hizmetleri alanında model alınacak kurumlar inşa etmekti. Bu doğrultuda Edirnekapı Sağlık Merkezi iyileştirildi. Rockefeller Vakfı Uluslararası Sağlık Bölümü sorumlusu Freances Elisabeth Crowel 1933-1938 yılları arasında Türkiye'yi düzenli olarak ziyaret ederek Sağlık Bakanı Refik Saydam ve üst düzey bürokratlarla bir araya geldi. Crowel, Rockefeller bursu almış İzzet Kutsi'nin Edirnekapı Sağlık Merkezi müdürü olarak atanmasını sağladı. 1938 yılında Mustafa Kemal Atatürk'ün ölmesiyle İsmet İnönü Cumhurbaşkanı, Refik Saydam Başbakan oldu. Saydam'ın çalışma arkadaşları tıp alanının modernleşmesi misyonuna bağlı kalarak bu yönde çalışmaları devam ettirdi (Erken, 2020).

Rockefeller Vakfı, İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'de dâhil olmak üzere pek çok kurumla iş birliği yaptı. Hemşirelik alanındaki eğitim programı Rockefeller bursu almış birinin yönetiminde sürdürüldü. Başka bir burslu ise Kızılay Hemşirelik okulunun yönetimini devraldı (Erken, 2020).

Rockefeller Vakfı tarafından 1914'te kurulan Uluslararası Tıp Eğitimi Enstitüsü (UTEE), Çin Tıp Kurulu ve New York'u kapsayacak şekilde tıp eğitimine yön vermeye günümüzde de devam etmektedir. UTEE'nin hala iletişimde olduğu ve bilgi alışverişinde bulunduğu "*166 ülkeden 1849*" okul arasında Türkiye'deki tıp fakültelerinin büyük bir kısmı yer almaktadır (Özan, Gürpınar, & Şahin, 2011).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ROCKEFELLER VAKFI VE TÜRK EĞİTİMİ ÜZERİNE ETKİLERİ

Batı Avrupanın orta çağ sonrası seküler hayat tasavvuru, din ve ahlakın uydurma olduğunu, asıl olanın "irade" olduğu, yöntemin değil, sonucun önemli olduğu anlayışını, batıl düşünceleri ve tüm dinleri aşağılayıp, bunları özgürlüğün düşmanı ilan etti. Rönesans'a ve sonunda Aydınlanma çağın sonuna kadar Avrupalı düşünürler kendilerini dinden ve batıldan ayırdı. Uyguladıkları seküler sistemle özgürlük zafer kazandı. Ancak eğitim hem Avrupa'da hem tüm dünya ülkelerinde zorunlu hale getirilerek bu düşüncelerin yayılması gerekiyordu (Livingstone, 2012). Batı'nın yeni üretim merkezi, modernizmin mabedi olan okul, kilisenin ve dinin yerini alarak, burjuvanın istekleri, değer yargıları, beğenileri kalıcı ve etkili bir şekilde toplumun diğer üyelerine benimsetildi (Gündüz, 2016). Böylelikle geçmişini kaybeden birey kendini geleceğin inşacısı olarak ilan etti, mevcut zamana müdahele etmek yerine ona dâhil oldu (Aydoğan, 2018). Hegel'in batı uygarlığı mitolojisi batı dışı toplumlara ayrı ulus devletler olarak değil, kendi emperyalist ülküsünün üstünü örterek "özgürlük" ve "serbestlik" kavramlarını vurgulayan, ortak bir "Batı" uygarlığı olarak sunuldu. Genel Eğitim" ya da "Batı Uygarlığı Kursu"'nun Hegel'ci yorumu, John D. Rockefeller'ın kurduğu Genel Eğitim Kurulu (GEK) ve Carnegie Eğitim Geliştirme Vakfı (CEGV) gibi İlluminati'nin iki ön cephe kurumunun eğitim sistemindeki sözde hayırsever etkinlikleri, Birleşmiş Milletler (BM), Dünya Bankası (DB), Uluslararası Para Fonu (UPF) aracılığıyla bütün dünyanın eğitim sistemi merkezi bir yönetime bağlandı (Livingstone, 2012). Bu hegemonyanın sonucu olarak batı dışı toplumlar, batı uygarlığında üretilen uygulamaların sadık uygulayıcısı oldular. Birleşmiş Milletler (BM), Uluslararası Para Fonu (UPF), Dünya Bankası (DB) gibi uluslararası örgütlerin teknolojik yardımları, uzmanlık becerileri, kredi desteği ile batı dışı toplumların eğitimleri yeniden yapılandırılmış; bu durumla hem kapitalizmin sürekliliğini sağlanmış hem de batı dışı toplumların kültürlerinin de küreselleşmesi sağlanmıştır (Küçüker & Gürbüz, 2012). Bu ortak kültürün çerçevesini ise Laissez faire – laissez

passer (Bırakınız yapsınlar – bırakınız geçsinler), yani yeni liberalizm anlayışı oluşturmuştur (İrge, 2005).

Rockefeller Vakfı ve Rockefeller Genel Eğitim Kurulu (GEK), John Dewey'in pragmatist felsefeye dayanan yapılandırmacılık, yeniden kurmacılık ve ilericilik akımlarını temel alan, ABD müfredat çalışmaları tarihindeki en büyük okul temelli müfredat araştırma projesi olan, Ralph W. Tyler koordinatörlüğünde yürütülen, Sekiz Yıllık Çalışma olarak bilinen 30 ABD ortaokulunda kapsamlı bir çalışma ve saha deneyine taşıyarak, ABD'de hem örgün öğretimde hem yükseköğretimde müfredat reformunu gerçekleştirmiştir (Watras, 2006; Pinar, 2011; Zayed, 2016). Genel Eğitim Kurulu (GEK), Ralph W. Tyler koordinatörlüğünde yürütülen Sekiz Yıllık Çalışma ile Carnegie Vakfı'nın da yardım ettiği standartlaştırılmış ve akademik odaklı lise müfredatını hedefleyen bir temel hedefledi (Zayed, 2016).

Rockefeller Vakfı ve Rockefeller Genel Eğitim Kurulu (GEK) 1902'den beri hem Güney Amerika hem de küresel anlamda "geri" ve "gelişmekte olan ülkelerde" mesleki ve teknik eğitimi teşvik ederek okul reformları gerçekleştirdi (Zayed, 2016).

Bu bağlamda Türkiye'de de mesleki ve teknik eğitim projesi Erken Cumhuriyet Döneminde John Dewey'in önerileri doğrultusunda Köy Enstitüleri ile 27 Ocak 1954 tarihine kadar tarım tekniği konusunda gerçekleştirip (Gündüz, 2016), bu doğrultuda Rockefeller Vakfı ülkemizde tarım hibe programlarına başlarken (Küçük, 2019); II. dünya savaşından sonraki dönemde endüstri tekniğine yönelik olmak üzere ulusötesi yapılarca gerçekleştirildi (Küçüker & Gürbüz, 2012; Özdemir & Beltekin, 2012).

Birleşmiş Milletler (BM), Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), Dünya Bankası (DB), Uluslararası Para Fonu (UPF), Avrupa Birliği (AB) gibi dünya devletlerinin kamu politikalarını belirleyen karar organları, Chase Manhattan, JP Morgan, Royal Dutch/Shell gibi tek bir yönetim ağı tarafından yönetilen ulusötesi sermayenin seçkinler ağının çıkarları doğrultusunda hareket etmekte; kollektif aydınlara gerekli ortam ve altyapılar oluşturulmak suretiyle devlet politikaları istenildiği gibi şekillenmektedir (Şenalp, 2011; Coleman, 2017; Newman, 2017).

Çoğu devletten daha güçlü olan küresel sermaye, II. dünya savaşı sonrasında ortaya çıkan Dünya Bankası (DB), Uluslararası Para Fonu (UPF) gibi neoliberal kurumların kurumsal kimliğinden beslenmektedir. Devletin gücünü yitirmesi, eğitimin piyasanın ve şirketlerin insafına bırakılmasını sağlamıştır. Bu kurumlar eğitimsel hedeflerini iktisadi gelişmeler bağlamında sunmaktadır (Çınar, 2009; Cantekin, 2015). Seçilmiş

hükümetler, egemenliğini, seçilmemiş Birleşmiş Milletler (BM), Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), Dünya Bankası (DB), Uluslararası Para Fonu (UPF), Avrupa Birliği (AB) gibi ulusötesi yapılarla paylaşmakta ve eğitim politikalarını bu aktörlerin talepleri doğrultusunda şekillendirmektedir (Cantekin, 2015).

Pozitif bilim sahasındaki Charles Darwin'in öne sürdüğü "doğal ayıklanma kuramı"'na dayanan küresel sermayenin neoliberal rejimi (İrge, 2005), "egemen ve bağımlı sınıflar", "yöneten ve yönetilenler" gibi geleneksel nosyonu kullanmak yerine DTÖ, UPF, DB, AB gibi ulustötesi örgütlerle STK'lar, devlet, bürokrasi ve siyasi partiler'in taraflarından oluşan bir etkileşim nosyonu yerleştirmeyi başarmıştır. Siyaset bilimi literatüründe son yıllarda vurgulanan yönetimden yönetişime geçiş sürecinin arkasındaki temel mantık da budur (Şenalp, 2011). Böylece devletin eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik gibi alanlarda devlet müdahalesinin sınırlandırılması teziyle devletin bu alanlardan çekilmesi ve küçülmesi istenmiş; tüm ideolojik araçlar ve eğitim devreye sokularak toplumları ve bireyleri istedikleri doğrultuda dönüştürülmesi gereken yapılar olarak görmüşlerdir (Küçüker & Gürbüz, 2012).

Birleşmiş Milletler (BM), Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), Dünya Bankası (DB), Uluslararası Para Fonu (UPF), Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (EKİÖ), Avrupa Birliği (AB)'nin birbirini tamamlayan ve tek kalemden çıkma yapısal uyum programlarının devlet politikalarını şekillendirmesiyle egemenlik, seçilmiş hükümetten alınarak seçilmemiş bu ulusötesi yapılara devredilmektedir. Bu durum "ulusal egemenlik' anlayışıyla örtüşmemektedir (Şenalp, 2011). Bu güçler, kurdukları AB, BM, DB, UPF gibi ulusötesi örgütler sayesinde devlerin yönetimlerini paralel yönetimlerle kontrol etmektedirler (Negri & Hardt, 2008).

Eğitim kurumları ise küresel sermayenin çıkarları doğrultusunda kamu yararı ve çıkarı yerine serbest pazar anlayışı doğrultusunda kâr amacı güden kurumlar olarak yeniden tanımlanmaktadır (Çınar, 2009; Küçüker E. , 2010; Karaboğa, 2018). 1950'li yıllardan itibaren küresel sermaye, Uluslararası Para Fonu (UPF), Uluslararası Kalkınma Ajansı (UKA) ve Dünya Bankası (DB) gibi ulusötesi aktörler aracılığıyla borç alan ülkeleri eğitim politikalarını içine alan programlar hazırlayarak bu devletlerin içişlerine karışmaya başlamışlardır (Atılgan, 2007; Çınar, 2009; Küçüker & Gürbüz, 2012). AB, UPF ve DB'nin verdiği kredilerin önkoşulu küresel sermayenin talepleri doğrultusunda eğitimi yapılandırmaktır (Çınar, 2009; Özdemir & Beltekin, 2012). UPF ve DB kredi verdiği hedef ülkelere dayattığı uyum programlarıyla borç tahsilini

garantilemeyi ve neo-liberalizm eğilimleriyle politika üretiminde söz sahibi olmayı hedeflemektedir (Özdemir & Beltekin, 2012).

1980'den itibaren Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu (UPF)'nin denetiminde eğitimde liberalleşmeye yönelik politikalar, paket programları çerçevesinde gündeme gelmeye başladı. Öncelikle yapılan reformlarla eğitimin içeriği ve amacı, küresel sermayenin talepleri doğrultusunda şekillendirilmeye başlandı. Daha sonra yetiştirmenin ve eğitimin finansmanına dönük reformlar gerçekleştirildi. Küresel sermayenin talep ve ihtiyaçları doğrultusunda eğitim müfredatı ve amacına dönük gerçekleştirilen bu reformlarla eğitimin bilgi ve beceri işlevleri yeniden düzenlenmiştir. Dünya Bankası ve Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (EKİÖ)'nün teknikçi ve indirgemeci insan sermayesi ve insan kaynakları yaklaşımı eğitimin her alanına hâkim duruma gelmiştir. Eğitimin her seviyesinde piyasanın ve ekonominin talep ve ihtiyaçları doğrultusunda insan yetiştirme politikaları hedeflenmiştir (Sayılan, 2006). Mesela ulusötesi aktörler, 1968 ilkokul programı, 1997 öğretmen eğitim programları, Türk seçkinlerinin eğitimi (Fulbright), 2004 ilköğretim müfredatına kadar hemen her uygulamada etkili olmuşlardır. İkili anlaşmalar gereği MEB Amerikalı uzmanlar da istihdam etmiştir (Çınar, 2009).

Ülkemizde Ekonomik İstikrar Programı, 24 Ocak 1980'de yürürlüğe girmesiyle kültürel ve sosyal bir dizi dönüşümü beraberinde getirmiş; eğitim projeleri ve eğitim kurumları bu dönüşümü gerçekleştirecek öncelikli kurumlar olarak görülmüştür (Küçüker & Gürbüz, 2012). Dünya Ticaret Örgütü'nün 1995 yılında kapitalist dünya sisteminin içine girmesi ile birlikte Hizmet Ticareti Genel Anlaşması (HTGA) Türkiye'nin politik ve akademik konuları arasına girdi. 1980'li yıllarla birlikte ulusal ekonomiler arasında hizmet sektörünün payı önemli oranda artmış ve en hızlı gelişme gösteren sektör durumuna gelmiştir. Uluslararasılaşan mal üretimi ve ulusal ekonomiler arasında hizmet sektörünün payının artmasıyla orantılı olarak uluslararasılaşma sürecine hizmet sanayileri de katılmıştır (Güzelsarı, 2009). 2002 yılına gelindiğinde Uluslararası Para Fonu (UPF)'na niyet mektubunda Hizmet Ticareti Genel Anlaşması (HTGA) çerçevesinde özel sektörün kamu hizmetlerindeki etkinliğinin artırılması hedeflenerek piyasaya açılacak alanlardan biri eğitim olarak karakterize edildi. Avrupa Birliği'ne uyum çerçevesinde Millî Eğitim Bakanlığı'nca uygulanan projelerin asıl hedefi eğitimin özelleştirilmesiydi. Dünya Bankası (DB) ile 1980'den itibaren yürütülen projelerin öncelikli hedefi eğitimin metalaştırılması/

özelleştirilmesi (Küçüker & Gürbüz, 2012) ve kendi ihtiyaçlarını karşılayacak "homo economicus"un sistem içerisinde yetiştirilmesiydi (Cantekin, 2015).
Son 30 yılda Türkiye eğitim sistemini etkileyen, toplumsal dönüşümü gerçekleştiren ve Birleşmiş Milletler (BM), Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), Dünya Bankası (DB), Uluslararası Para Fonu (UPF), Avrupa Yatırım Bankası (AYB), Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (EKİÖ), Avrupa Birliği (AB) tarafından sağlanan mali kaynaklarla gerçekleştirilen projeler; Hayat Boyu Öğrenmenin Geliştirilmesi Projesi, Türkiye'de Mesleki ve Teknik Eğitimin Kalitesinin Geliştirilmesi Projesi, Demokratik Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Projesi, MEB Kapasitesinin Güçlendirilmesi Projesi, İnsan Kaynaklarını Mesleki Eğitim Yoluyla Geliştirme Projesi, Eğitim Çerçeve Projesi 1. ve 2. Faz, Ortaöğretim Projesi, Mesleki ve Teknik Eğitimin Modernizasyonu Projesi, Mesleki Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi, Temel Eğitime Destek Projesi, Temel Eğitim Projesi 1. ve 2. Faz, Milli Eğitimi Geliştirme Projesi, Yaygın Mesleki Eğitim Projesi, Endüstriyel Okullar Projesidir (Küçüker & Gürbüz, 2012).

Öğretmen istihdamı Uluslararası Para Fonu (UPF) istihdam politikalarına göre yapılmaktadır. Eğitimdeki niteliği düşürmesi pahasına personel alınmayacağına dair yapılan taahhütlerin sonucu, sınırlı sayıda kadrolu öğretmen alınırken; yerine sözleşmeli ya da ücretli öğretmen istihdam edilmektedir. Dünya Bankası'nın (DB) 1971 yılından itibaren açtığı krediler, küresel sermayenin ihtiyaç duyduğu alanlarda iş gücü yaratmak amacıyla mesleki eğitim alanındadır. 1971'de 13,5 milyon dolarlık "Eğitim Projesi" ile 12 ticaret okuluna eğitim materyali alınmış ve 32 teknik okul yapılmıştır. 1984 yılında 36,8 milyon dolarlık "Sınai Eğitim Projesi" ile ihracat- imalat sanayinde çalışan işçilerin verimliliğini artırmak amaçlanmıştır. 1985 yılında 57,7 milyon dolarlık "Endüstriyel Okullar Projesi" ile sınai işgücünün sayısını ve kalitesini artırmak amaçlanmıştır. 1987 yılında 58,5 milyon dolarlık Yaygın Mesleki Eğitim Projesi" ile mesleki eğitimin kapasitesini güçlendirmek amaçlanmıştır. 1988 yılında 115,8 milyon dolarlık "Sınai Eğitim Projesi-II" ile mesleki ve teknik öğretmenlerinin hizmetiçi eğitimi, teknisyenleri nitelik bakımından geliştirmeyi amaçlamıştır. 1990 yılında 90,2 milyon dolarlık "Milli Eğitim Geliştirme Projesi" ile Eğitim sisteminde Toplam Kalite Yönetimi uygulamalarının yaygınlaştırılması, ilk ve ortaöğretim "işletmecilik" uygulamalarını geliştirmek amaçlanmıştır. 1998 yılında 300 milyon dolarlık "Temel Eğitim Proje Kredisi" ile temel eğitim kapsamının yaygınlaştırılması

amaçlanmıştır. 2002 yılında 300 milyon dolarlık "Temel Eğitim Proje Kredisi-II" ile eğitim sistemi içinde mesleki ve teknik eğitimin oranını ise %65'e çıkarmak amaçlanmıştır. "Ortaöğretim Projesi Kredisi" ile zorunlu ilköğretimi 8 yıla çıkarmak, ortaöğretime araç-gereç temininin uluslararası ihale ile yapılması, okul işletmeciliği"nin yaygınlaştırılması amaçlanmıştır. Mesleki ve Teknik Eğitimin Modernizasyonu Projesi ile mesleki ve teknik eğitim fakülteleri, meslek yüksekokullarının kurulması, teşvik edilmesi amaçlanmıştır. Bütün bu projeler Dünya Bankası (DB) tarafından finansa edilmiştir (Özdemir & Beltekin, 2012). Bu projeler, uluslararası standartlar, teknik, sosyal ve kurumsal yapılanmaları, piyasaya uygun amaçları, hedeflediği kitle ve projelerin mali büyüklüklerinden dolayı toplumsal dönüşüm niteliği taşımaktadırlar. Bu projelerde personel, program ve mevzuata dönük kurumsal yapılanmalar gerçekleştirilmiş; personele yönelik kurs, konferans, seminer gibi sosyal farkındalık yaratmaya yönelik sosyal yapılanmalar oluşturulmuş; gerek sosyal gerekse kurumsal yapılanmanın işleyişine katkı sunacak bilişim faaliyetleri yürütülmüştür (Küçüker & Gürbüz, 2012).

Ulusötesi yapılar sosyal yaşamın bütün alanlarındaki gibi eğitimi de piyasa şartlarına göre yapılandırmaktadır. "Neo-liberal toplum projesi" ve kapitalist sermayenin sürekliliği için eğitimin tüketimi, sunumu, öğrenme pratikleri, içeriği yeniden düzenlenmektedir. Dünya Bankası- Uluslararası Para Fonu (UPF)'nun dayattığı, "küresel eğitim reformu'' çerçevesinde finanse ettiği eğitim politikaları eğitimin dönüşmesine, müfredat dâhil tüm alanların yeniden yapılandırılmasına neden olmuştur (Özdemir & Beltekin, 2012).

Ulusötesi yapılar aracılığıyla uygulanan eğitim projeleri sonucu; Stratejik Planlama, Okul Gelişimi Yönetimi, Toplam Kalite Yönetimi uygulamalarının okullarda uygulanması sonucu okul kavramının içi boşaltılarak ve piyasa kurumlarına dönüştürülerek şirket gibi müşterileri ve çalışanları olan bir yapıya büründürdüğünden şirket temelli okulların ortaya çıkması sağlanmış; küresel sermayenin talepleri doğrultusunda kapitalist ideolojinin sürekliliğini sağlayacak ders kitapları, ders müfredatları benimsetilerek ulusal müfredat, doküman ve sınavlar uluslararasılaşmış; küresel sermayenin talep ettiği sanayi sektörüne ara eleman yetiştirmeye dönük olarak kaynakların önemli bir kısmının mesleki eğitime aktarılarak mesleki eğitime aşırı vurgu yapılmış; toplam kalite yönetimi gibi yaklaşımlarla okula kaynak arayışına giren, eğitim öğretimden uzaklaştırılan öğretmenlik mesleği pasifleştirilip

dönüştürülmüş; performans değerlendirme, okul gelişimi, toplam kalite gibi uygulamalarla hem asli görevlerinden sıyrılan okul yöneticileri şirket patronlarına dönüşmüş hem de sosyo-ekonomik çevresi düşük olan okullar mali kaynak bulmakta zorlandığından eğitimsel eşitsizlikler artmış; projelerin yabancı danışmanlarca yönetilmesi zorunluluğundan dolayı, bu danışmanlar diğer proje çalışanlarına ve aktörlerine hegemon sınıfın çıkarlarını benimsemesi sağlanmış; böylece küresel sermayenin çıkarları öncelenerek eğitimin ve insanın doğasına uygun bir eğitim sisteminden kaçınılmıştır (Küçüker & Gürbüz, 2012). Stratejik yönetim, öğrenen örgütler ve toplam kalite yönetimi gibi yaklaşımlar eğitim yönetimi sahasına ticari bir anlayış getirmiş; Okul müdürünü patron, öğrenci ve veliyi müşteri, mezun olan öğrenciyi çıktı, eğitimi ürün olarak görmek, her hareketi yarara dönüştürmeyi amaçlayan pozitivizmin bu alanlarda da uygulanmasını sağlamıştır (Aydoğan, 2017). Pozitivizmin ve modernizmin ürettiği teknik akıl kamusal düzenlemelerin ve akademik pratiklerin piyasa mantığına indirgenmesini sağlamıştır. Ölçülenin üstünlüğüne dönük değerlendirme ve performans belirleme sistemi, pozitivizmle örtüşmek amacıyla sosyal bilimleri ölçüm uzmanına dönüştürmüştür (Şentürk, 2010). Dünya Bankası (DB), Avrupa Birliği (AB) gibi ulusötesi örgütlerce hayata geçirilen, denetlenen ve desteklenen projelerle; devletinde bu taleplere uygun olarak çıkardığı yasal düzenlemelerle işlevsizleştirilmiş yöneticilerin ve öğretmenlerin görev yaptığı şirket temelli okullarda uygulanan eğitim, “piyasa yönelimli davranış” sergileyen kişilerin çoğalmasını ve eğitimin “sektörleşmesini” sağlamıştır (Küçüker & Gürbüz, 2012).

AB’nin yükseköğretim sistemlerinin yapısal değişiklikleri içeren Sorbon Deklarasyonunun 1998 yılında kabul edilmesiyle uluslararası akademisyen, öğretmen ve öğrenci hareketliliği artmış; Bologna Deklarasyonu’nu imzalanmasıyla yükseköğretim sistemi tek tip hale getirilerek yükseköğretimde bu doğrultuda yapısal reformlar gerçekleştirilmiştir. Bologna Deklarasyonu’nda ayrıca meslek ve teknik lisesi mezunlarına yükseköğretime girişte eşit şans vermesi istenilerek mesleki ortaöğretime kayıt oranlarını artırılması vurgulanmıştır. YÖK, 2010 yılında katsayı uygulamasını kaldırarak Bologna Deklarasyonu’nda belirtilen hedefleri uygulamıştır (Karaman, 2010; Sağlam, Özüdoğru, & Çıray, 2011).

Sonuç olarak öğrencilerin küresel sermayenin talep ettiği niteliklere uygun bir şekilde yetiştirilmesi için ise okul ortamında denek olarak araştırılması, niteliklerinin

bilinmesi, becerilerinin keşfedilmesi, yeteneklerinin işlenmesi ve bilgilerinin aktarılabilir özellikte olması gerekmekteydi. Karar alma gücünün geliştirilmesi, yaratıcılık, kendini ve düşüncelerini ifade etmek için özgüvenli olması da küresel sermayenin aradığı insan tipiydi. Yani küresel sermayenin talep ettiği birey, piyasayı çok yormayan ve piyasayı rahatlatan insan tipini yetiştirme arzusudur. Sınav eksenli eğitim sistemi de öğrenci merkezli eğitimin sonucudur. Sistem öğrencilerin istek ve taleplerine göre planlandığından, sınav da bireyin gereksinimine evrildiğinden, sınava hazırlık mühim duruma gelmiştir. Dersin önemi, uygulanacak sınavda sorulara paralel olarak belirlenmekte, sınavda çıkmayan konular öğrenilmemekte, sınavda soru sorulmayan beden eğitimi, görsel sanatlar/müzik gibi derslerin önemi ortadan kalkmaktadır. Üstelik derslerin ehemmiyet hiyerarşisi, öğretmenler arasındaki önemlilik sıralaması oluşturmakla yetinmeyip, öğretmen-öğrenci iletişimine bile yansımaktadır. Öğrenci merkezli sistemden dolayı müfredat da seçmeli derslerin yoğunluğunun arttırılması kalitenin düşmesine sebep olmuştur. Öğrenciler, sınav merkezli sistemden dolayı, teorik olmayan, rahat geçebileceği dersleri seçmektedir. Hatta seçilen dersler çoğu zaman birbirine benzemektedir. Bilgi yoğunluklu dersler, sınav merkezlilik, akademik öncelemeler eğitimin ana gayesi olan topluma birey yetiştirme amacını, eğitim sisteminin dışına çıkarmıştır. Bütün bunlar öğrenciyi merkezli sistemin problemi değil, sonucudur (Aydoğan, 2018).

4.1 Rockefeller Vakfı ve Eğitim

Orta çağın teokrasisinin misyonerleri, modern zamanlarda, gücün elinde “hayırsever vakıflara” evrilirken, burjuvanın varlık sorununa kökten çözüm getirmek için ise kültür endüstrisi inşa edilmeye başlanmıştır. Örneğin 1902 ile 1913 yılları arasında Amerika Birleşik Devletleri'nde kurulan Rockefeller Vakfı, Russell Sage Vakfı ve Carnegie Vakfı gibi ilk büyük hayırsever vakıfların eğitim ve sosyal bilimleri (Seim, 2016) desteklemeyi amaçlamaları, bu kültür endüstrinin önemli unsurlarıdır. Doğal olarak kamu ve özel sektör arasında üçüncü bir güç halini alan bu tür vakıflar, yönetici sınıfın çıkarlarını temsil etmiştir. Ayrıca bunlar, birinci ve ikinci dünya savaşı arasındaki dönemde akademi ve hükümet arasındaki arabuluculuk misyonunu da üstlendiler. Dahası bu vakıflar, insan ve toplum mühendisliğine soyunarak ürettikleri sosyal bilim ve eğitim politikalarıyla ideolojik üretim sürecinin de bir parçası oldular (Fisher, 1983).

1913 yılında Rockefeller Vakfı, dünya çapında insanoğlunun sağlığının daha iyi hale getirilmesine yarar sağlama misyonuyla Amerika'nın güneyinde bulunan yoksul beyazlar ve siyahlara yönelik yüksekokul eğitimi sunan, tıbbi eğitimi geliştirmeye yönelik çalışmalar yapan, deney çiftlikleri ve okullar kuran hayırsever vakıfların bir yerde toplanmasıyla kurulmuştur. Rockefeller Vakfının faaliyetleri nüfus bilimleri, tıp ve sağlık bilimleri olmak üzere uluslararası ilişkiler, sosyal bilimler, beşerî ilimler ve doğa bilimleri alanlarında yoğunlaşmıştır. Özellikle birinci ve ikinci dünya savaşların arasındaki yıllarda vakıf, halk sağlığı, biyomedikal ve temel biyolojik araştırmaların ana finansman destekleyicisi olmuştur (Küçük, 2018).

Rockefeller Vakfı (RV) tarafından başlatılan insan mühendisliği çabasına bilim çevresinde büyük ilgi uyandı. Psikologlar yetkin bilginin başlıca kaynağı konumuna geldi. RV, aynı hedefin peşinde giden yine kendisinin yönettiği farklı kuruluşlarla bu faaliyetlerini sürdürdü. Bilginin ilerletilmesi yoluyla gerçekleştirilen insan mühendisliği (Biehn, 2006) ve hükümetlere dayatılan enternasyonalizm aracılığıyla ihraç edilip özellikle "geri" ülkelerin eğitim yoluyla modernizasyonunu başka bir deyişle "kültürel rönesans"ı (Bu, 1995) geliştirme hedefi Rockefeller kuruluşlarının ana felsefesi konumuna geldi.

Genel Eğitim Kurulu'nun (GEK) Rockefeller tarafından kurulmasının nedeni de buydu. Bilim maskesi adı altında "hayırseverlik" yapılacaktı. Protestan reformunu kurumsallaştırmaya çalışan bu maske özünde sermayenin küreselleşmesini barındırıyordu. Rockefeller'ın bu misyonerleri özellikle petrol bölgelerinde görevlendirmesi de rastlantı değildi (Yalçın, 2019). Rockefeller Ailesi tarafından kurulan Rockefeller Vakfı (RV), Laura Spelman Rockefeller Memorial (LSRM) ve Genel Eğitim Kurulu (GEK)'i yöneten görevliler, üniversite bilim insanlarına fon aktaran politikalar oluşturmak için birlikte çalıştı (Biehn, 2006).

Rockefeller Vakfı'nın "hayırsever kapitalizmi", vakıf-şirket iş birliğini temel alan temayüllerin somut bir özelliğidir ve doğal kaynakların-emeğin sömürülmesi aracılığıyla elde edilen kârların işletme yaklaşımları aracılığıyla gerçekte çıkar ağırlıklı, görünüşte ise sosyal refahın daha iyi hale getirilmesine yönelik faaliyetleri ifade etmektedir. Fakat hayırsever kapitalizminde ticari çıkarlardan bahsedilmezken, kapitalist modernliğin yararlarını topluma yayma faaliyetiyle Vakfın dünya çapında yapmış olduğu 17 milyar dolarlık hibe, "dünyanın kurtarılmasının" yolu olarak vurgulanmaktadır (Küçük, 2018).

RV, insanlara eğitim, halk sağlığı, fen bilimleri ve sosyal bilimlerde bilginin ilerlemesini teşvik ederek; beşerî bilimlerde sanat ve bilim yoluyla kültürler arası anlayışı teşvik ederek, temel tıp bilimleri ve tarım bilimlerinde araştırmaları finanse ederek misyonunu yerine getirmeye çalıştı. RV belirli projeler için kurumlara (genellikle üniversitelere) hibe vererek, dünyanın dört bir yanından belirli akademisyenlere ve profesyonellere, bu alandaki büyük araştırmacılar, düşünürler veya uygulayıcılarla, genellikle Amerika Birleşik Devletleri'ndeki veya Avrupa'daki önde gelen üniversitelerde, seçtikleri alanlarda daha fazla çalışma yapmaları için burslar sağlayarak mali destek sağladı (Rose, 2008).

Rockefeller Vakfı, ilk olarak Amerika Birleşik Devletleri’nde, diğer ülkelerde, özellikle de Güneydeki yoksul bölgelerde bilimsel araştırma ve tıbbi hizmetin ilerletilmesine odaklandı. Vakıf, 1916'da Johns Hopkins Üniversitesi Hijyen ve Halk Sağlığı Okulu'nun kurulmasına yardımcı oldu. Ardından etkinlikleri Çin'e ve Yakın Doğu'ya yayıldı. Ancak vakfın amacı sadece tıbbi hizmetin iyileştirilmesiyle sınırlı değildi, aynı zamanda küresel ölçekte sosyo-kültürel bir dönüşüm için kapsamlı bir arayışı da içeriyordu. Vakfın yöneticileri, bilimsel bilginin kullanımının nihayetinde insanlığın refahına fayda sağlayacağına dair kesin inançla geleneksel tıp yöntemlerine karşı bilimsel bir yaklaşımın uygulanmasını savundu (Erken, 2015).
Rockefeller Vakfı, 1927 ile 1945 yılları arasında, 'çalışma grubu yöntemini' kullanan araştırmalar için Dış İlişkiler Konseyi (DİK)'ne 443.000 doların üzerinde para verdi; böylece uzmanlar ve uygulayıcılar tarafından yapılan grup temelli çalışma, yetkili yayınlarla sonuçlandı. Bu yöntem, Allen W. Dulles ve H.F. Armstrong'un "*Can We Be Neutral*?" (1936) kitaplarının ortaya çıkmasını sağladı. Konseyin Savaş-Barış Çalışmaları Projesi, Rockefeller Vakfı tarafından baştan (1939) sonuna kadar (1945) finanse edildi ve neredeyse 100 önde gelen akademisyeni içeren büyük bir araştırma çalışması oluşturdu. Bunlar, beş kabine düzeyinde departman ve diğer resmî kurumlarla bağlantılıydı. Başkan ve Dışişleri Bakanlığıyla 362 toplantı gerçekleştirdiler ve yaklaşık 700 ayrı bildiri yayınladılar (Parmar, 2002).

Türkiye’de de Rockefeller Vakfı’nın öncülüğündeki Amerikan vakıfları bu dönemde kapsamlı ve uzun erimli faaliyetler gerçekleştirmeye başladı. Rockefeller Vakfı, Osmanlı Devleti’nin petrol bölgelerine yönelik filantropi (insanseverlik) faaliyetlerine başladı. I. Dünya Savası yıllarında Ermeni mültecilere yönelik yardım faaliyetleri yürüttü (Örnek, 2013). Erken Cumhuriyet Dönemiyle birlikte Rockefeller Vakfı,

Anadolu’da öncelikle Amerikan eğitim kurumlarının desteklenmesi ve tıp eğitimi ile ilgili alanlara el atarak militan bir modernleşme misyonerliğine dönüştü. Bu faaliyetler başlangıçta Osmanlı Devleti dönemindeki dinî misyonerliğin uzantısıydı. Tüm bunlar yıllar sonra yoğunlaşacak olan Amerikan etkisine da altyapı sağladı. Bu dönemde eğitim ve düşünsel alanda Osmanlı İmparatorluğundan kalan bağları koparmaya yönelik ulus-devlet inşasına girişilmişken; II. dünya savaşı sonuna kadar seküler uygulamalar ve anayasacılık hareketi Fransızların anlayışına göre şekillenirken, düşünce dünyasında hala Almanlar’ın ulusçuluk ideolojisi ağırlıktaydı (Örnek, 2015).

Laura Spelman Rockefeller Memorial (LSRM)’ın finanse ettiği Genç Hıristiyan Erkekler Birliği (GHEB) (Bu, 1995; Biehn, 2006) Türk eğitiminde aktif olan, Amerika Enformasyon Dairesi (AED) ile iş birliği içerisinde çalışan, balolar ve partiler düzenleyen bir kuruluştu. Amerika Enformasyon Dairesi (AED)’in faaliyetleri arasında üst düzey bürokrat ve yöneticilerin eğitim amacıyla yurtdışına gönderilmesi, Dewey’in sınıflama sistemine göre büyükşehirlerde kütüphane kurmak, dil eğitimi verme, sergiler, çocuk kitapları yayımlama, kütüphanecilik, film gösterimleri, eğitim bursları ve değişim programları, Rockefeller tarafından finanse edilen Yalova Konferansı gibi etkinlikler düzenlemek de bulunmaktadır. Ayrıca Türkiye’den ABD’ye, ABD’den Türkiye’ye yapılan eğitim ve kültür faaliyetleriyle ilgili programlarını hazırlıyor ve resmî kurumlarla gerekli bağlantıları kurarak uygulanmasını sağlıyordu (Örnek, 2015).

Rockefeller’ın Dış İlişkiler Konseyi üyesi Paul G. Hoffman'ın Ekonomik İşbirliği Yönetimi (EİY) 'nın başına atanmasıyla Rockefeller Ailesi, Ekonomik İşbirliği Yönetimi (EİY) üzerinde doğrudan ve tam kontrol sağladı. Amerika Enformasyon Dairesi (AED) etkinlikleri Ekonomik İşbirliği Yönetimi (EİY)’nın Türkiye’deki teknik eğitim çalışmalarına katkıda bulundu. Türkiye’de eğitim başlığı, hem yardım programlarını uygulamak için ihtiyaç duyulan idari ve teknik personelin yetiştirilmesi hem de Anglosakson ekolüyle yetişen yönetici bir kuşağın yaratılması açısından da önemliydi. İlköğretimden üniversiteye öğretim üyelerine, öğretmen ve öğrencilere dönük Amerikan hayat tarzı ve dünya görüşünün Türk toplumunca benimsenmesi amacıyla kültürel etkinlikler gerçekleştirildi. Bu kapsamda Amerika Enformasyon Dairesi (AED) ve Millî Eğitim Bakanlığı arasında çoğu konuda iş birliği yapıldı. Gazi Öğretmen Okulu gibi öğretmen yetiştiren kurumlarda ders kitaplarının basılması, film gösterimleri, değişim bursları gibi konularda iş birliği yapıldı (Örnek, 2015).

II. Dünya savaşı sürecinde Rockefeller Vakfı'nın eylemleri kesintiye uğradı. Savaşı sona ermeden önce, Mart 1945'te Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Dr. Sadi Konuk vakfa mektup yazarak Rockefeller Vakfı personellerini Türkiye'ye davet etti (Rose, 2008). 1946 Yılından itibaren Rockefeller ve Ford Vakıfları Türkiye'ye eğitim uzmanı göndermeye devam etti. Bu uzmanlar Türk eğitim sistemi ile ilgili incelemelerde bulundu, konferans ve seminer faaliyetleri düzenledi. Rockefeller ve Ford Vakıflarının finansal desteğiyle Türkiye'ye gelen, alan taramasıyla yerinde incelemelerde bulunan ABD'li uzmanlar, kütüphanecilik, öğretmen yetiştirme, mesleki ve teknik eğitim, ev idaresi, İngilizce okulu, tarım eğitimi, halk eğitimi, köy eğitimi gibi konularda hazırlamış oldukları projelerin ve ayrıntılı raporların uygulanmasını sağlamışlardır. Bu dönemde yine öğretim yöntemleri, rehberlik ve psikolojik danışmanlık, program geliştirme, ölçme-değerlendirme gibi konularda eğitim almaları için Amerika'ya öğrenci gönderildi (Budak, 2010). 1924'ten itibaren eğitim alanında Türkiye'ye 123 yabancı uzman gelmiştir (Tangülü, Karadeniz, & Ateş, 2014). 1950'li yıllardan itibaren ülkemize gelen uzmanlardan bazıları MEB'de danışman olarak istihdam edilerek; uzmanların başkanlığında MEB bünyesinde örgüt ve kurumlar kuruldu (Marım & Sam, 2017).

Rockefeller ve Ford Vakfı, bu dönemde "geri" ve üçüncü dünya ülkelerine Amerikan kültürünü de ihraç ederek modernizasyon teorisi yoluyla emperyalizmini meşrulaştırmayı hedefliyordu (Gökatalay, 2018). Rockefeller ailesinin kalemi ve illuminati üyesi oryantalist yazar Bernard Lewis (Livingstone, 2012), 1951 yılındaki bir makalesinde Türkiye'deki genç neslin milliyetçilik ve Kemalizmle yetinmeyip Batı'nın demokrasisi ve liberal değerlerine duyduğu ilgiden övgüyle bahsetmektedir. Bir yıl sonra ise Lewis, Türkiye'deki İslami hareketlerin tekrardan güç kazanmasındaki memnuniyetsizliğini dile getirmesi Anglo-Sakson aydınların Türkiye'ye biçtiği rolü anlamak açısından önemlidir. Anglo-Sakson aydınlara göre Türkiye'deki siyasi ve iktisadi liberalleşme olumlu ama yeterli değildir. Türkiye, Amerika önderliğinde modernleşmeli, başka bir deyişle Amerikalaşmalıdır (Gökatalay, 2018). Rockefeller Vakfı, kapitalistleşme surecinin Türkiye'de "değer ihracıyla" modern olmayı öğreterek Doğulu toplumlara batılı değerleri benimsetildiğinde başarıya ulaşacağına inanıyordu. Batı dışı toplumların kapitalistleşme yolunda ilerlemeleri, modernleşme okuluyla sağlanacak ve Doğu'yu Doğu'ya has bilimlerle inceleme düşüncesi değer kaybedecekti (Örnek, 2013).

Bu dönemde Millî Eğitim Bakanı Tevfik İleri'nin talebiyle Türkiye'ye gelen uzmanlardan biri olan Florida Üniversitesi Eğitim Koleji İlköğretim Bölümü Başkanı Profesör Kate V. Wofford'dan 5 Şubat 1953 tarihli Beşinci Milli Eğitim Şûrasına kadar köy eğitimi alanında bir rapor hazırlaması istenmiştir (Sakaoğlu, 2021). MEB ile gerçekleştirilen toplantılar sonucu Wofford'un Türkiye'de kaldığı süre içerisinde; ilköğretimdeki teftiş, ilköğretim müfettişlerinin faaliyetleri, köy okullarındaki eğitim faaliyetleri, köy enstitüleri, öğretmen okulları ile ilgili bir rapor düzenledi. Wofford, Adana, İzmir, Diyarbakır, Trabzon, Erzurum, Ankara gibi illerde öğretmen ve köy okullarında incelemelerde bulundu. Wofford, Hasanoğlan, Düziçi, Kızılçullu, Kepirtepe, Dicle, Beşikdüzü, Pulur öğretmen okulu ve Köy Enstitülerini ziyaret etmiş; milli eğitim müdürleri, müfettiş, okul müdürü, öğretmen ve muhtarlarla toplantılar yapmış; yirmi iki tane "Demokraside Eğitim ve Öğretim ile Köy Eğitim ve Öğretiminde Modern Gelişmeler" konulu konferans düzenlemiştir (Budak, 2010).

Wofford'un önerileri çerçevesinde Tekirdağ, Erzurum ve İzmir'de yer alan ilköğretim okullarında pilot uygulamalar gerçekleştirilmiştir. MEB, Wofford'un raporunda sunulan önerileri onaylayarak uygulamaya koymuştur. Bu uygulamaları devamlılığı için (Sakaoğlu, 2021) Wofford, MEB'e 25 Türk öğretmenin Amerika Florida Üniversitesi'ne eğitim amaçlı gönderilmesini istemiş; bu öğretmenlerin eğitim masrafları Rockefeller ve Ford Vakıflarınca karşılanmıştır. Bu öğretmenlere Florida'ya gitmeden önce iki buçuk ay boyunca Gazi Eğitim Enstitüsü'nde İngilizce eğitimi verilmiştir. Bu öğretmenler Maarif Denetmeni Osman Ülkümen'in koordinatörlüğünde Amerika'ya gönderildi; döndüklerinde 1968 ilkokul programına yönelik çalışmalar yürüttüler. Ayrıca Florida Grubunun Seminer Çalışmaları ile ilgili Rapor isimli bir yayın yaptılar (Budak, 2010).

Tevfik İleri'nin davetiyle Colombia Missouri Üniversitesi profesörü John Rufi, ortaöğretim kurumlarına yönelik raporunda; okul personelinin bilgi eksikliği, öğrencilere istediği dersi seçme hakkı tanınmadığı, sınav sisteminin yetersiz olduğu vurgulandı. 1955 yılında sınav sistemi Rufi'nin önerileri doğrultusunda değiştirildi. 1955 yılında Türkiye'ye gelen M. Costat, Teknik öğretmen Okullarının ve meslek okullarının iyileştirilmesine; 1955'de Elizabeth S. Gorvine kız teknik öğretiminin iyileştirilmesine yönelik olan raporu VI. Maarif Şûrası dokümanı olarak yayınlanmıştır. 1957 yılında Amerikan iktisadi Yardım Teşkilatı (ICA) raporu ticaret eğitimi ile ilgili esaslar üzerinde durmuştur (Tangülü, Karadeniz, & Ateş, 2014).

Yabancı uzmanlar ve Ford Vakfı'nın desteğiyle "Türkiye Eğitim Milli Komisyonu Raporu" hazırlanmıştır. Ford Vakfı, raporun Viyana' da yazılmasını şart koşmuştur. Bu raporun önerileri doğrultusunda *1961 İlköğretim Programı* hazırlanmış; ancak Menderes Hükümetince benimsenmeyince 1960 darbesinden sonra bir kısmı değiştirilerek 1968 yılında yürürlüğe girmiştir (Çınar, 2014).
Uzmanların büyük bir kısmı sosyo-ekonomik farklılıkları dikkate almaksızın eğitim sorunlarını kendi ülkeleri açısından değerlendirmişlerdir. Hangi konularda öneri sunmaları önceden belirlenmişçesine öneri sunmuşlar, uzman olmadıkları alanlarda bile görüş bildirerek kendilerinden beklenilen görüşleri bildirmişler, Türk eğitimcilerin görüşlerinden istifade etmemişlerdir. Örneğin Lester Beals rehberlik uzmanı olmasına rağmen kendisinden Sosyal Bilgiler programı ile ilgili hususları raporuna alması istenmiştir. Uzmanlardan öğrencilerde tarih öğretimine yönelik ilgi uyandıracak teknikler önermeleri umulurken, Osmanlı ve Türk Tarihi öğretiminin okullarda çok da gerekli olmadığına yönelik görüş bildirmişlerdir. Örneğin, Amerika'da Amerikan Tarihi dersine haftada beş gün ilk ders de yer verilirken, Beals, Osmanlı Tarihi'ni şahıs ve olayların ezberlenildiği gereksiz bir ders olarak görmüştür. Uzmanların çoğu Osmanlıca eserlerinin çevirisini gereksiz görmüş; böylece eski harflerin kullanıldığı eserler tarihe gömülmeye çalışılmıştır (Tangülü, Karadeniz, & Ateş, 2014). Bu yabancı uzmanlar aracılığıyla "Program Geliştirme", "Vakıf Bursları", "Araç Geliştirme", 'Fen Lisesi", "Beslenme Eğitimi", "Deneme Lisesi", "Barış Gönüllüleri" gibi konseptler eğitim sistemimize girmiştir (Marım & Sam, 2017).

1963 yılında MEB, ODTÜ ve Ford Vakfı arasında gelişimini öngören bir anlaşma imzalandı. Öğretmenlerin eğitimi ve müfredatın geliştirilmesine yönelik çalışmalar başladı. Akademisyenler ve öğretmenler bilim eğitimindeki eğilimleri gözlemek üzere Amerika'ya gönderildi. Müfredatta Bronx Fen Lisesi model alınarak (Erken, 2020) 1964 yılında Ford Vakfının finansal desteğiyle Ankara Fen Lisesi açıldı (Türk, 2015; Erken, 2020). Öğretmen eğitiminde kullanılan kitapları hazırlayan ve derslerin kur tanımlarını belirleyen komisyonlarda Amerikalı uzman bulundurulmuştur. 2005-2006 öğretim yılından itibaren uygulanan ilköğretim müfredatı program geliştirme ilkelerine uymayacak şekilde ulusötesi örgütlerce dayatılmıştır (Çınar, 2014). Rockefeller Vakfı'nın ilgilendiği alanlardan biri de dil eğitimi ve edebiyattır. Rockefeller Vakfı, İngilizcenin uluslarasılaştırılması adına Amerikan kültürü ve

edebiyatı bölümlerinin açılmasında rol oynamıştır. Rockefeller Vakfı, ayrıca Ankara ve İstanbul Üniversitelerindeki Amerikan kültürü ve edebiyatı bölümlerini verdiği burslarla desteklemiştir (Örnek, 2013).

4.2 Yükseköğretim Sisteminin Dönüşümündeki Kurumsal Ayakları

Türkiye'nin NATO üyeliği ve Kore'ye asker göndermesiyle ABD/Türkiye ilişkileri mutlak bir angajmana dönüşüp yeni bir yapısal zemine kavuştu. Batı cephesi, Amerika liderliğinde antikomünizm temelli Soğuk Savaş ideolojisi yeniden inşa edilirken bilim ve eğitim uygulamalarına kadar düşünce hayatı da Anglosakson felsefesi doğrultusunda şekillenmeye başladı (Örnek, 2015).

Marshall yardımı ve Truman doktriniyle somutlaşan bu etki alanı, Türkiye'nin NATO'ya girmesiyle ete kemiğe bürünmüş; Türkiye artık Batı olarak Amerika'yı seçmişti (Budak, 2010).1952 Yılında Türkiye'nin Nato'ya girmesiyle Rockefeller'ın başvekili, DİK üyesi John Foster Dulles (Livingstone, 2012) Türkiye'yi ziyaret etti. Adnan Menderes ve Celal Bayar ile yapılan müzakereler sonucu Türkiye'ye olan yardımın arttırılması istendi. Bayar, kadın hakları, laiklik, bağımsızlık, özgürlük, demokrasi, hümanizm gibi Türk Devriminin başarılarından övgüyle bahsetti (Erken, 2020). Bu dönemde düşünce dünyasına yön veren aydınlar gerek eğitimlerini ABD'de almaları (Örnek, 2015) gerekse Rockefeller burslarıyla okumaları (Rose & Erdem , 2000) dolayısıyla ABD'yi iyi tanımaktaydılar. Osmanlı İmparatorluğu ve Erken Cumhuriyet Dönemi aydınları yabancı dil olarak Almanca ve Fransızca öğrenirken, entelektüel gıdasını Anglosakson fikir hayatından ve geleneğinden alan bu aydın kuşağın doğmasıyla artık bu dillerin yerini İngilizce almaya başladı. Bu doğuş, aynı zamanda ileriki yıllarda Amerika endeksli Anglosakson ideolojisine aracılık eden bir kesiminde doğmasını da sağladı (Örnek, 2015).

1957 Genel seçimlerinden önce seçim konuşması esnasında Taksim'de Celal Bayar'ın kullandığı "*Biz memleketimizde Amerikalıların ilerleyişleri seyrini takibe çalışmaktayız. Öyle ümit ediyoruz ki, 30 sene sonra bu mübarek memleket 50 milyon nüfusu ile küçük bir Amerika olacaktır*" şeklindeki ifadesi ABD'ye benzemekte sergilenen heveskârlıkla ve dönemin ruhuna yönelik çok şey söylemekteydi. Bu ifade Türkiye'nin eğitimden sağlığa her alanda Amerika'nın model alınacağının da ilanıydı (Örnek, 2015). Türkiye'nin "küçük bir Amerika" olması için batılı kurumlar ve yaşam tarzıyla daha derin bir entegrasyon teşvik edildi. Demokrat Parti bakanları ve

bürokratları, Rockefeller Vakfı'nın ülkedeki program ve projelerini sürdüren temsilcilerine itiraz etmedi (Erken, 2015).

1960 darbesinden sonra Robert Koleji ziyaret eden ilk Cumhurbaşkanı olan Cemal Gürsel, daha önce Amerikan şirketinde çalışan ve Eisenhower bursu almış Süleyman Demirel, Rockefeller Bursuyla okuyan CHP Genel Sekreteri Bülent Ecevit dönemlerinde de ABD'ye bağlılık vurgusu devam etti (Erken, 2020).

Rockefeller Vakfı, Amerikan tipi üniversitelerin kuruluşunda, yapılanmasında aktif rol oynadı. 1960'lı yıllarla birlikte ABD ile ilişkilerin yeni bir form kazanmasıyla yeni kurulan Amerikan tipi üniversitelerine göre Türk üniversiteleri yeniden biçimlenmeye başlamıştır. Türk üniversitelerinin yeniden biçimlenmesinde 27 Aralık 1949'da imzalanan Fulbright Anlaşması'yla ABD'yle kurulan eğitim ve kültürel işbirliği de etkili olmuştur. Bu dönemde Rockefeller Vakfı, birçok bursiyeri ABD'ye eğitim almak için göndermiş; bu bursiyerler ülkemize döndüklerinde Amerikan tipi üniversitelerin yapılanmasında etkili olmuşlardır (Kaya, 2011). Rockefeller bursu kazananları arasında yirmi iktisatçı ve on iki siyaset bilimci bulunmaktadır. Bu disiplinlerdeki akademisyenler ve Bülent Ecevit gibi gazeteciler, Batı ekonomileri, siyasi sistemleri ve ifade özgürlüğü, özgür basın ve kişisel özgürlük hakkında öğrendikleri dersleri başkalarına aktaracak olan toplumun stratejik üyeleri olarak görülüyorlardı. Rockefeller Vakfı, Ankara Üniversitesi ve İstanbul Üniversitesi'ndeki Amerikan modelli programların geliştirilmesini destekledi (Rose & Erdem , 2000).

Ford ve Rockefeller Vakıflarının müdahalesine kadar Türkiye'de kütüphanecilik Alman anlayışı doğrultusunda yürütülmekteydi. Ford ve Rockefeller Vakıflarının kütüphanecilik eğitimi girişimleri, ABD'ye kütüphanecilik alanında eğitim almak ve ilgili alanda uzmanlaşmak amacıyla öğrenci gönderilmesiyle Amerikan kütüphanecilik mantığı Türkiye'de kurulmaya başladı. Ford Vakfı'nın finansal desteğiyle Ankara Üniversitesi Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi (DTCF) bünyesinde bir kütüphanecilik bölümü açıldı. DTCF bünyesinin özellikle kütüphanecilik ve psikoloji bölümlerinde 1964 yılına kadar Ford Vakfı'nın finansal desteğiyle gelen yabancı akademisyenler görev yaptı. Sonraki yıllarda DTCF'de yabancı akademisyenlerin yetiştirdiği öğretim elemanları görev yapmaya başladı. 1950'lerde Rockefeller Vakfı, Fulbright programıyla birlikte üniversitelerde Amerikan Kültürü ve Edebiyatı bölümünün açılmasını sağladı. Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi (DTCF) bünyesindeki dil ve edebiyat bölümleri ülkelere göre değil, birden fazla ülkenin edebiyatı ve dili temel alınarak kurulmaktayken ve İngiliz Dili ve Edebiyatı

bölümünün bir alt dalı olarak kalabilecekken, Rockefeller Vakfı Amerikan Kültürü ve Edebiyatı bölümünün açılmasına ön ayak oldu. Rockefeller Vakfı, ayrıca bu bölümde eğitim faaliyetinde çalışmak üzere ABD'li akademisyenlerin Türkiye'ye gelmesini finansa etti (Örnek, 2015). Laura Spelman Rockefeller Memorial (LSRM)'ın finanse ettiği Genç Hıristiyan Erkekler Birliği (GHEB) (Bu, 1995; Biehn, 2006) ile çalışan Amerika Enformasyon Dairesi'nde kültürel ateşe olarak çalışan Sidney Burks, DTCF' deki ilk Amerikan edebiyatı dersini verdi. Bölümün başına Rockefeller Vakfı'nın desteklediği İrfan Şahinbaş, Smith-Mundt bursu alan Hamit Dereli geçti. Onları Fulbright desteği alan Robert Hamilton Ball, E. M. Socola, Warren S. Walker, Kemp Malone, Alexander C. Kern, Ray B. West takip etti. Bölümün başka üniversitelerde kürsüleşme aşamasında aynı isimler olduğu görülmektedir. Örneğin Ankara Üniversitesinde ders veren ve Rockefeller Vakfı tarafından desteklenen George Whicher, Herbert Muller, William Jansen gibi isimler İstanbul Üniversitesi'de ders vermiştir. Rockefeller Vakfı, DTCF'yi Amerikan tarihi ve Amerikan edebiyatı öğretim üyelerinin özellikle Amerikan kökenli olmasına önem vermiştir. Rockefeller Vakfı, Türkiye'deki "Amerikan çalışmaları" kapsamında İstanbul Üniversitesi'nde Amerikan Dili ve Edebiyatı Bölümünün kuruluşunu ve gelişimini sağladı (Örnek, 2015).

Türkiye için 1955'te Bağdat Paktı'nın oluşturulmasıyla Ortadoğu gündemi yeni bir boyut kazandı. Bu yıllarda ABD Büyükelçisi George McGhee, Türkiye'nin bölgedeki nüfuzunu artırmak ve Ortadoğu'ya açılma konusunda Türk yetkililerin isteksizliğini kırmak için Ortadoğu'dan öğrenci kabul edebileceğini, diğer ülkelere profesör ve uzmanlar gönderebileceğini söylemiştir. McGhee'nin söyledikleri Ortadoğu coğrafyasına kapılarını açan ODTÜ'nün ve yine Ortadoğu'nun kamu yöneticileri yetiştirme görevi üstlenen Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü'nün açılmasıyla gerçekleştirilmeye çalışılır (Örnek, 2015).

Ortadoğu ülkelerinin ve Türkiye'nin ihtiyaç duyduğu teknik eleman ihtiyacını karşılamak üzere kurulan Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) ve aynı dönemde aynı misyonla kurulan Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü (TODAİE) (Örnek, 2015) ABD 'nin bakış açısı ve yeni konumu kendilerinde hissettirecekti. Bu kurumlar Amerika'nın ülkemizdeki yaklaşımını, etkinliğini göstermesi bakımından önemlidir. Birleşmiş Milletler (BM) Teknik Yardım Anlaşması çerçevesinde 1953'de kurulan TODAİE'de araştırma ve eğitim görevinde çalışanların büyük bir kısmı Guthrie S. Birkhead, Laurence L. Barber, Gertrude Mckitterick, Robert V. Presthus,

Lynton K. Caldwell, Joseph Kingsbury, Lashley G. Harvey, Marshall Dimock gibi yabancı öğretim elemanları ve uzmanlardan oluşmaktaydı. Bilimsel ve yönetsel tüm kurumlardan bağımsız bir enstitü olan TODAİE ayrıca Orta Doğu bölgesinde de eğitim faaliyetlerini düzeltmek ve geliştirmek amacıyla kuruldu (Kaya, 2011).

1959-1961 yılları arasında kadrosunun tamamı Amerikalı olan ODTÜ'nün dekan odalarında Türk-Amerikan Bayrağı dışında Amerikan cumhurbaşkanının resimleri bulunmaktaydı. Türkiyeli akademisyenler ABD'de eğitimlerini tamamladıktan sonra Amerikalıların yerini almaya başladılar. Organizasyonel yapıdan eğitimin örgütlenmesine, öğretim üyeleri ile öğrenciler arasında kurulan ilişkiye, kullandığı ampirik eğitim modeline kadar Amerikan sistemi model alınarak yapılandırılan ODTÜ'de doktora derecelerini Amerika'da tamamlayan akademisyenler istihdam edildi. Bu uygulamalar Orta Doğu Teknik Üniversitesi'yle sınırlı kalmayarak, Amerikan yükseköğretim modeli ileriki yıllarda kurulan üniversitelerde standart haline geldi (Örnek, 2015).

1955'te Nebraska Üniversitesi'nin yardımı ile öğretim üyelerinin seçiminde uygulanacak esaslar, öğretim programları, yayım, öğretim ve araştırma faaliyetleri Amerikan Land-Grant modeli üniversiteler modellenerek Erzurum Atatürk Üniversitesi kurulmuş; Türk heyeti Atatürk Üniversitesi'nin Van'da kurulmasını istemişse de Nebraska Üniversitesi heyeti Erzurum 'da kurulmasına karar vermiştir. Bu üniversitelere mühendislik, ziraat ve tıp alanlarında öğrenci yetiştirmeye öncelik veren 1956'da Ege Üniversitesi ve 1963'te Karadeniz Teknik Üniversitesi eklendi (Örnek, 2015).

Rockefeller Vakfı, vakfın Türkiye koordinatörü John Marshall'ın 16 Ocak 1954 tarihinde Prof. İhsan Doğramacı'nın başkanlığında Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi bünyesinde Hacettepe Çocuk Sağlığı Kürsüsü'nün açılması; bununla bağlantılı olarak 1957 yılında çocuk sağlığı enstitüsünün açılmasıyla yeni bir ivme kazandı. Doğramacı, Hacettepe Çocuk Sağlığı Kürsüsüne bağlı olarak Rockefeller Vakfının finansal desteğiyle 1967 yılında *Hacettepe Tıp Fakültesini* kurdu (Küçük, 2019). 1956-1964 yılları arasında Doğramacı'nın projeleri RV'den toplam 415.000 dolar tutarında üç hibe almış ve 1964 yılında Doğramacı'nın yönetimindeki Hacettepe Tıp Fakültesi'nin geliştirilmesi için vakıf 225.000 ABD dolar sağlamıştır. Rockefeller Vakfı, Ankara Üniversitesi'ndeki Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Yüksekokulu'nun eğitim programlarını desteklemek için 1962'de başlayan üç yıllık bir dönem için 110.000

dolar sağladı. 1967'nin başlarında RV, Hacettepe Bilim Merkezi'ne 250.000 ABD doları bağışladı (Rose & Erdem , 2000). Hacettepe Bilim Merkezi, eğitim kurumlarının koordinasyonunu sağlama işlevi gördü. Hacettepe Bilim Merkezi'nin akademisyenleri Atatürk Üniversitesiyle eşgüdümlü çalışmalar yürütmüşlerdir. Hacettepe'nin ana hedefi, akademisyen yetiştirerek Türkiye'nin değişik bölgelerinde aynı modellenmiş üniversite ve fakülte kurulmasına destek sağlamaktı. Hedeflendiği şekilde Hacettepe, Eskişehir, Samsun, Kayseri, Sivas, Trabzon gibi birçok üniversitenin kurulmasında rol oynadı. Örneğin Erzurum Atatürk Üniversitesi Tıp Fakültesi 1965 yılında kurulduğunda Hacettepe Üniversitesi'nden 60 akademisyen Erzurum'a atandı (Küçük, 2019). Rockefeller Vakfı bütün bu faaliyetlerle Türkiye'deki tıp fakültelerinde Alman eğitimi yerine Amerikan tıp eğitim modelini benimsetmeye çalışıyordu. Rockefeller Vakfının bu faaliyetleri öğrencilerin geleneğe karşı bilimsel ilericiliğin temsilcisi olarak Türkiye'nin batılılaşmasında büyük rol oynadı. İktidardakiler "bilimi", dönüştürmeye ant içtikleri "dini" yasalarla "dogmatizme" karşı bir düşünce tarzı olarak konumlamıştı (Erken, 2020).

Bu kurumların akademisyen, asistan ve eğitici kadrolarının Rockefeller bursuyla eğitim gören personellerden oluşturulmasına özellikle önem verildi. Rockefeller Vakfı tıbbi eğitimin biçimlenmesinde Ortadoğu için de etki yaratmasını istiyordu (Küçük, 2019). Vakıf, Ankara'daki tıp öğrencilerinin yaklaşık yüzde 10'u Suriye, İran, Afganistan, Irak ve Lübnan'dan geldiği için, çabalarının "tıp eğitiminin sadece Türkiye'de değil, diğer Orta Doğu ülkeleri için de yeniden düzenlenmesinde bir ortam" yaratabileceğine inanıyordu (Rose & Erdem , 2000). Üsküdar Amerikan Kız Koleji'nden sonra (Vikipedi, Özgür Ansiklopedi, 2020) Rockefeller bursuyla yükseköğrenimini tamamlamış (Rose & Erdem , 2000), Robert Koleji mütevelli heyetinde yer almış (Vikipedi, Özgür Ansiklopedi, 2020) Meliha Terzioğlu'nun girişimleriyle İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Fizyoloji Enstitüsüne Rockefeller Vakfı tarafından finansal destek sağlanmıştır (Küçük, 2019).

Doğramacı, Ankara'da Hacettepe (1967) ve Bilkent (1984) olmak üzere iki üniversite kurdu ve 1981'den istifasına kadar 1992'de Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK) başkanı olarak görev yaptı (Rose, 2008). Doğramacı, Türkiye'deki tıp eğitimini etkilemek için gerekli olan enerjiye, güce ve kararlılığa sahip biri olarak vakıf yetkililerini oldukça etkiledi. Vakıf personeli, Doğramacı'yı Alman tıp eğitim sistemi yerine Amerikan kavramlarına, öğretim ve araştırma standartlarına dayalı bir öğretim programını uygulayarak lehte deviren sadık bir hekim olarak tanımlamaktaydı. Vakıf yetkilileri,

Doğramacı'nın Çocuk Sağlığı Araştırma Enstitüsü'nü kurarken hükümeti kendisine arazi sağlamaya ve inşaatını finanse etmeye ikna etmesinden etkilenmişti. (Rose & Erdem , 2000).

Rockefeller Vakfı bursiyeri *Dr. Nusret Fişek* yönetiminde eğitim ve personel yetiştirmek amacıyla "*Hacettepe Nüfus Etütleri Enstitüsü*" kuruldu. Rockefeller Vakfı, *Ankara Üniversitesi Çocuk Sağlığı Kürsüsü, Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Okulu, Çocuk Sağlığı Araştırma Enstitüsü, Hacettepe Tıp Fakültesi, Hacettepe Bilim Merkezi, Hacettepe Nüfus Etütleri Enstitüsü 'nin* kurulmasını sağladı (Küçük, 2019).

Rockefeller Vakfının finansal desteğiyle Robert Kolej'in Boğaziçi Üniversitesi'ne dönüştürülmesi Türk üniversitelerinin yeniden biçimlenmesinde etkili olmuştur. Ülkemizde yer alan ilk Amerikan yüksek eğitim kurumlarından biri olan Rockefeller finansörlüğündeki Robert Kolej'in kadroları Amerikalılardan oluşan, müfredatı Amerikan tipi okullara göre biçimlendirilen, öğretim dili *İngilizce* olan, Amerikan ders kitaplarının kullanıldığı bir kurumdur (Kaya, 2011).

DPT, Atatürk Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi, ODTÜ, TODAİE gibi Amerikan modelinde araştırma kurumları ve üniversitelerin kurulması; bu kurumlarda ABD'ye gönderilen öğrencilerin ve Anglosakson kökenli akademisyenlerin istihdam edilmesi, yükseköğretim sisteminin Amerikan modeline göre biçimlenmesinde etkili olmuştur (Kaya, 2011). ODTÜ gibi yeni kurulan üniversitelerde Anglo-Amerikan yaklaşımı ve Amerikan sosyoloji anlayışı temel alınmıştır. Eğitim Fakülteleri 1997 yılından itibaren Carnegie Vakfınca hazırlanan modele göre yapılandırılmıştır (Çınar, 2014).

Ford Vakfı bu yıllarda özel sektörün çalışma ve örgüt mantığını üniversite eğitim sisteminin bir parçasını haline getirmek amacıyla Harvard İşletme Okulu model alınarak İstanbul Üniversitesi İşletme İktisadı Enstitüsü'nün kurulmasını sağladı. İşletme İktisatı Enstitüsü, Türkiye üniversitelerine yerleşmesi bağlamında bir görev üstlenecekti. Nejat Eczacıbaşı ve Vehbi Koç, kuruluş çalışmalarına katılarak özel sektör/üniversite iş birliğinin ilk örnekleri verildi. Enstitünün kuruluşuna öncülük eden (Örnek, 2015) Laura Spelman Rockefeller Memorial (LSRM)'ın finanse ettiği Genç Hıristiyan Erkekler Birliği (GHEB) (Bu, 1995; Biehn, 2006) ile işbirliği içinde çalışan, Amerika Enformasyon Dairesi (AED)'in görevlisi Robert Kerwin'di. Amerika Enformasyon Dairesi (AED)'in enstitü kurulumun destekleme nedeni Amerikan faaliyetleri ve Amerikan çalışmalarının Türk akademisinde üretilmesi düşüncesiydi. Türkiye böylece küresel sermayenin ticari bağlar kurduğu ve küresel sermayenin talep ettiği insan tipini yetiştirebilecekti (Örnek, 2015).Rockefeller Vakfının finansal destek

verdiği Harvard Business School (Seim, 2016), enstitünün eğitim programını hazırladı, enstitü akademisyenleri eğitim almak için Harvard İşletme Okulu'na gönderildi (Örnek, 2015).

Rockefeller Vakfı'nın mali destek sağladığı diğer bir kurum olan *Türk Sosyal Bilimler Derneği* (TSBD)'nin kuruluşu eski bilimsel geleneğin üstü örtülerek yeni bir bilim geleneğinin yapılanmasında etkili olmuştur. Çoğunlukla Ankara'daki üniversitelerden mezun olan TSBD üyeleri, sosyal psikoloji, antropoloji ve sosyolojinin ülkemizdeki etkisinin artmasında etkili olmuşlardır. 1967'de Ankara'da Faruk Loğoğlu, Deniz Baykal, Ergun Özbudun, Şerif Mardin tarafından kurulan TSBD, pragmatik Anglosakson geleneğinin Türkiye'deki aydın ve yeni kuşaklara aktarılmasında etkili oldu (Kaya, 2011). Deniz Baykal (Küçük, 2018) ve Şerif Mardin Rockefeller bursuyla öğrenimlerini tamamlamışlardır (Rose & Erdem , 2000). Şerif Mardin, Türkiye'deki araştırmaları takip eden Amerikalı Sosyal bilimcilerin takip ettiği ve Amerika'da Türkiye ile ilgili yapılan araştırmaları belirleyen kişilerin başında gelmektedir. Şerif Mardin ve Kemal Karpat'ın kılavuzluğunda seküler batılılaşmanın geleneksel topluma empoze ettiği reformların mahiyeti, gelenekselin direnişi, geleneksel modernlik fırsatı gibi konular akademik üretimi meşgul etmeye ve sosyal bilimciler arasında işlenmeye başladı (Örnek, 2015).TSBD'nin mali destek aldığı kurumlar arasında Rockefeller Vakfı, Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (BMEBKÖ) ve Ford Vakfı bulunmaktadır (Kaya, 2011). Derneğin amacı tüzüğünde; "*Türkiye'de sosyal bilimlerin gelişmesine hizmet etmek, bu yolda çalışmalar yapmak ya da yapılan çalışmaları desteklemek, sosyal bilimler alanında ampirik araştırmaların çoğalmasını özendirmek, araştırma ve yayın yolu ile Türkiye'nin düşünce hayatına katkıda bulunmak*" şeklinde belirtilmektedir (Çelebi, 2008).TSBD, Türk sosyoloji birikimini dikkate almayarak, Amerikan sosyolojisinin görüntüsünü ve eğilimleriyle özdeşleşmiş; bu da Türk toplumunun kimliğinin dejenerasyona uğramasında etkili olmuştur. Eğitimlerini ABD'de alan akademisyenler en yeni bilgileri öğrenmiş olarak algılanmış; bu akademisyenler aktarmacılık yolu izleyerek ABD'de edindikleri paradigma ve modellerle araştırma yapmış ve bu yöntemin ülkemiz araştırmalarında da hakim model olmasında etkili olmuşlardır (Kaya, 2011).

Rockefeller Vakfından finansal destek alan kurumlardan biri de *Tarih Vakfıdır*. Tarih öğretim sistemi denilince ilk akla gelen kurum olan Tarih Vakfı, postmodern ve küresel yaklaşımlarla, ulusötesi örgütlerin beklentileriyle uyumlu olarak genel eğitim sistemi, ders kitapları, tarih eğitimi, yerel tarih gibi konularda yoğun faaliyetleri

bulunmaktadır. Vakıf, Avrupa Birliği, Avrupa Konseyi ve Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (BMEBKÖ)'nun tarih eğitimine yönelik değişim ihtiyacı ile ilgili taleplerini kamuoyuna sunarak toplumsal algı oluşturmaya çalışmakta ve kamuoyu oluşturma işlevi görmektedir. Yöneticileri, proje yürütücüleri, görevlileri akademisyen ya da eğitimci olmayan Tarih Vakfı, geniş bir yelpazede faaliyet göstermekle birlikte Türk eğitim sistemini şekillendirmeye ve etkilemeye daha çok ağırlık vermektedir. Vakfın Türk Eğitim Sisteminde etkin olmasında Avrupa Birliği, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (BMEBKÖ), Birleşmiş Milletler ile faaliyet ve amaç birlikteliği kurabilmesinden kaynaklanmaktadır. Tarih Vakfı'nın finansal destek aldığı kurumlar; Rockefeller Vakfı, Dünya Bankası, Avrupa Birliği, Fredrich Ebert Stiffung, Arçelik, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Başbakanlık (Turan, 2016) ve Rothschild Ailesi tarafından kurulan Osmanlı Bankası (Alganer & Yılmaz, 2014) yer almaktadır. Tarih Vakfı, mevcut tarih öğretimine istediği yönde biçimlendirmek amacıyla makale ve kitaplar yayınlamak, konferans, sempozyum düzenlemek, tarih öğretmenlerini örgütlemek, araştırma projeleri gerçekleştirmek gibi faaliyetler yürütmektedir (Turan, 2016).

4.3 Sosyal Bilimler Özelindeki Etkileri

Arjantin, Şili gibi ülkelerin askeri darbelerinde rol oynayan ekonomistlerin tamamının Rockefeller bursuyla eğitim aldığı Chicago Üniversitesi (Yalçın, 2019) 1890 yılında John D. Rockefeller'ın 45 milyon dolar bağışıyla kuruldu (Morva, 2011). Kapitalist hayırseverlik dalgasıyla desteklenen Chicago Üniversitesi'nin Sosyoloji Bölüm Başkanı Baptist papazlık eğitimi almış Albion Small'dı (Smith, 1988). Chicago Üniversitesi 'ndeki Charles Zueblin, Shailer Matthews, Charles Henderson gibi ilk akademik sosyologların hepsi papazdı (Cortese, 1995). Öğretim programı endüstrinin ihtiyaçlarına göre şekillendirilen Chicago Üniversitesi'nde ana dal ve yan dal gibi uygulamalarının yanında uygulamalı derslerde müfredatta önemli bir yer tutuyordu (Bostan , 2012). Amerikan tarihindeki ilk sosyoloji bölümünü kurmak için işe alınan Albert Small (Smith, 1988)1892'de Social Gospel başkanıydı (Seim, 2016). Small, 30 yıl boyunca (1895-1925) editör olarak hizmet ettiği American Journal of Sociology'yi kurdu. Small, tüm dünyada sosyal bilimlerin *deneysel araştırmaya*, sosyal bilimcilerin ise "*ölçüm uzmanına"* dönüştürülmesinde çok etkin rol oynadı (Cortese, 1995).

Pozitivizmi sosyolojiye aktaran Chicago Okulu, toplumsal sorunların çözümünde pozitivist bakış açısı kullanarak *ampirik yöntemlerin* gelişmesini sağladı. "*Avrupa ve Amerika'da Polonyalı Köylü*" adıyla Florina Znanicki ve W. I. Thomas tarafından yapılan çalışmayla birlikte kilise, okul ve ailenin toplumsal sorunları çözmede işlevini yitirdiği ifade edilmiş; başta Ernest Burgess ve Robert Park olmak üzere daha sonra yapılan çalışmalara bu sorun işlenerek *ampirik olarak* suç türleri ve kişi grupları analiz edilerek çözüm yolları aranmıştır (Çobangil, 2018). "*Avrupa ve Amerika'da Polonyalı Köylü"yle* kişisel belgeleri bir tür araştırma yöntemi olarak kullanma şekli bir Chicago özelliği haline gelmeye başlamıştır (Seim, 2016).

Rockefeller görevlilerinin programı, sosyal bilimcilere hibeler veren Sosyal Bilimler Araştırma Konseyi'nin (*SBAK*) bağışları, bireysel olarak sosyal bilimciler için burslar, bilim adamları için proje hibeleri, üniversite temelli araştırma merkezlerine blok hibeleri, bağımsız araştırma merkezlerinin kuruluşları için bağışlar olmak üzere çeşitli yollarla uygulandı. Bu doğrultuda Laura Spelman Rockefeller Memorial (LSRM), 1923-1929 yılları arasında üniversite temelli beş "*araştırma merkezi*" kurarak her merkezin özel bir hedefe yoğunlaşmasını sağladı. Bu merkezlerden; Londra Ekonomi Okulu *ekonomik araştırmalara,* Chicago Üniversitesi *disiplinler arası kentsel araştırmalara*, Kuzey Carolina Üniversitesi *ırk ilişkilerine,* Columbia Üniversitesi, *sosyal bilimler, eğitim, politika, hukuk*, Harvard Üniversitesi *ampirik metodoloji ve endüstriyel psikolojiye* odaklandı (Seim, 2016). Üniversite bünyesinde kurulan araştırma merkezli yaklaşım akademik sosyolojinin gelişmesini sağladı. Bu üniversitelerin müfredatında sosyoloji büyük yer tutuyordu (Bostan , 2012).

Ayrıca Rockefeller Vakfı bünyesindeki GEK, *Amerikan Eğitim Konseyi, Milli Eğitim Derneği, Aşamalı Eğitim Derneği ve New York Eyaleti Üniversitesi Vekilleri, Amerikan Öğrenilmiş Toplumlar Konseyi, Ulusal Araştırma Konseyi* gibi kuruluşlara fon sağladı (Zayed, 2016). Rockefeller hayırseverliği, sosyal bilimler için politikaların formüle edilmesinde bilginin tüm yönlerini *bilimsel* bir yaklaşıma doğru evirmek istiyordu. Rockefeller Vakfının bilime, bilgiye ve pragmatizme bağlılığı *dinsel bir inanca dönüştü* (Fisher, 1983).

Rockefeller Vakfı'nın Beşerî Bilimler Bölümü, Rockefeller Vakfı'nın kontrolü altında olan *Amerikan Öğrenilmiş Toplumlar Konseyi (AÖTK)* ile iş birliği içinde çalıştı. Rockefeller Vakfı ve *AÖTK*, hedef kültürlerle ilgili mevcut *İngilizce kaynakların* sayısını artırmak için *Çince, Korece ve Rusça sözlüklerin* yayınlanmasına yardımcı oldu (Erken, 2015).

Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra Chicago sosyolojisi, artık *Amerikan sosyolojisiydi.* Ernest Burgess'in idari rehberliği altında ve Laura Spelman Rockefeller Memorial'dan (LSRM) ve benzeri kurumlardan alınan fonlarla Chicago ve ötesindeki Amerikan sosyal hayatı haritalandı, ölçüldü, incelendi ve deneyimlendi (Smith, 1988). Chicago sosyologları, ABD'nin sosyal bilimler alanındaki hegemonyasını oluşturup yayarak *bir gelenek ve literatür* yarattılar. Chicago şehrini bir laboratuvar olarak kullanan Chicago okulu, *ampirik ve evrimci sosyal bilimleri* pragmatizmin teorik çatısı altında tüm dünyaya yaydı (Morva, 2011).

Laura Spelman Rockefeller Memorial (LSRM), Şubat 1926'da, *Elton Mayo'nun* Harvard Üniversitesi'nde işe alınmasını sağladı. LSRM'nin Elton Mayo'ya desteği Hawthorne Araştırmalarıyla Harward'ta da devam etti. LSRM, 1916'da yılında kurulmuş olan Ulusal Araştırma Konseyi'(UAK)'ne büyük miktarlarda fonlar sağladı. UAK'ın ilk başkanı, Chicago'da eğitilmiş bir sosyal bilimci (bir psikolog) olan James Rowland Angell'di. Rockefeller'ın UAK aracılığıyla bilim adamlarına olan desteği Hawthorne Araştırmalarında devam etti. Hawthorne çalışması, *'yeni' davranış biliminin* yükselişinin öncüsü olarak destektendi (Seim, 2016).

Rockefeller tarafından kurulan Sosyal Bilimler Araştırma Konseyi *(SBAK),* selefi olan UAK 'ye göre modellendi, vakıflar ve üniversite bilim adamları arasında bir aracı görevi gördü. *SBAK*, LSRM'nin de etkili bir uzantısıydı (Biehn, 2006). Sosyal Bilimler Araştırma Konseyi, sosyal bilimlerin bilimsel yöntem üzerine odaklanmasında katalizör işlevi gördü. Sosyal Bilimler Araştırma Konseyi'nin mali destek vererek yayınlattığı "*Sosyal Bilimde Yöntemler"* cildinde sosyal bilimin o âna dek yeterince bilimsel olamadığı mesajı veriliyordu (Lee & Wallerstein, 2007). *SBAK*, Amerikan sosyal bilimler topluluğundaki stratejik olarak işlev gören *alan çalışmaları* hareketine liderlik etme ve destekleme rolünü oynadı (Niu, 2020). *SBAK*, özellikle sosyal psikolojide *deneysel araştırma metodolojisi* temeli üzerinde çalıştı (Seim, 2016). Burs programları ise çok sayıda sosyal bilimciyi eğitmek ve istenilen bilginin denizaşırı ülkelere ihracını sağlamak için tasarlandı (Bulmer, 1982).Rockefeller, *SBAK* 'yi ve tüm büyük araştırma merkezlerini (Chicago, Columbia, Kuzey Carolina, Harvard, Yale, Pennsylvania) finanse etti. Bu merkezlerin sosyal bilimlerde yoğunlaşacağı alanlar Rockefeller vakıfları tarafından belirlendi (Fisher, 1983).

Rockefeller Vakfı'nın belli *modernite ideallerini* empoze etme (Siegmund, Hiebert , & Wussing, 2012) ve Chicago sosyologlarının, ampirik ve evrimci sosyal bilimleri pragmatizmin teorik çatısı altında, ABD'nin sosyal bilimler alanındaki hegemonyasını

oluşturup yayarak *bir gelenek ve literatür* yaratma girişimleri (Morva, 2011) ülkemiz yöneticileri ve aydınlarınca da benimsendi (Erken, 2015). Sosyalist ve kapitalist kamplarda gerçekleşen çekişme, düşünce dünyasını da kapsayacak şekilde akademiyi bu çatışmanın merkezi konuma getirmiştir. Sivil toplumda Amerikan değerlerinin egemen olmasına yönelik Rockefeller Vakfı tarafından akademi ve sosyal bilimler alanında gerçekleştirilen faaliyetler, Türkiye'deki Amerikan kaynaklı yaklaşımların yaygınlaşmasında ve bilgi aktarım merkezi olarak ABD'nin görülmesinde çok büyük rolü bulunmaktadır (Örnek, 2013).

Rockefeller Vakfı, Türkiye'de köklü bir dönüşüm sürecinde toplumun daha geniş bir kesimine bilimsel akılcılık aşılamayı amaçlamıştır. "*Bilimsel ve ilerici*" paradigmanın zaferine olan bağlılık, benzer değerleri paylaşan yeni bir "*aydınlanmış*" bürokrat, akademisyen ve profesyonel grubu yetiştirmek için eğitime yatırım yapılmasını gerektirdi. Erken dönem Türkiye Cumhuriyetçi seçkinleri, batılılaşma hedeflerine ulaşmak için hem yerel olarak eğitilmiş insan sermayesi hem de teknik bilgi eksikliğini fark etmekte hızlıydı. Türk liderleri, çeşitli projeler ve burslarla daha fazla yardım talep ederek vakfın katılımını memnuniyetle karşıladı (Erken, 2015). II. Dünya Savaşı bitiminden itibaren Rockefeller Vakfı, sosyal bilimlerde ampirizm geleneğinin benimsetilmesi ve Batı'nın üstünlüğü düşüncesi korunarak Doğu'lu toplumların Batılı sosyal bilim yöntemleriyle inceleneceği anlayışının değer ihracıyla yayılması eğilimi ülkemizde geniş bir taraftar kitlesince kabul edildi (Örnek, 2013).

ABD'li entelektüeller, Soğuk Savaş'ın gerektirdiği politikaların içerde ve dışarda uygulanmasında başlıca meşruiyet kaynaklarındandı. Aydınlar ve Devlet'in "*kızıl tehlike efsanesindeki*" iş birliği düşünsel anlamda bir meşruiyet oluşturmanın yanında uygulamalı bir boyut kazanılmasını sağlamaktaydı. Bu sayede üniversiteler uygulanmakta olan politikalar bağlamında başlıca bilgi kaynaklarına dönüştü. Anglosakson pragmatik geleneğinden gıdasını alan sosyal bilimler anlayışı Türkiye'deki aydın ve akademisyenler üzerinde bir hayli etkili oldu. ABD hegemonyasının kültür ve fikir hayatında kurulması için akademik araştırmalara sağlanan fonlarla aydınların kazanılması gerekliydi (Örnek, 2015). Bu ideolojik yakınlaşma, İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar, her iki tarafın da kendilerini Sovyetler Birliği önderliğinde komünizmin yükselişiyle değişen bir siyasi ve ideolojik atmosferde bulduğu zamana kadar iyi işledi. Rakip bir ideoloji olarak komünizm, önceki on beş yılın deneyiminden yeni yeni toparlanan ABD önderliğindeki Batı liberal sistemlerine ciddi bir meydan okuma oluşturdu (Erken, 2015).

Amerika'nın hem içerde hem dışarda yapılandırdığı Soğuk Savaş hegemonyası, kısa sürede Türkiye'deki akademik üretimi belirlemeye başladı. Rockefeller Vakfının akademik araştırmalara sağladığı fonlar, Türkiye'deki akademik üretim boşluğunu Anglosakson ampirisizminin etkisi altında şekillendiriyordu. Böylece sosyal bilimler, analizlerin yaygın kabul gördüğü bir uygulama alanına dönüştü (Örnek, 2015).

Türkiye'nin "*küçük bir Amerika*" olması için Batılı kurumlarla ve yaşam tarzıyla daha derin bir entegrasyon teşvik edildi. Demokrat Parti bakanları ve bürokratları, Rockefeller Vakfı'nın ülkedeki program ve projelerini sürdüren temsilcilerine itiraz etmedi. Türkiye'de Rockefeller Vakfı'nın faaliyetleri organize eden vakfın beşerî ve sosyal bilimler bölümü sorumlusu *John Marshall*'dır (Erken, 2015). Marshall, 1951-1958 yılları arasında İstanbul ve Ankara'ya yıllık geziler yaptı. Türkiye hakkında en bilgili RV program sorumlusu oldu ve esasen RV'nin sosyal bilimler ve tıp bilimi programları ile ilgili kişi ve kurumları ziyaret eden Türkiye'deki en önemli adamıydı (Rose, 2008). Türkiye'deki Rockefeller Vakfının çalışmaları Marshall'ın planladığı çerçevede şekillendi. Dönemin aydın ve yönetici kadrolarınca ilgi uyandıran ve talep edilen Rockefeller Vakfı etkinlik ve yardımları, Türk batılılaşmasının rotasını belirlemesinde önemli oranda rol oynamıştır. Vakfın programları ve faaliyetleri, bilimsel değerlere dayalı rasyonel bir kültürün yayılmasına yönelikti. Rockefeller Vakfı, beşerî bilimlerin araçlarını kullanarak toplumların davranışlarını kontrol etmenin yollarını geliştirmeye çalıştı. (Erken, 2015).

Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nin yeniden düzenlenmesi, Atatürk Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi, DPT, TODAİE, ODTÜ gibi yeni kurulan kurumlarla ve ABD ile kurulan ilişkilerin sonucu modernleşmenin hem akademi hem de yönetici sınıfça yaygın kabul görmesi sosyolojinin yeniden biçimlenmesini sağladı (Kaya, 2011; Örnek, 2015). Yeni kurulan üniversitelerin akademik kadrosunun Fulbright programı, Rockefeller Bursu, Uluslararası Kalkınma Ajansı (UKA), Uluslararası İş birliği İdaresi (Uİİ) gibi eğitim değişimi programlarında Amerika'da sosyoloji alanında eğitim görmesi sosyolojinin Amerikanlaşmasında büyük etkisi olmuştur (Kaya, 2011).

6-7-8 Temmuz 1953 tarihlerinde Rockefeller Vakfı Yalova'da ülkemizin sosyal bilimlerin durumunu değerlenmek üzere bir konferans düzenledi. Konferansa eski Milli Eğitim Bakanı Hikmet Bayur, Türkiye'de ilk defa deneysel psikoloji ve sosyal psikoloji çalışmalarını başlatmış Mümtaz Turhan, Mehmet Kaplan, Hilmi Ziya Ülken, Aydın Yalçın, Ahmet Emin Yalman, Hıfzı Veldet Velidedeoğlu gibi isimler katılmıştır

(Örnek, 2013). Bütün masrafları Rockefeller Vakfı karşıladı. Rockefeller Vakfı'nın asıl amacı ülkemizde yürütülen modernleşme projesinin sonuçlarını ve dinamiklerini anlamaktan ziyade, kaynaklarını kullanarak kendi "bilim" kriterlerine göre sosyal ve beşerî bilimlerin gelişimine yön vermekti. Konferansın çıktılarından biri 1959 yılına kadar Türk toplumunun kültürel, sosyal, iktisadi, siyasi ve tarihi gelişmelerinin etütlerini kapsayan "*Yeni Türkiye*" isimli kitaptır. Rockefeller Vakfı tarafından finansa edilen kitap 1961'de Bernard Lewis'in Modern Türkiye'nin Doğuşu kitabı ile emsal bir misyon üstlenmiştir. Konferansın diğer çıktısı Rockefeller Vakfının Türk Amerikan Üniversiteliler Derneği üyesi Aydın Yalçın'ı ülkemizdeki araştırma faaliyetleri ile ilgili Amerika'daki Hoover Enstitüsü'ndeki akademisyenlerle görüşmek üzere göndermesi olmuştur. Türkiye'de araştırma önerileri ve sosyal bilimlerin durumunun ele alındığı Yalova Konferansında üzerinde durulan konulardan biri sosyal sorunların ampirik yönteme dayanılarak yapılan vaka incelemesi yöntemi ve bu yöntemin Amerikalı uzmanlardan öğrenilmesi konusudur (Örnek, 2013).

Aydın Yalçın, bu dönemde Mümtaz Soysal, Şerif Mardin, Bülent Ecevit, Turhan Feyzioğlu, Turan Güneş, Bahri Savcı, Bilge Karasu, Osman Okyar, Cahit Talas, Erdal İnönü, Ziya Müezzinoğlu ile birlikte Batılı kurumları ve anlayış tarzını Türkiye'ye yerleştirmek amacıyla Forum Dergisini çıkarmaktadır (Bulut, 2004; Yılmaz E. , 2019). *Osman Okyar* (Örnek, 2015)*, Şerif Mardin, ve Bülent Ecevit'in* de Rokefeller Vakfıyla bağlantıları ve finansal yardım ilişkileri bulunmaktadır (Rose & Erdem , 2000).

Batılı değerleri benimseyen ve bu değerleri Türkiye'ye aktarmak üzere yayınlar yapan *Forum* dergisi (Bulut, 2004), 1950'li yılların düşünce dünyasında derin izler bırakmıştır. *Forum Dergisi,* Kemalist çevrelerin Amerika'ya olan yaklaşımlarını farklı açılardan ortaya koyan antikomünist bir çizgiye sahipti. Türkiye'deki okuyucuları Amerika'daki fikir tartışmalarından haberdar ediyordu. *Forum* bu yönüyle hem Soğuk Savaşın yayımcılığını yaptı hem de Türkiye'de bulunan demokrasi tartışmalarına yönelik bir alt yapı oluşturdu. 1950'li yılların fikir hayatında önemli bir yere sahip olan, yazarlarının tamamının üniversitede öğretim görevlisi olan Forum Dergisi, Batı'ya, Türkiye'nin modernleşme sürecine bakışları ve antikomünizmleri kendilerinden önceki Cumhuriyet kuşağıyla aralarında bir düşünsel süreklilik oluşturuyordu. Cumhuriyet Döneminde yetişen bu aydın çevre, söz konusu olan özelliklerinden ötürü Soğuk Savaş Döneminde Türkiye'nin Batı'nın sadık üyesi olmasını derin bir şekilde sorgulamadı. Forum çevresi, Batı modernleşmesinin yeni

model devleti olarak Amerika'ya gözlerini dikti. Bu genç aydınların Amerika'ya sempati duymasının kendilerine özgü nedenleri bulunmaktaydı. Öncelikle çoğunluğu Fransız ve Alman okullarında eğitim alan "büyüklerinden" farklı olarak çoğu Amerika ve İngiltere'de eğitim alan, İngilizce bilen bir kuşaktı. Konuya bu açıdan bakıldığında Anglosakson etkisiyle Türkiye'de yetişen ilk kuşak olarak nitelenebilir. Türkiye'nin Anglosakson etkisiyle yetişen bu kuşağı 1950'li yılların düşünce atmosferinde belirleyici rol oynamıştır. Forum dergisindeki yazarların ortak özelliği 1950'li yıllarla birlikte önemli şekilde hissedilen Amerikan Sosyal Bilimlerinin etkisinde olan üniversitelerde çalışmalarıydı. Nitekim Forum'un aslında Ankara Üniversitesi'nden çıktığını söylemek yanlış olmaz. Chicago Okulu'nun etkisinde olan Ankara Üniversitesi Dil, Tarih, Coğrafya Fakültesi akademisyenleri, doktora eğitimlerini Amerika'da gören, saha araştırmalarına ilk defa uygulayan ve Türkiye'deki akademik üretime yön veren öğretim üyelerinden oluşmaktaydı (Örnek, 2015). Ankara Üniversitesi gerek bursiyer gerekse kurum olarak Rockefeller Vakfının en çok finansal destek sağladığı yerlerden biridir (Rose & Erdem , 2000).

Cumhuriyet'in yetiştirdiği bu ilk kuşak Batıcı liberaller *Forum*'la birlikte Türkiye siyasi hayatında varlığını hissettirmiştir. DP hükümetine yapmış olduğu muhalefeti artıran *Forum* seçilmiş hükümetlerin kategorilendirilmesine ve yapmış olduğu demokrasi tartışmalarıyla düşünce dünyasının yönünü belirlemekteydi. Bu süreçte *Forum'un* gündemine taşıdığı çözüm önerilerinin çoğu 1960 Darbesi'nden sonra oluşturulan siyasi atmosferde hayata geçirildi. *Forum* çevresi liberal demokrasi kuramıyla (bu konudaki referansları Anglosakson siyasi uygulamalarıydı) Türkiye gerçeklerini sentezleyen bir çizgide demokrasinin nasıl işlemesi gerektiği ve ne olduğu ile ilgili bir çizgide durdu. *Forum* "Türkiye'nin nereye gittiğini" sürekli olarak sorgulayan, "nereye gitmesi gerektiği" ile ilgili düşünce üreten, "sorumlu" bir çevrenin bakış açısını sundu. Türkiye'nin toplumsal, ekonomik, siyasi yapısına; dünyadaki ilerlemelerin Türkiye'ye etkisine, uygulanan politikalara yönelik *Forum*'da yer alan analizler, bürokrat kesimlerce takip edilmekteydi. Türkiye'nin ABD liderliğindeki antikomünist Batı'nın bir parçası olması, *Forum*'da açık bir biçimde savunuldu. *Forum* bu anlamda, antikomünist bir batıcılığın ve Anglosakson tipi liberalizmin birbirini beslediği bir siyasi-ideolojik hat geliştirdi. İdealleştirilmiş bir Anglosakson liberalizmi kurgusunu çeşitli veçheleriyle okuyucusuna aktarmaya çalışan Forum dergisi, bu ideale ulaşma yolunda Kemalizmi liberalizmle

sentezlemeye çalıştı. Forum'a göre bir yandan laiklik başta olmak üzere Atatürkçülüğü savunmak ve uygulamak, öte yandan liberal bir siyasi yapı tesis etmek mümkündü. Forum bu sentezleme çabasını formüle etmeye çalışırken kimi zaman biraz zorlayarak Atatürk'ün Gökalp'ten değil Prens Sabahattin'den etkilendiğini bile öne sürdü. Atatürk inkilaplarının fert karşısında "inhisarcı bir devlet teşkilatı" kurulmasına yorulamayacağını söyleyen Forum'a göre, Atatürk "gelenek aleyhtarı bir liberaldir" ve Prens Sabahattin'in içtimai doktrini hürriyetçi bir düzen taraftarlığı şeklinde tefsir edilecek olursa Atatürk, totaliter bir içtimai düzen taraftarı olan Gökalp'in değil Prens Sabahattin'in tesiri altında kalmıştır. Bu formülasyon, aydınlar arasındaki tartışmalara yanıt olarak, Atatürkçülüğün özgürlükçü bir düzenle çelişmediğini, tersine Atatürk devrimlerinin ve demokrasinin aynı anda savunulabileceğini iddia etmek için geliştirilmişti. Bu formülasyonun arkasında "Atatürk'ün totaliter bir içtimai doktrin taraftarı olmadığı" türü vurgularda kendisini belli eden, "Kemalizmin Soğuk Savaş antikomünizmiyle çelişmediği" mesajı da yatmaktaydı (Örnek, 2015).

4.4 Araştırma Metodolojisi Özelindeki Etkileri

Amerika'nın hem ulusal hem uluslararası alanda hegemonya kurma süreci, bilgi üretim sistemleri ve hegemonya inşası bakımından laboratuvar niteliği taşımaktadır. Türkiye, Ortadoğu ve Asya gibi ülkeler hegemonya sürecinde daha yakından analiz edilebilmesi için sosyal bilim üretimi arasında bir eşgüdüm sağlanarak bilgi üretim sistemlerine konu edildi. Bu sayede sosyal bilimler, ABD'nin hemen her ülkenin farklı kesimlerine ne tür araçlarla hangi temalar üzerinden sesleneceğinin tasarlanmasında anahtar rol üstlenecekti. Ayrıca Marshall Planı kapsamında, Türkiye'nin de aralarında bulunduğu ülkelerin sosyoekonomik özelliklerinin devlet yapılarının daha yakından bilinmesine ihtiyaç duyulmaktaydı (Örnek, 2015). Rockefeller Vakfının Türkiye'deki akademik alanlara finansal desteği, akademik kurumların, bilgi kümesinin, metodolojilerin ve metinlerin şekillenmesinde büyük rol oynadı (Bostan , 2012). Rockefeller Vakfı, alan araştırmalarıyla sadece Türkiye'ye etki etme amacıyla değil, Birleşik Krallık'ın boşluğunu doldurmak üzere Doğu toplumlarıyla ilgili bilgi edinme ihtiyacından da kaynaklanmaktadır. Rockefeller Vakfı bu bilgiye gerek yerel gerekse alan araştırmalarıyla ulaşmıştır. Rockefeller Vakfı, bu doğrultuda "*Yeni Türkiye*" araştırmalarını teşvik etmiştir. Rockefeller Vakfı için Türkiye aynı zamanda gerek

militan batı destekçiliği gerekse Kemalist devrimin ortaya çıkardığı batıcı modernleşmeciliği nedeniyle Ortadoğu'daki batılı yöntemlere ve batıya mesafeli ülkelere örnek teşkil etmesi açısından önemlidir. Böyle bir modelin inşası için Türkiye'nin sosyal ve tarihsel dinamiklerinin ve Rockefeller vakfının akademik alanlara finansal desteğinin ortaya konulması gereki*r* (Örnek, 2013).

Dünya üzerinde kurulan ABD hegemonyası dâhilinde, sermaye birikimi ve (Birleşmiş Milletler ve NATO gibi) devletlerarası kurumlar için sistemik çerçeveler oluşturmanın yanı sıra, ABD 'nin (ve Batı'nın) entelektüel ve ahlaki önderliğini kolaylaştıracak bir ideoloji alanı da yaratılıyordu. Kültür ve bilgi hegemonyası diyebileceğimiz şeye doğru bu gidiş, ABD üniversite sisteminin devasa ölçülerde büyümesini, Batılı akademi geleneklerinin ve kurumsal biçimlerinin küreselleşmesini, iki kültür ideolojisinin pekiştirilmesini, uzmanlaşma ve profesyonelleşme yoluyla disiplin sınırlarının güçlendirilmesini gerektiriyordu. Alan araştırmaları bu yeni durumda önemli bir role sahipti. Alan araştırmaları önce sosyal bilimlerde kendini göstermiş, sömürgeden bağımsızlaşma hareketleri ve özellikle de Soğuk Savaş dönemi göz önüne alındığında hem çalkantılı bölgeler hem de "*gelişme*" bölgeleri olarak bakılan (Latin Amerika ve Asya gibi) dünya bölgeleri üzerinde araştırmalar yapma yönünde belli jeopolitik hedefler edinmişti. Fakat alan araştırmaları projesinin içeriğinde, modernleşme (kalkınmacı) kuramlarında somutlaşan yeni bir uygarlaştırma versiyonu aracılığıyla Batı değerlerini, bilgilerini ve kurumlarını küreselleştirme niyeti de yer alıyordu. Alan araştırmaları, yine özellikle ABD'de olmak üzere, araştırma üniversiteleri yoluyla kendilerine çözümler arayan (Ford ve Rockefeller gibi) büyük vakıfların ve (özellikle ABD hükümeti gibi) hükümetlerin hedefleri dahilinde yürütülüyordu (Lee & Wallerstein, 2007).

Bu dönemde Türkiye doğumlu, çoğu kurumla ilişkileri bulunan Dankwart Rustow, "*İslam ve Batı*" isimli Japonya ve Türkiye'yi karşılaştıran bir kitap, "Modern Türkiye'de Siyaset ve İslam" adında bir kitap ve "Müslüman Halklar Arasında Komünizmin Cazibesi" isimli bir broşür yayınladı. Bu yıllarda Rockefeller'ın Dış İlişkiler Konseyi (DİK)'nin kalemi Harold Bowen ve Sir Hamilton Alexander Rosskeen Gibb, sosyal bilimciler için başvuru kaynağı haline gelen "*İslam Toplumu ve Batı*", İslam ve Osmanlı arşivlerine yönelik çalışmalarıyla Bernard Lewis "*Modern Türkiye'nin Doğuşu*" kitabını yayınladı. Bu araştırmalarda DİK sosyal bilimcileri ve tarihçileri modernleşen Türkiye'nin Ortadoğu ülkelerine örnek teşkil ettiği noktasında

hem fikirdi. Eserlerinde Kemalist devrimlerin geçmişten kopuş sağlayarak problemsiz bir modernleşme örneği sergilediğini öne sürdüler (Örnek, 2015).

Rockefeller Vakfı'nın Durkheimci okul olarak bilinen Toplumsal Belge Edinme Merkezi'ni ve sosyoloji akımlarına yön veren Annales sociologiques dergisini desteklemeye başlamasıyla Durkheimci sosyologlar ekibi dağılmış; sosyal bilimlerde ulusötesi çalışma gruplarınca uluslararası konulara olan ilginin artmasıyla yeni bir form kazanmıştır. Rockefeller Vakfının finansal desteğiyle gerçekleşen seyahat bursları *tümevarım sosyolojisinin* araştırma metodolojisi hedef ülkelere taşındı. Rockefeller Vakfının finansal desteğiyle *Dış Siyaset Araştırma Merkezi* gibi akademik üretim merkezlerinin uluslararası alanda etki faktörünün artması *ampirik metodolojinin* dünya çapında yayılmasını sağlamıştır. Rockefeller Vakfının *anketler üzerine* yapılandırılan tümevarım sosyolojisinin etkin olması *Le Play ekolünün* yeniden yeşermesini sağlamıştır. Sosyoloji böylece kendine özgü sistemliliği ve metodolojisiyle ayrı bir disiplin olmak yerine, iktidarların veya meşruiyeti yöneticilerin onu nasıl yönlendireceğine bağlı olarak araştırma faaliyeti *veri toplanmasıyla* sınırlı bir bilim haline evrildi (Berkkurt, 2010).

Uluslararası Araştırmalar Merkezi (UAM), Uluslararası Sosyal Araştırmalar Enstitüsü'nü (USAE), Paul Lazarsfeld'in Columbia Üniversitesi'ndeki Uygulamalı Sosyal Araştırmalar Bürosu gibi kurumlar sosyal bilimlerde yapılan araştırmaları yönlendirdi (Bostan , 2012). Rockefeller Vakfı, Amerikan toplumunu Nazi Almanya'sı ve Sovyetler Birliği'ne karşı örgütlemek ve savaşın topluma pazarlanması amacıyla Lazarsfeld'in Columbia Üniversitesinde bulunan Radyo Araştırma Ofisi Enstitüsündeki çalışmalarına finansal olarak destekledi. Paul Lazarsfeld, lider, araştırmacı, yöntembilimci ve istatistikçi olarak yapısal işlevselci yaklaşımın ve pozitivizmin araştırma metodolojisine evrilmesine; pozitivist ampirik geleneğin dünyada hegomen araştırma yöntemi olarak dünyaya yayılmasına öncü aktörlerden biri olmuştur (Erdoğan, İşler, & Durmuş, 2005).

Medya manipülasyonu, kamuoyu verileri, kültürel ve demografik yönelimlere dönük istihbarat gibi bulguların araştırma ve komuta kontrol sahasındaki bilgiyi yönetmek, diğer ülkelere ihraç etmek amaçlanmaktaydı. Sosyal bilimler alanında gerçekleştirilen bu çalışmalar ABD ulusal güvenlik stratejisi bakımından atom bombası kadar yer işgal ediyordu. Massachusetts Teknoloji Enstitüsü, Columbia ve Harvard'da kurulan bu merkezler CIA ve Amerikan Hava Kuvvetleriyle iş birliği yapan Rockefeller Ailesi,

Carnegie Ailesi, Ford Vakfı ve Sosyal Bilimler Araştırma Konseyi (SBAK*)* tarafından finansa edildi. Bunları Orta Doğu ve Asya araştırmaları takip etti (Bostan , 2012). Rockefeller Vakfı tarafından finansa edilen Columbia Üniversitesi Uygulamalı Sosyal Araştırmalar Bürosu (Seim, 2016) bu konuda yol gösterici bir rol oynuyordu (Bostan , 2012). Kantitatif metodoloji, Colombia Üniversitesi liderliğinde gelişme gösterirken ampirik araştırma Chicago Üniversite bünyesinde gelişme gösterdi. Dünyanın çoğu üniversitesinde sosyoloji bölümü bile açılmamışken, Colombia ve Chicago Üniversitelerinin sosyoloji bölümlerinde metodoloji ve konu açısından *standardizasyona* gidildi. Colombia ve Chicago Üniversiteleriyle araştırma metolojisinde, istatistik, sayısaldan kavramsala, nicelin nitele üstünlüğü önce Amerika'ya sonra tüm dünyaya yayıldı. Böylece toplumsal gerçeklikler sayısallaştırılarak ölçülmeye başlandı (Kaya, 2011).

Batı dünyası o dönemden itibaren teolojiyle olan bağlantısını koparıp ona boyun eğmeye son vermiştir. Sekülerleşmenin ayrıcalıklı kutbu ve doğa üzerine yapılan incelemeler daha iyi tanımlanarak "*bilim*" adını almıştı. Sosyal bilimlerde 1920'lerde eylemciliğe, ampirizme, pozitivizme ve bilimciliğe dayanan bir yapılanma ortaya çıkmıştı. Sosyal bilimler Amerikanlaştırılarak bilimdeki mesleki zeminin desteklenmesi Rockefeller ve Carnegie gibi vakıfların yatırdığı paralarla gerçekleşmiştir. Vakıf sorumluları ve sosyal bilimci akademisyenler bu işbirliğinden bazı çıkarlar sağlayacaklarının farkına varmışlar: Vakıflar yeni *"bilim"* deyimiyle oluşturulan sosyal bilimler aracılığıyla *istedikleri reformu gerçekleştirmek için* sağlam bilgiler sağlamayı umarken; sosyal bilimci akademisyenler de topluma ait yeni bir bilimin kurulması amacıyla gerekli olan kaynakların bu yardımseverlerce sağlanacağına olan inanç onları ortak bir paydada birleştirdi (Lee & Wallerstein, 2007). Böylece rasyonalizasyon ve bürokratikleşme, yüzyılın başında ekonomik üretim sistemine hâkim olan süreçler haline geldi. Egemen sınıf, muazzam servetin yoğunlaşmasıyla konumunu sağlamlaştırırken, toplumsal altüst oluşun derecesinde bir artış oldu. Azda olsa sınıf çatışması potansiyeli belirdi. Bu bağlamda, yönetici sınıfın üyeleri ve temsilcilerinin hegemonyayı sürdürmenin daha iyi yollarını aramaları öngörülebilirdi. Reformcular ve savunucular tehlikeliydi. Bunun yerine, yönetici sınıfın teknik uzman olarak etiketlenebilecek yeni bir entelektüel markasına ihtiyacı vardı. Bu sosyal bilimciler, nesnelliğe bağlılıklarından dolayı kendilerini kontrol edeceklerdi. *"Akademik bilim"*, nesnelliğin en güçlü iki sembolünü birleştirdi.

Akademik bilim adamlarının yönetilebilir çözümler üretmesi daha muhtemeldi (Fisher, 1983).
Rockefeller ve ABD hükümeti de özdeş bir kapsayıcı hedefe adanmış sosyal sistemleri temsil ediyordu. Bu ortak paydalar, John Krige'nin "*Amerikan hegemonyasının ortak yapımı*" olarak bahsettiği şeye bir örnek olarak okunabilir. Bu kavrama göre, küresel ABD liderliği kasıtlı olarak çeşitlilik yoluyla oluşturulup uygulandı ve görünüşte özgür ama aslında bilgi alanında hegemonik olarak organize edilmiş bir değişimdi. Hegemonyanın bu "*ortak üretimini*" organize eden ve kontrol eden kilit oyuncular, istihbarat ve hayırsever kurumlarda bilgi ve gücün aracılarıydı (Mueller, 2013).

Rockefeller, Carnegie ve Ford Vakfı, CIA ve Stratejik Hizmetler Dairesi (SHD) üzerinden programların kontrolü ve yönlendirilmesi için önce Japonya ve Kore üzerinden "*modernleşme*" araştırmaları, Çin ve Sovyetler Birliği üzerinden "*komünizm araştırmalarına*" finansal destek sağlanırken, bu ilgili sonraları Lübnan, Türkiye ve Orta Doğu'ya odaklandı. Truva Projesinden doğan projeler doğa bilimleri ve sosyal bilimleri birleştirmeye dönük eğilimi güçlendirdi (Bostan , 2012). Amerikan ideallerinin hızla değişmesi ve güvenilir olmaması yüzünden fazlasıyla huzursuz olan kurumsal iktisatçılar, çok sayıda sosyolog ve bazı siyaset bilimcileri sürekli değişen liberal dünyanın ampirik bilimini teknolojik açılardan da kontrol edebilecekleri bir başka bilim türünün arayışına girdiler. Bir o yana bir bu yana yatan yeni dünyayı kontrol edebilme kaygısı, profesyonelliğin getirdiği rahat fırsatlar ve odaklanılan alanların daralması bu bilim dürtüsünün *bilimciliğe* yönelmesine yol açtı. Sosyal bilimciler kendi kendisini amaç edinen *natüralist bir sosyal bilim* oluşturmaya başladılar ve *araçsal pozitivizmden* etkilenerek pozitivist yöntemi en önemli araştırma standardı haline getirdiler (Lee & Wallerstein, 2007).

Rockefeller-Standard Oil grubunca kontrol edilen bir illuminati üyesi olan CIA direktörü Allen Dulles'a (Coleman, 2017) sunulan rapor akademik çalışmalara hâkim olan interdisipliner projelerde işlenecek konuları belirleyen "*modernleşme*" ve *"kalkınma"nın* ana hatlarını belirlemekteydi. Böylece uluslararası araştırmalar ve bölge araştırmalarında küresel sermayenin ve iktidarın iradesi daha çok hissedilmeye başlandı (Bostan , 2012). Özellikle tıp, madencilik, ziraat ve mühendislik gibi uygulamalı alanlara kucak açan üniversiteler endüstrinin ilgisini çekmiş ve üniversitelerin 1920'lerde aldığı şirket yardımları öğrencilerin okula ödemiş olduğu ücretlerin üzerine çıkmıştı. Rockefeller Vakfı'nın moleküler biyolojiye yön

vermesinde oynadığı rolde olduğu gibi araştırma metodolojisi vakıfların istekleri doğrultusunda şekilleniyor; bu da yeni disiplinlerin ortaya çıkmasını sağlıyordu (Lee & Wallerstein, 2007). Bununla beraber sosyal bilimler pozitivist eğilimlerin etkisi altına giriyor ve bilimsel yasalar doğa bilimleri ekseninde şekillendirilmesi anlayışı yaygınlaşıyordu. Rockefeller Vakfı, Avrupa kökenli "*felsefi*" sosyal bilimlere Amerikan "*pragmatik ve ampirist*" ruhu aşılamakla ilgileniyordu. Doğa bilimleri ve matematiğin "*Avrupalılaşması*" için bir strateji vardı, çünkü açıkça bu alanların birçoğuna yetişme ihtiyacı vardı ve Avrupa'dan kazanılacak çok şey vardı. Nitekim o yıllarda bilişsel modernizasyonla ilgili olarak, Rockefeller hayırseverliğinin ortaya koyduğu disiplinlerarasılık ideali, Amerika'da matematik ile fizik ve bunların arasındaki ciddi uçurum göz önüne alındığında, aslında Avrupa'da (özellikle Almanya'da) Amerika'dan daha fazla araştırma gerçekleştirilmişti (Siegmund, Hiebert , & Wussing, 2012)

Rockefeller Ailesinin Sosyal Bilimler Araştırma Konseyince (SBAK) kurulan *Columbia sosyoloji bölümü* (Seim, 2016) ve John D. Rockefeller Jr.'ın finansa ettiği *Toplumsal ve Dini Araştırmalar Enstitüsü* gibi kurumlar, Protestanlıktan beslenen topluma dünyeviliği tesis etmek ve toplumsal reformlara *bilimsel bir temel* oluşturmak için *istatistik ağırlıklı* çalışmaların ve *nicel araştırma yönteminin* ağırlık kazanmasını sağladı. Doğa kanunlarındaki düzenlilikleri sayısal tablolamayla tespit eden analiz yöntemini en doğru veri sağlama şekli olarak görülmesiyle toplumsal sorunların tedavi edilmesinde, tespitinde ve sonuç olarak sosyolojide istatistik egemenliği başlamış oldu (Bostan , 2012).

Toplum felsefesine dönüşen pragmatizmin aktörleri, pragramatizmi sosyolojiye aktaran Chicago Üniversitesinde profesyonel ve kurumsal bağlamda olgunlaşmasını sağladı (Berkkurt, 2010). Chicago üniversitesinde hâkim olan, düşüncenin kökleri William James, Charles S. Peirce, George H. Mead ve John Dewey öncülüğünde ortaya çıkan (Morva, 2011), Herbert Mead, John Dewey, David Miller, George Gentry, C. Wright Mills'in çabalarıyla geliştirilmesi ve sosyolojiye aktarılması, bilgiye deney yoluyla ulaşabileceğini düşünen bir neslin türemesini ve bunun tüm dünyaya yayılmasını sağladı (Bostan , 2012).

Chicago Okulu, Hristiyan sosyalizmi, toplumsal düşünceler tarihi ve felsefeyi buluşturarak yeni bir bilimsel metodoloji yarattı. Ahlaki değerlerle sermayedarların çıkarları arasında yeni bir toplumsal denge kuran Chicago'da kullanılan araştırma

metodolojisi, insan doğasının algılanmasına yönelik yöntemlere ilham kaynağı oldu. Pragmatik entellektüeller, sermayedar Rockefeller tarafından finansa edilen sosyolojik saha çalışmalarıyla ampirik araştırmalara düşünsel yardım sağladı (Berkkurt, 2010).

Rockefeller tarafından kurulan Chicago Üniversitesi (Smith, 1988), Chicago Üniversitesi Sosyal Bilimler Bölümü dergisi olan *American Journal of Sociology* (Cortese, 1995), Laura Spelman Rockefeller Memorial (LSRM) tarafından finansa edilen Londra Ekonomi Okulu, Kuzey Carolina Üniversitesi, Columbia Üniversitesi, Harvard Üniversitesi (Seim, 2016), sosyal bilimlerin *deneysel araştırmaya*, sosyal bilimcilerin ise *"ölçüm uzmanına"* dönüştürülmesini sağlarken, Rockefeller Vakfı bünyesindeki GEB'in finansa ettiği, *Amerikan Eğitim Konseyi, Milli Eğitim Derneği, Aşamalı Eğitim Derneği ve New York Eyaleti Üniversitesi Vekilleri, Amerikan Öğrenilmiş Toplumlar Konseyi, Ulusal Araştırma Konseyi* gibi kuruluşlar (Zayed, 2016) ve Rockefeller Vakfı tarafından sağlanan yüksek lisans ve doktora burslarıyla yetişen yeni nesil akademisyenler bu yaklaşımın okyanus ötesine ve Batı dışı toplumlara egemen olmasını sağladı (Bostan , 2012). ABD, Rockefeller Vakfı aracılığıyla düşün, sanat ve bilim alanında hegemonya inşa çabaları, Amerika ile kurulan akademik, entelektüel etkileşim ve kültürel alışverişin artmasıyla Türkiye'yi etkisi altına aldı (Örnek, 2015).

Soğuk Savaş dönemiyle birlikte Amerika ile kurulan ilişkilerin sonucunda araştırma metodolojisi ve sosyal bilimlerin yöntemi doğrultusunda ABD hegemonyasına yönelik eserler ortaya koymak amacıyla sosyal bilimler "istatistik" yöntemin işgaline uğramış; Carniege, Ford ve Rockefeller Vakıflarının üniversitelere sunduğu destek sonucunda sosyal bilimciler ölçüm uzmanına dönüşmüştür (Örnek, 2015). Rockefeller Vakfının öncülüğünde gelişen Beşerî ve Sosyal Bilimler, "*bilimin boyutu ve nasıl yapılacağı*" sorularının cevaplarını da içerecek şekilde hem politika oluşturmada ihtiyaç duyulan bilginin üretilmesi hem de Türk fikir hayatında hegemonya kurmasıyla değer ihracına başladı. Rockefeller Vakfının değer ihracı akademik araştırmaların ampirik yönteme ve bilim felsefesinin Anglo/Sakson geleneğine dayanması eğilimi yansıtmaktaydı. Böylece Rockefeller Vakfı, ülkemizde bölge araştırmalarıyla siyasal üretime yön veriyor ve kantitatif yöntemlerde uzmanlaşan bir sosyal bilim pratiğinin hegemon hale gelmesinde öncü rolü üstleniyordu. Dönemin sosyal bilimcileri bu doğrultuda sosyal bilimler disiplininin fen bilimleri disiplini kadar "bilimsel" olması gerektiğini düşünerek; izlenimci ve teorik yöntemlerden uzak durarak deneye ve gözleme dayalı

olan ampirik yaklaşımı benimsediler. Psikoloji biliminde insan davranışlarını deney ve gözlem aracılığıyla inceleyen davranışsalcı yaklaşım, işlevselci ve yapısalcı ekolün yerini almış fakat davranışsalcı yaklaşım sosyal bilimleri de etkisi altına almıştır. Davranışsalcılık, uluslarası İlişkiler ve siyaset bilimini de etkisi altına almıştır (Örnek, 2013). Eğitim bilimleri çatısı altında yer alan tüm bilim dalları da sosyoloji ve psikolojinin akıbetine düçar olmuşlardır.

4.5 Fulbright Bursu

Fulbright Bursu, *Carnegie ve Rockefeller Vakfı* fonlarıyla finansa edilen Uluslararası Eğitim Enstitüsü'nün finansmanı ile verilmektedir (Bu, 1995; Josephson, 2011; Bettie, 2014). Fulbright programı, ABD’ye borçlu olan ancak borcunu ödemekte zorlanan ülkelerin bu borçlarının eğitim değişim programlarında kullanılması düşüncesinden doğmuştu. Böylece borç tutarı, ABD fonu olarak borçlu ülkelerin bankalarında tutulacak ve yalnızca eğitim harcamalarında kullanılabilecekti. ABD’nin hegemonyasını genişletme isteği sebebiyle Fulbright programına önem verilmekte ve coğrafi olarak program hızla yayılmaktaydı (Örnek, 2015). Rockefeller Vakfı’nın talepleri doğrultusunda (Josephson, 2011) 1946'da Amerikan senatosunda kabul edilen Fulbright Yasası ve Smith-Mundt Yasası, Dışişleri Bakanlığı'na yabancı hükümetlerle akademik değişimleri finanse etmek için yürütme anlaşmaları yapma yetkisi vermek üzere kabul edildi. 1948'de hükümetin değişim programları taahhüdü, dünya çapında eğitim ve kültür değişim programlarını finanse etmek için yıllık kongre ödeneklerini yetkilendiren Birleşik Devletler Bilgi ve Eğitim Değişimi Yasası'nın kabul edilmesiyle yeni bir zirveye ulaştı (Bu, 1995). Böylece eğitim ve kültürel değişim programları, Carnegie ve Rockefeller gibi vakıflarca Uluslararası Eğitim Enstitüsü (IIE) aracılığıyla gerçekleştirilmeye başlandı (Bettie, 2014). Rockefeller Vakfının resmi internet sitesinde *12.01.2017- 05.01.2021* yılları arasında Uluslararası Eğitim Enstitüsü (IIE)’ne verilen hibe *10.254.825 ABD dolarıdır (73.796.643,33 Türk Lirası)* (The Rockefeller Foundation, 2021).

Rockefeller ve Carnegie Vakfı, Uluslararası Eğitim Enstitüsünü (IIE) uluslararası eğitim işlerinde Amerika Birleşik Devletleri'ni temsil eden en önemli kurum haline getirdi. Rockefeller Vakfı, Fulbright Bursu alan yabancı öğrencilerin kendi ülkelerinde *geleceğin liderleri* olacağı düşüncesiyle; bu öğrencilerle iyi ilişkiler kurulmasına, onlara eğlence aktiviteleri, seyahat bursları gibi olanaklar sağlanmasına özel önem

veriyordu. Rockefeller Vakfı'nın öğrenci değişim programlarıyla ilgili ayrıca New York City, Berkeley, Chicago ve Paris'te bulunmakta olan dört "Uluslararası Evi (International Houses)" bulunmaktadır (Bu, 1995).

1951 Yılında ABD ile yapılan Fulbright anlaşmasıyla, Türkiye Fulbright değişim programını fiilen işleten on üçüncü ülkeden biri oldu. Fulbright programı, Türkiye'nin ABD'den akademik esinlenmeye etkisi olan faktörlerden biridir. 1950' lerden itibaren Türkiye'den ABD'ye, ABD'den Türkiye'ye araştırmacılar ve akademisyenler bir yıllık sürelerle üniversitelerde çalıştı. Programın yürütülebilmesi amacıyla "*ABD Türkiye Eğitim Komisyonu*", daha sonra "*Türkiye ile ABD Arasında Eğitim ve Kültür Değişimi Komisyonu*" kuruldu (Örnek, 2015). Fulbright bursuyla Amerika'da eğitim alan bursiyerlerin Türk eğitim sisteminin şekillenmesinde önemli etkileri olmuştur. Fulbright bursiyerleri Türkiye'ye döndüklerinde eğitim kurumlarında ve kamu idaresinde önemli görevlere getirilmeye devam edilmektedir. Türk eğitim sistemi Fulbright bursiyerlerinin etkisiyle öğretim yöntem-teknikleri, akademisyen, öğretmen ve öğrenci kültürü, eğitim materyalleri, öğretim programları, okul binaları, insan kaynağı bakımından batılılaşmıştır (Çelik H. İ., 2019). Çünkü Fulbright'la Amerika ve Avrupa'ya gidenler Türkiye'nin sorunlarına batı zihniyetiyle yaklaşmışlardır. Fulbright programından yararlanan akademisyenler aracılığıyla ABD kaynaklı eserler ve ders kitapları yoğunluk kazanmıştır. Türk eğitim sistemindeki batılılaşmayı sadece nicel verilerle yorumlanamaz. Türk edebiyatı eserlerinde, kitapların mizanpajında, ders kitaplarında, kıyafetlerde, öğrencilerin yaşam tarzlarında, okulların fiziki görünüşlerinde batı etkisini görmek mümkündür. Fulbright programının hedefi Türkiye'yi ürün, müfredat, eğitim, bina bakımından şeklen benzemesini sağlamaktır. 19. Yüzyıl ile 20. Yüzyıl okullarında resim karelerine bakıldığında bu etki daha iyi anlaşılacaktır (Çelik H. İ., 2019).

Ford ve Rockefeller Vakıfları, Fulbright programı dışında kurumsal olarak da Türkiye'de araştırma ve seyahat desteğini içeren akademisyen değişim programları yürütmekte; akademik toplantılar düzenlemekte, araştırma projelerinin üniversiteler bünyesinde yürütülmesini sağlamaktadır (Örnek, 2015).

Sonuç olarak, Rockefeller hayırseverliğinin temel işlevi, modernitenin çeşitli bilişsel ve sosyal idealleri arasında aracılık rolü oynamaktır. Yani Rockefeller Vakfı, mevcut sisteme hem bilişsel hem de politik / sosyolojik açılardan belirli *modernite ideallerini* empoze etmeyi amaçlamıştır (Siegmund, Hiebert , & Wussing, 2012).

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ, TARTIŞMA ve ÖNERİLER

5.1 Sonuç ve Tartışma

Bu bölümde araştırmanın genel olarak değerlendirilerek çalışmanın genel ve alt amaçları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ulaşılan sonuçlar çerçevesinde eğitim özelinde birtakım önderilerde bulunulmuştur.

19.yüzyılın başlarına kadar hemen tüm ülkelerde eğitimin "masumiyetinden" bahsetmek mümkündü. İnsanı varlıklar içerisinde değerli yerine koyması nedeniyle masumiyetini koruyan eğitim, 19.yüzyıl batı dünyasının "sapma" göstermesiyle insanı nesne konumuna getiren bir endüstri haline geldi. Eğitimin endüstri haline gelmesi ile sermayenin iktidarı arasında sıkı bir ilişki vardır. Bu ilişki, kapitalizmin doğasına uygun bir şekilde sistemleşmiştir. Bu nedenle kapitalist endüstri Kuzey Amerika ve Avrupa'nın; burjuva ve orta sınıfın zaferi olmasına rağmen (Hobsbawm, 1975) gücün küreselleşmesiyle evrenselleşmiştir. Gücün küreselleşmesi ise, esasında, gücün anlam dünyasının küreselleşmesidir.

Özellikle kültürel ve ekonomik alanlar olmak üzere toplumun hemen hemen bütün alanlarında zorlayıcı ve çoklu değişim ve dönüşüm süreçlerini kapsayan küreselleşme, etkilendiği ve etkilediği birden fazla faktör olması nedeniyle, kültürel, ekonomik ve boyutlarıyla tartışılabilir; post-modernizm, eleştirel teori ve liberal ekonomi anlayışı ile açıklanabilir. Küreselleşmenin merkezinde evrensellik/yerellik, heterojenlik/ homojenlik, uzaklaşma/ yakınlaşma tartışmalar yer alır. Kökeninde bu tür farklılıklar bulunmasına rağmen, bu ideoloji, ekonomide, teknolojide ve iletişimde geriye döndürülemez biçimde bir değişim ve dönüşüm sürecini başlatmış, bu durum Osman İmparatorluğu Döneminden itibaren Türkiye'ye bazı aracı faktörlerin etkisiyle yansımaya başlamıştır.

Mason sadrazamlarca ilan edilen Tanzimat ve Islahat Fermanı ile küresel sermayenin Osmanlı topraklarına rahatça girmesi sağlanmış, Rothschild Ailesi'nin kurduğu Osmanlı Bankası'yla Osmanlı devleti para akışını takip edilmiş; Eveline de Rothschild

Okulu gibi Evrensel Yahudi Birliği'ne bağlı okullarla Batılılaşma, Yahudilik bilinci aşılanarak, bu okullardan mezun olanların Osmanlı Devletı'nde etkili konumlara gelmesi sağlanarak kültürel ve siyasi gelişmelerin Yahudi sermayesinin çıkarları doğrultusunda sürdürülebilirliği garanti altına alınmıştır. Üç kıtaya hükmeden ecdadını "Gerici" olarak nitelendirip Tanzimat'la temelleri atılan bu süreç, Islahat Fermanı ile birlikte tamamen ticareti Yahudi sermayesine hizmet edecek şekilde yapılandırılan bir sürece evrilmesiyle Osmanlı esnafı küresel sermaye karşısında fakirleşmeye, toplumsal dinamikler ve kültürel değerler yozlaşmaya başlamıştır. Eğitim aracığıyla kültürel değerler yok sayılarak yaratılmak istenen birey, kendi kültürüyle organ uyuşmazlığı yaşamasına rağmen yeniden yaratılmaya çalışılmıştır.

I.ve II. Meşrutiyet döneminde ise sömürgeci devletlerin kültürünü aktarmak amacıyla modern eğitim sistemleri Afrika başta olmak üzere diğer ülkelere de yayılarak, modernleşme ve batılılaşma yolunda eğitim alanında laik ve seküler reformlarının sürekliliği sağlanarak gücünü sekülerizmden alan bir toplumun temelleri atılmıştır. Tanzimat'tan itibaren başlayan modernleşme, toplumun her kesiminde farklı bir yaşam stilinin gelişmesine sebep oldu. Bu durumda toplumun kıymet ve değer yargılarının değişmesiyle, daha önce yapılması ya da yapılmaması hoş karşılanmayan davranışlar normal karşılanmaya başlandı. Etkileşimden tutun iletişime hatta yemek alışkanlıklarına kadar hemen hemen her şeyde farklılıklar oluşmaya başladı. Hâkim unsurlar, bu değişim ve dönüşüm sürecinin toplumun bütün kesimlerine yayılabilmesi için kendilerinin hoş gördüklerini yayma yoluna başvurdular. Bu uğurda dergiler ve gazeteler çıkarıldı, yapay medeniyet ve ahlak içerikli yabancı eserler tercüme edildi ve kitapçıklar yazıldı.

Erken Cumhuriyet Döneminden itibaren görev yapan hükümetler Batılılaşmayı ülkenin geleceği olarak gördüler. Cumhuriyetçi söylemlerle dile getirilen "modernlik ve bilimsellik ruhu", yobazlık ve geri kalmışlıkla ilişkilendirilerek geleneksel ve dini normların önüne geçti. Kurumsal ve ideolojik aygıtlar Türkiye'nin Batı'ya yani Amerika'ya yönelmesinde önemli rol oynadı. Soğuk Savaş döneminde gerçekleşen ideolojik kutuplaşma Anadolu'daki yönetici seçkin sınıfların kalkınma ve demokratik özgürlük hevesiyle daha da yoğunlaştı (Erken, 2020). Erken Cumhuriyet dönemiyle birlikte eğitim en etkili araç olarak görülerek yabancı uzmanlar, burisyerler ve kurumlara yapılan yardımlarla yeni toplumsal normlar transfer edilerek yeni toplum düzeni meydana getirilmiş; Batılılaşma/modernleşme projesi üst katmanlarından alt

katmanlara aktarılmıştır. Rockefeller Vakfı'nın finansal desteğiyle kurulan kurumlar yeni kurulacak kurumlara model teşkil etmiş, Rockefeller Vakfı bursuyla okuyanlar ise Türkiye'ye döndüklerinde yönetici kadrolarda görev alarak bu sürecin hızlandırılmasında etkin roller üstlenmişlerdir. Ayrıca Rockefeller Vakfı finansal destek verdiği kurumların kendi bursuyla okuyanlardan seçilmesine özel önem vermiştir. Devrin kadroları yeni toplumun değerler dünyasını tanımlıyor ve bu dünyayı gerçekleştirecek her türlü aygıta imkân tanıyordu. Yeni nesil ve yeni terbiye projesiyle öğrenci ve öğretmenler farklı şekilde tanımlanıyordu. Cumhuriyet döneminde İlköğretim, eğitimin en önemli safhası olarak görülüyordu. İnsan tipleri Cumhuriyet Dönemi ile birlikte öncelikle vücut özellikleri, kıyafet ve dış görünüş gibi fiziksel görünüm belirlenmeye çalışıldı. Sonra ideal tiplerin ahlak görüşleri ile değer dünyası ve zihniyeti tanımlanmaya çalışıldı. Cumhuriyetin erken dönemlerinde meşruiyet, ideolojik ve siyasi mekanizmanın kaygısıyla geçmişi kötüleme ve onunla hesaplaşmaya girilmiş ve yeni nesillere eğitim ortamlarında bu durum aktarılmıştır. Medreselerde yetişenler bile medreseleri eleştirmeye başlamıştır. II. Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemindeki aydınlar, Alman ve Fransız ideolojilerine, pozitivist ve ilerlemeci felsefeye öyle tutkunlardı ki, modernleşme planları bu anlayışlar üzerine kuruldu. Yüzyıllardır din ekseninde şekillenen eğitim sistemi ve toplumsal zihniyet, kurucu, dışlayıcı ve otokratik mühendislik projesi ile yok ediliyordu. Paradigma kurucuları ve Cumhuriyet seçkinleri hedefledikleri toplumun, modernleşmenin temelini oluşturan bilim ve aklın ürünü olmasını vurguladılar. Ayrıca hümanist, yaratıcı, çalışkan, bilimsel, akılcı, yenilikçi değerlerin bu yeni toplum düzenine kazandırılması amaç edinildi. Lale Devriyle birlikte kendinden uzaklaşan insanın hayatı anlama ve anlamlandırması Batılı düşünce sistemine evrildi. Bu evrimi hızlandırabilmek için batıdan bilim adamları davet edilerek ülkemizin eğitim sistemiyle ilgili rapor hazırlamaları sağlanmıştır. III. Selim ile ekonomi ve ordu alanında yapılacak olan yenilik faaliyetleri için Batılı Devletlerden alanında uzman kişilerin davet edilerek sorunların ele alınmasıyla başlayan bu serüven; bundan iki yüzyıl sonrasında eğitim sisteminde yaşanan sorunların düzeltilebilmesi için John Dewey'in ülkemize davet edilmesiyle devam etmiş; günümüzde de devam etmektedir. Böylece mevcut eğitim sermayenin çarkı haline gelmiştir. Türk-İslam Sentezinin hayata bakış açısına dair hiçbir şey bilmeyen ya da önem vermeyen bu bilim insanlarının sunmuş oldukları raporlar pratik yaşamın iyileştirilmesi, insan için iyi olan her şey iyidir ve işi hayatın merkezine alan bir bakış açısıyla eğitim sistemini ele

alınmıştır. Bu raporlar dönemin Amerika'sında ortaya çıkan pragmatizm felsefesinin yansımasıyla şekillenmiştir. Dönemin hayat biçimi pragmatizme göre şekillenirken düşünce biçimi pozitivizme göre şekillenmiştir.

Küresel sermaye güçleri eğitimin, dinin yerini almasını sağlayarak kendi çıkarları, değer yargılarını Dünya Bankası (DB), Uluslararası Para Fonu (UPF) gibi ulusötesi örgütlerle nesilden nesile aktarılmasını sağladı. Önce Batı Uygurlığı sonra ise Batı dışı toplumlar dinden arındırılarak toplumun kendini geleceğin inşacısı olarak görmesi sağlanmıştır. Emperyalist ülküsünü, "özgürlük" ve "serbestlik" kavramlarıyla gizleyen küresel sermaye, Batı Uygarlığı Kursunu John D. Rockefeller'ın kurduğu Genel Eğitim Kurulu gibi İlluminati'nin ön cephe kuruluşuyla sözde hayırsever etkinlikleri sayesinde Batı Dışı toplumlara ihraç etmiştir. Böylece eğitim aracılığıyla neo-liberal anlayış ekseninde gelişen bir yaşam tarzının sosyal, siyasi ve ekonomik olarak Batılılaş(tır)ma bağlamında dayatıldığından söz edebiliriz. Türkiye toplumunun kültürel, sosyal ve tarihsel özellikleri hiçe sayılarak taklit ve dayatma yoluyla anlayışlar, modalar, ekonomik uygulamalar, politikalar ve değerler aktarılmaktadır. Küreselleşme öğretim yöntem ve tekniklerinden eğitim felsefesine, yönetim anlayışından eğitim politikasına kadar yansımaktadır. Modernleşme sürecinde toplumda oluşturulan reddi miras gölgesinde yetişen bürokrat, bilim adamı ve aydın kesimin kendi sosyal ve tarihsel geçmişini tanıdığını söylemek zordur. Küresel anlayış ve dayatmalardan dolayı kendi kültürümüzle uyuşan eğitim uygulamaları, politikaları ve söylemlerinin giriştirilemediği görülmektedir. Batı merkezli eğitim sisteminin temelinde, bazı kültürler ve halklar diğerlerinden üstündür, hayatı kolaylaştıran yenilik ve icatların sahibi Batı medeniyetidir anlayışı vardır. Bu anlayışın tahkim edildiği üretildiği ve beslendiği alanların başında eğitim ve bilim gelmektedir. Eğitim teorilerinde ve araştırmalarında bu anlayış sürekli tekrarlanmaktadır. İlginç olan ise Batı dışı toplumların eğitimcileri, bilim adamları ve aydınları bu teori ve araştırmaları eleştirmeden, sorgulamadan kullanmaktadır. Kurtuluş projesi diye sunulan batılılaşma ve modernleşme projesi, dünyadaki diğer medeniyetleri ve İslam medeniyetini yok etme ve tasfiye projesidir. Batılılaşma ve modernleşme projesinin amacı insanlığın, dünyaya egemen medeniyet olarak Batı'yı görmelerini sağlamaktır. Eğer bu hedefe ulaşılırsa, yeryüzünde Batı medeniyeti rakipsiz kalacak ve evrenin tek hâkimi olacaktır. Batı anlayışını sorgulamada ve eleştirmeden kabul eden Batı dışı aydınlar ise Batı dışı medeniyetlerin yok edilmesi ve tasfiyesi projesinde görev üstlenmişlerdir.

Eğitim sisteminde büyük oranda kullanılan pragmatik uygulamalar ve yöntemlerle bir anlamda "felsefesizlik" teşvik edilmiştir. Bu paradigmanın bir sonucu olarak eğitimin temel amacı kadın/erkeğin tamamını eğitmek değil, uzman ve nitelikli kişiler yetiştirmek olarak kabul edilmiştir. Okullardaki öğrencilerin sadece pratik projeleri hesaplamaya ve planlamaya teşvik edilmesinin nedeni budur. "Elleri" tek başına eğitmek, "zihni" eğitmekten çok daha önemli olmuştur. Türkiye'de eğitimin karşılaştığı temel sorun, yeni demokratik alana ve yeni kurumlara uygun bir "zihinsel yapı", "zihniyet" oluşturma sorunu gibi görünüyor. Bu, eğitimi en geniş anlamıyla görmeyi ve onu bir "-izm" in dar pencerelerinden görmekten kaçınmayı gerektirir. Herhangi bir ülkenin kültürel özellikleri genellikle eğitim sistemine şekil verir. Bununla birlikte, hiçbir ülke kendi eğitim sisteminin tamamen yerli olduğunu iddia edemez. Tüm sistemler, anavatan ve diğer ülkelerin çeşitli bileşenlerinin bir sentezi olarak ortaya çıkmaktadır. Ve diğerlerinin deneyimlerinden ve bilgi birikiminden yararlanmak oldukça doğaldır. Bu gerçek, özellikle eğitim söz konusu olduğunda vazgeçilmezdir. Müfredat sorunu, "ödünç alma sürecinin" ne ölçüde kullanılması gerektiğidir. Fikir ödünç alma süreci "taklit" veya "kopya" biçimini aldığında, beklenmedik sonuçlar ve başarısızlık kaçınılmazdır (Büyükdüvenci, 1994). 1924'ten 1940'lı yıllara kadar eğitim paradigması Durkheimci (Fransız), Bergsoncu (İngiliz) ve pragmatizm (ABD) arasında gidip gelmiştir.

Küresel sermayenin sözde hayırsever etkinlikleri Rockefeller Vakfı ve Rockefeller Genel Eğitim Kurulu gibi vakıflar, Birleşmiş Milletler (BM), Dünya Bankası (DB), Uluslararası Para Fonu (IMF) gibi ulusötesi örgütlerle dayatılan tek kalemden çıkma eğitim sistemi, sekülerleştirilerek sadece bilgi ve deneyim kazandırmayla sınırlandırılmış; bunun sonucunda da eğitimin ruhsal boyutu görmezden gelinerek insanların aidiyet duygusunun gelişmemesi sağlanmıştır. Rockefeller Vakfı, ABD'nin Batı Dışı toplumlarda kurmaya çalıştığı hegemonya mücadelesinde ve Amerikan değerlerinin Türkiye'de bilgi ihracıyla benimsetmek ve yaymak bağlamında yeni işlevler üstlenerek kurum ve değerlerin "Amerikanlaşmasını" sağlamıştır. Yine Uluslararası Para Fonu, Uluslararası Kalkınma Ajansı ve Dünya Bankası emperyalist devletlerin kendi çıkarlarına hizmet etmeleri amacıyla kurulmuş örgütlerdir. Bu kuruluşlar fakir devletlere yapılacak yardımları uygulayan ve planlayan örgütlerdir. Kendi çıkarları doğrultusunda şekillenen politikaların yeryüzüne hâkim kılınması ve ekonomik sistemlerinin hayatta kalması amacıyla bu yardımlar yapılmaktadır.

Krediler sayesinde bu devletlerin iş politikalarından müdahale edilir ve kendileriyle anlaşmayan hükümetlere darbeler gerçekleştirilir.1950'li yıllardan itibaren küresel sermaye, borç alan ülkeleri eğitim ve tarım politikalarını içine alan programlar hazırlayarak bu devletlerin içişlerine karışmaya başlamışlardır. Sistemin bu şekilde şekillenmesi küreselleşmeyle tamamlanmıştır. Başta medya olmak üzere kültürel ürünlerin tamamının küreselleşmesini zorunlu kılmıştır. Ekonomik alanda gerçekleştirilen ve küreselleşme adına yapılan uygulamaların tamamı ulusların kültürel alanlarında da gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Böylece sömürü, ülkelerin kendi rızasıyla gerçekleşmeye başlamıştır. Küreselleşmenin ülkelerin ekonomik olanaklarını eşitliğini iddia eden hegemonya unsurları, dünya çapında küresel bir kitle kültürü oluşturma konusunda ısrarlıdır. Medya bu noktada kendine biçilen rolü layıkıyla oynamaktadır. Medyanın aktörlerin de oluşturulmaya çalışılan "küresel kitle kültürü" ABD başta olmak üzere Batı dinamikleri ile şekillenmiştir. Böylece sömürü söylemi kültürel dinamikler içinde eritilerek uluslara kendi istekleriyle benimsetilmektedir.

Eğitim sisteminin merkezi bir yönetime bağlanması ve "Batı" uygarlığında üretilen uygulamaların sonucu eğitimi araç olarak kullanan küresel sermaye, amacını gerçekleştirebilmek için toplum, kültür, değer ve inançları yerine yasaları, toplumun inançları yerine ise psikolojiyi koymuştur. İzole edilmiş bireyin düşünme becerisi ortadan kaldırılarak, bireylere okullar vasıtasıyla düşünme yetisi verilmesi hedeflenmiştir. Bu yeti ile bireyin yaşama uyum sağlaması istenmektedir. Egemen sınıfın ve siyasi otoritenin arzuları doğrultusunda sosyal bir insan inşa edilebileceği varsayılmıştır. Davranışçı öğretimin bakış açısının köklerinde bu anlayış yatmaktadır. Ebedi değiştirme potansiyeli, menfi ve müspet etkilerine rağmen insanın doğasının değiştirilemez olduğu yapılan yanlışlardan sonra ancak anlaşılabilmiştir. Pozitivist bilim üzerine kurulan davranışçı zihniyet ve öğretim felsefesine göre ortam ve şartlar müsait olduğunda her bireyin öğrenebileceği, programlar, makineler ve öğretim materyali ile istenilen davranış değişikliğinin gerçekleştirilebileceği anlayışı, düşten öteye gidememiştir. Son yıllarda oluşturmacı eğitim uygulamaları ve zihniyeti revaçta olsa da Batı dışı toplumlarda davranışçı kuramın tesiri devam etmektedir.

Kadim olan bireyin vücut ve ruhtan oluştuğu ve asıl belirleyici olanın ruh olduğudur. Bu sebeple eğitimin asıl amacı ruhu işlemektir. Fakat hedeflenen değişimin yapıcı olmasıdır. Aydınlanma çağı ile birlikte eğitimin ruhu işleme işlevi insanlığın ve

toplumların diğer dinamiklerinin dönüşüme uğratıldığı gibi dönüştürülmüştür. Böylece teolojik anlayış yerine devlet; ruhu temel alan düşünce yerine akıl, geleneği temel alan yaşam biçimi yerine yasalar; Yaratıcı yerine bilim, düşünce yerine uygulama getirilmiştir. Seküler hayat biçimi yaşamın her alanına egemen olmuş ve insanın hayat algısı yeniden şekillendirilmiştir. İnsan makineleştirilerek örgütlerin varlıklarını sürdüren bir vasıta olarak görülmeye başlanmıştır. Günümüz toplumlarında birey, makine olmadığına ikna edilmiş bir makineye evrilmiştir.

Neo-liberal toplum yapısına ve küresel sermayenin çıkarlarına uygun olarak gelişme gösteren kapitalizm, batılı siyasal, kültürel, sosyal ve ekonomik sistemlerinin yaygınlaşmasına çanak tutacak şekilde tüm dünyayı etkisi altına almıştır. Hem kurumsal hem de siyasal bağlamda eğitim kurumları da bundan ciddi oranda etkilenmektedir. Küresel sermayenin bölgesel ve küresel aktörlerinin eğitimden beklentisi, kendi ihtiyaçlarını karşılayacak "homo economicus"un sistem içerisinde yetiştirilmesidir. Artık ülkeler eğitim politikalarını yapılandırırken küresel güçlerin taleplerini dikkate almak zorunda bırakılmıştır. Eğitimin amaçları yerel unsurlardan arındırılarak küresel nitelik kazanmaktadır. Oysa küresel sermayenin hedeflemiş olduğu "homo economicus" insan tipi ile Türk-İslam medeniyeti uyumsuzluk göstermektedir.

1950'li yıllardan itibaren Amerikan eğitim sistemini şekillendiren, bilginin ampirik (deneysel) olması gerektiğini savunan, insana faydalı olan bilgilerin öğretilmesini ve diğer bilgilerin geri plana alınmasını sağlayan pragmatizm, sistemimize yön vermeye başlamıştır. Aklın bütün bilimlerin temeli olduğu üzerine kurulan rasyonalizm, yalnızca aklın hakikati ayırt edebileceği anlayışına dayanır ve rasyonalistler, bu soyut akıl ile varoluş ve doğa ile ilgili her türlü bilgiye ulaşacaklarına inanırlar. Rasyonalistlerin amacı, matematik bilimindekine benzer değişmez bir kesinliğe ulaşabilmektir. Bir rasyonalist olan Descartes, evrendeki bütün gerçeğin keşfedilmesinin ancak matematiksel veriler kullanılarak sağlanabileceğine inanmaktadır. Pragmatizmin temelini oluşturan faydacılık ilkesi, eğitim dahil bütün sosyal bilimlerin anlayışını şekillendirmiştir. Doğa bilimlerindeki tartışmalar sosyal bilimlere de aksetmiş, sosyal bilimciler kullandığı metodlarla ölçüm uzmanı evrilmiştir. Pozitivist yaklaşımın sosyal bilimlerdeki hakimiyeti pozitivizmin tüm disiplinleri tek bir bilim dalına dayandırmasıyla açıklanabilir. 1950'li yıllardan itibaren Rockefeller Vakfının girişimleriyle yönetim ve bilim kavramlarının bir arada

kullanılması, eğitim ve yönetim gibi konseptlerin doğa bilimlerinin teknik ve veri elde etme yöntemleri doğrultusunda hareket etmesi, örgütleri profesyonel ve bilimsel niteliklere göre yönettiklerinde akılcı düzenlemeler getireceği görüşünün yaygınlaşmasına sebep olmuştur. 1970'li yıllara kadar doğa bilimlerinin yönetim alanında bilgi üretmedeki hakimiyetini aksetiren pozitivizm zayıf tenkitlerin dışında egemenliğini daha da güçlendirerek devam ettirmiştir. 1980'li yıllara gelindiğinde doğa bilimlerin tekniklerini kullanan sosyal bilimler alanında yürütülen çalışmalara yönelik eleştiriler, eğitim ve yönetim alanlarında da münakaşalara neden olmuş ve araştırmalarda nitel tekniklerden bahsedilmeye başlanmıştır. Böylece gelişmekte olan ülkelerde ve az gelişmiş ülkelerde beşerî ve sosyal bilimler zayıflamıştır. Hatta sosyal bilimler artık bilim olarak bile değerlendirilmemektedir. Tüm disiplinlerin fiziğe indirgenmesiyle sosyal bilimler özelliğini yitirmiş ve sosyal bilimlerin olguları köklerinden uzaklaşmıştır. Bu yüzden ne felsefeciler ne eğitimciler ne de sosyologlar herhangi bir olay ya da olgunun tanımında bile anlaşamamaktadır. Sosyal bilimlerin rasyonaliteyle açıklanmaya çalışılması, evreni insan aklıyla açıklama çalışılması sosyal bilimlerin değerini de düşürmüştür. Dolayısıyla rasyonalitenin hâkim olduğu bir paradigmayla eğitimin ele alınması yüzeysellikten öteye geçememiştir. Eğitim sistemi pozitivizmden temizlenerek sistemi kültür ve vicdan üzerine ele almak gerekmektedir. Pozitivizm ile toplumun idrakini mahkûm eden totem mucitleri, insanlara empoze etmeye çalıştıkları düşünce sistemlerinin sürekliliğini sağlamak için sorunlaştırdıkları hayatın içindeki düşünce kölelerinin şuurlandırılmasını kişisel gelişim terapisiyle kabul etmektedirler. İnsanı insan gönülden çıkardıktan sonra; iç dıştan daha mühim olduğu gösterildikten sonra; toplumun diğer üyeleri kişinin kendinden daha mühim oluğu farz edildikten sonra; yalanlar hakikatten daha mühim olduktan sonra kişi sadece kitap okuyarak bilinçlenemez. Bu sebeplerden ötürü eğitim felsefesi, insanın akli yönü olduğu kadar ruhi yönünde olduğu hesaba katılarak pozitivmin insana dayattığı kurallardan kurtarılmalıdır. İstemeyerek insanın ruhunda yer etmeyen bilgi insana saadet getirmez. İşte bu gönülsüz eğitim seküler eğitimdir.

Oysa bilim, koşul ve ihtiyaçlara göre şekillenen teorik ve pratik eylemler bütünüdür. Her uygulama soyut teoriden doğduğuna göre, her şeyin ilki de soyuttur. Ama dünyada soyut olarak var olan her şeyin somutlaşması da zorunlu değildir. Örneğin ruh gibi, insanın idrak edemeyeceği hakikatler vardır. Aslında soyut olan, somut olanın öncesidir. Astlık ve üstlük düzeninde, önce sonranın tamamlayıcısıdır. Önce sonranın

kendidir. Bu sebeple önceyi dikkate almadan sonranın dikkate alınması, sonranın anlamını yitirmesine sebep olacağı gibi mahrekini de kaybettirir. İnsanı merkeze alan bilimlerin ehemmiyetini korumayan bilimsel faaliyetler insanın tabiatına aykırılık teşkil eder (Aydoğan, 2018).

Türk Eğitim Sistemi, batılı toplum olmak için batıyı hedef olarak belirlediğinden, modern toplum öncelikleri evvela öğretmene öğretilmiştir. Bu nitelikler, merhametten, vicdandan ve özden ziyade rasyonalizm, sekülerizm ve pozitivizmin çarkından geçen davranışlarıdır. Rasyonalizm, sekülerizm ve pozitivizmin özellikleriyle donatılan öğretmenin yetiştirmiş olduğu bireylerde, Tanzimat'tan günümüze kendinden uzaklaşmıştır. Rasyonalite ve sekülerizmin gölgesinde yetişen öğretmenlerin yetiştirdiği neslin oluşturmuş olduğu Batılı düşünce yapısı sıkıntılıdır ve bu tasavvur tepeden aşağı değiştirilerek aslına rücu ettirilmelidir. İnsanın kalbine inmeyen ve kültürel ülküyü taşımayan biri öğretmenliği icra edemez.

Batı Medeniyetinin eğitimden beklentisi toplumdaki okur-yazar oranını arttırmaksa bizim eğitim sistemimiz de bu paradigmatik çerçeve de şekillenmiştir. Halbuki aydınlanma dönemiyle Batı Medeniyeti eğitimle, bu felsefeye uygun bireyler yetiştirmeyi amaçlamaktadır. Osmanlı İmparatorluğundaki eğitimin temel gayesi ise önceden beri ahlaklı toplumlar yetiştirmektir. Bu ana başkalık önemsenmeyerek yapılan okur-yazar oranını arttırma çabası, ahlakın gerilemesine sebep olmuştur.

Türk eğitim sisteminin geçmişten günümüze sorunlarının çözülememe nedeni esas ele alınması gereken sorunla eğitim ilişkisinin kurulamamasından, sisteme bütüncül bakılamamasından, teknik bir problem gibi algılanıp algılatılmasından kaynaklanmaktadır. Esas sorun, Osmanlı İmparatorluğundan beri süregelen Batılılaşma Sorunudur. Ancak bu, sorun olarak görülmeyip yapısal ve teknik yeniliklerle sorun ele alınarak çözülmeye çalışılmıştır. Bu dönemden beri eğitim alanında yenilik diye sunulan reformlar, eğitimin esas amacıyla ilgilenmeyip sistemin yapısıyla ilgilenmiştir. Lale Devrinden itibaren eğitimle neyin amaçlandığıyla değil çağın gereklerine nasıl ayak uydurabilirizle ilgilenilmiştir.

5.2 Öneriler

Her toplum kendine has bir kültüre sahiptir. Kültürü var olmamış bir toplumda var olamaz. Milletlerin kültürleri, kişiliğe benzer. Nasıl insanların kişilikleri birbirinden farklıysa toplumların kültürleri de birbirinden farklıdır. Kültür, kimlik gibidir. Kültür, toplumun iyiyi kötüden, doğruyu yanlıştan, haklıyı haksızdan ayırt etmemizi sağlar. Birey yetiştiği toplumdan bu ayrımları otomatik olarak öğrenir ve bu nesilden nesile aktarılır. Eğer kültürün bireyler üzerindeki tesiri az ise o toplumda kuralların, kanunların ve yönetmeliklerin tesiri artar. Tersine eğer bir toplumda kültürün etkisi fazlaysa, bu seferde mevzuatın etkisi azalır.

Eğitimimizin kendi kültürel ekseninde şekillenen bir paradigması maalesef yoktur. Türk eğitim sistemini ve eğitim felsefemizi incelediğimizde; temel pedagoji, araştırma metodolojisi, öğretim materyalleri, felsefi kavramlar, eğitim öğretim planlamalarına kadar sistemimiz içerisinde özgün bir yanın bulunduğunu söylemek güçtür. Eğitim sistemimizin bütün özellikleri, Batılı eğitimi taklitten öte gitmeyen nitelikleri içerisinde barındırmaktadır. Türk eğitim sistemi kendine has nitelikler barındıran dünyasından vazgeçip, Batının uygulamış olduğu programları kendi sistemimize monte etmeye başladığı andan itibaren, hiçbir programı, felsefeyi ya da projeyi devamlı bir şekilde uygulamamış, monte edilen bu modeller deneme yanılmalarla günümüze kadar gelmiştir. Bu durum, eğitim sistemimizi şekillendirirken, kendi felsefi, tarihi ve toplumsal hakikatlerimizin dikkate alınmamasından ileri gelmektedir. Yöneticiler, öğretmenler ve öğrenciler, kendilerine zaten ait olmayan bir pazılın parçalarını tamamlamaya, kendilerine biçilen rolü oynamaya çalışmaktadır. Günümüz yöneticisi, öğretmeni ve öğrencisi ekonomi temelli bir hedefle günü kurtarmaya çalışmaktadır. Yönetici ve öğretmen yasalarla meşgul olurken, öğrenci konulan bu yasalara bağlı kalmaya çalışmaktadır. Bu amaçsızlık ne yöneticinin ne öğretmenin ne de öğrencinin suçudur. Bu suç eğitimin kimliksizliğindendir. Eğitim kendi kimliğini kazanmalıdır. Eğitimin kimliği, kendi öz kültürel değerlerine dönmekle mümkün olur. Kendi değerlerinden beslenen eğitim, hem kurumsal karakterini ve kişiliğini oluşturacaktır. Eğitim paradigması; bireyin sadece dünyanın ihtiyaçlarına göre değil, deneyüstü değerleri de içermeli; kültürün tarih, dil ve din gibi ögelerini içerecek şekilde oluşturulmalı; Asya-Doğu-Batı paradigmalarına hizmet eden değil, geleneksel, milli ve yerli düşünceyi teşkil eden; özgün bir anlayışla, dini, felsefi, tarihi, sosyolojik ve psikolojik bakış açısının oluşturulmasının sağlanması gerekmektedir. Eğitim

paradigması, davranış, duygu ve bilgi seviyelerinin beraberce gerçekleşmesiyle mümkündür. Bir insanın bilgiye hâkim olması fakat davranış ve duygunun olmaması ukalalığa; davranış ve duygunun olması fakat davranış ve bilginin olmaması cesarete; tutum ve davranışın olması fakat duygu ve bilginin yoksunluğu kabalığa yol açar. Ancak bu üçü bir arada olursa kimlikli olmaya, farklılığa ve özgünlüğe yol açar. Davranış, duygu ve bilgi seviyelerinin beraberce gerçekleştiği bir eğitim paradigması, öğretimin anlamsızlığını, yasaların insafsızlığını, insanın kötücülüğünü, bürokrasinin azametini ve kuralların kısırlığını ortadan kaldırır.

Doğu ile batının dünya görüşünü hem uzlaştırmanın hem de ayırmanın mümkün olduğunu düşünenler, hatta medeniyetle kültür ikiliğini lağvetmek için modernleşmeyi sadece ekonomik ve teknik olarak ilerlemede gören ve bu durumun bir kültür yanıltmacası sonucu gerçekleştiğini anlamayanlar, modernleşme sürecinde kendilerini radikal olarak ilan etseler de kültürün kendine has anlamını anlayamamışlardır. Onun her bölgede ve her çağdaki üretici, yaratıcı bir faaliyet olduğunu ve bu faaliyetlerin en egemen olanının diğerine kılavuzluk ettiğini, bir millet veya ülke için modernleşmenin üretici-yaratıcı düzeye ulaşmak olduğunu, bunu yapmak için ise egemen milletlerin eserlerine aynen almak, kültürlerini aynen benimsemek, yani kısaca şekil olarak onları taklit etmekle mümkün olmadığını idrak edememişlerdir. Yani modernleşmeyi tamamen reddedenlerle onu Batı'da olanı aynen alıp kendi içinde olanı yok sayarak aynen monte etmek ya da kopyalamak olarak görenler aynı kefededir. Tekniği batıdan transfer edelim, ancak hukukumuzda, ahlakımızda Doğulu kalalım dememiz mümkün değildir. Hatta ilim ve tekniği milletlerarası bir pazardan alalım, ancak felsefemiz ve sanatımız milli ögelerden oluşsun da diyemeyiz. Böyle bir pazar yoktur. Fakat birleşik ve çağdaş etkinlikleri olan uluslararası bir seviye vardır. Bu seviyeye ulaşmak için ilimde, felsefede, ahlakta, hukukta ve sanatta yaratıcı olmak icap eder. Bu değerlerin kendisi üretemeyen bir toplum Batı'nın felsefe eserlerini, hukuk şekillerini, sanat örneklerini olarak bir sonuca ulaşamaz. Hele tekniğini ya da teknik ürünlerini alarak hiçbir şekilde sonuç alamaz. Çünkü onları üreten ve yaratıcılığını sağlayan zihniyet ve dünya görüşleridir.

Batının yaşadığı gibi yaşamaktan ve onu taklit etmekten kurtulmanın yolu, Türk eğitim camiasının kendine has metot ve bilgi dünyası geliştirmesi ve bunu ihtiyaç ve eksiklik olarak görmesidir. Fiilen tanımlanamayan ve izah edilemeyen bir sorun çözülemez. Sanayi devrimi ile birlikte Batı medeniyetinin üretmiş olduğu modern ve seküler

dünyaya karşı gerek İslam gerekse manevi dinlerin temsilcilerince eleştiriler yükselmiştir. Batı tipi edebiyat, hayat, felsefe, ekonomi ve teknoloji alanlarında sürekli bir eleştiriden söz edilebilir. İlginç olan nokta ise Tanzimat dönemi ile başlayan eğitimin modernleşme çalışmaları gerek entelektüeller gerek halk gerekse devlet nezdinde tercih edilir ve övgüyle bahsedilir olmuştur. Dolayısıyla Türkiye'de uygulanmakta olan Batı merkezli eğitim, gerek öğretim ilke ve yöntemleri ve felsefesi gerekse sistem ve şekil bakımından herhangi bir eleştiriye maruz kalmamıştır. Halbuki Batı'nın eğitim anlayışı, Müslüman toplumların kültürel ve tarihi dokusuna uygun teknik yöntem ve bilgi üretilmemektedir.

Sonuç olarak eğitim, okullar aracılığıyla belli kişilerce gerçekleştirilen bir faaliyet değil; okulların da var olmasını sağlayan perspektifin çok yönlü etkileşimidir. Günümüz toplumlarıyla beraber yaşamak zorunda olsa da benliğini Batı kültürüne adamak zorunda değildir. Deizmin egemenliğinde hüküm süren egemen Batı toplumları, önce kendi toplumlarını sonra da diğer toplumları ekonomi ve teknolojinin baskın olduğu bir anlayışı benimseterek kültür dışılığı fazilet olarak sunmaktadır. Pozitivist bilim anlayışıyla şekillendirilen eğitim sistemleriyle beyinler sulanmakta, insanlar özünden uzaklaşmakta; varlık sebebini geride bırakan benlikler, özürlerini sunacakları deneyüstü bir varlık bile bulamamaktadırlar.

İnsanlığın kurtuluşunun tek yolu zihin köleliğinden kurtulmaktan geçmektedir. Zihin köleliğinin zincirleri ne zaman kırılırsa batılı olmayan toplumlar ancak o zaman hem siyasi hem sosyal hem de ekonomik özgürlüklerine kavuşabilirler. Bunun olabilmesi içinde toplumların batı toplumlarını taklit etmekten vazgeçip kendi özlerine dönmeleri gerekmektedir. Böylece kültürel insan modeli oluşturulmuş olur. Bu da ancak kültür temelli bir eğitimle gerçekleşir (Aydoğan, 2016). Kültürün merkeze alındığı bir eğitim sistemiyle yetişen toplumlarda kişilerin ne benlik problemi ne de varlık problemi olacaktır. Eğitim sistemi yapılandırılırken ülkemizin bir İslam ülkesi olduğu ve sistem, İslam'dan ilham alarak şekillendirildiğinde istenilen sonuçlara ulaşılabileceği unutulmamalıdır. Bu araştırma bu ihtiyacın eyleme dönüştürülmesine yönelik mütevazi bir cevabıdır.

KAYNAKLAR

Alganer, Y., & Yılmaz, G. (2014). Amerikan Merkez Bankası (Fed)'nın Oluşumu, Tarihsel Seyri,İşleyişi ve Küresel Etkinliği. *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*, 59-71.

Allen, G. (1998). *The Rockefeller File.* Cutchogue: Buccaneer Books Press.

Aral, A. E. (2014). Kültür Propagandasından Kültürel Diplomasiye: British Councıl'in Türkiye'deki Faaliyetlerinin 1940-1950 Ve 2005-2014 Dönemlerinde Karşılaştırmalı İncelemesi. *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi*, Ankara.

Armstrong, G. (2016). *Rothschild Para İmparatorluğu.* İstanbul: Destek Yayınları.

Ata, B. (2000). The influence of an American educator (John Dewey) on the Turkish educational system. *The Turkish Yearbook of International Relations*, 119 - 130.

Ata, B. (2001). 1924 Türk Basını Işığında Amerikalı Eğitimci John Dewey'nin Türkiye Seyahati. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 193-207.

Atiker, E. (1997). Amerikan Pragmatizmi Ve Güncel Yaşam Dünyası. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 29-35.

Atılgan, S. (2007). Küreselleşme Aldatmacası. *Marmara İletişim Dergisi*.

Aydoğan, İ. (2016). *Kültür Temelli Eğitim.* Harf Eğitim Yayıncılığı: Ankara.

Aydoğan, İ. (2017). *Türkiye'de Eğitim ve Paradigma.* İstanbul: Harf Eğitim Yayıncılık.

Aydoğan, İ. (2018). *Eğitimi Türkçesi.* Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Batmaz, K. (2012). *Iı. Meşrutiyet Döneminde İttihat Terakki Ve Yahudi İlişkisi (1909–1918).* Nevşehir: Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

Beaud, M. (2010). *Kapitalizmin Tarihi (1500-2010).* İstanbul: Yordam Kitap.

Berkkurt, A. G. (2010). Pragmatizm Eleştirisinden Liberalizmin Kuşatmasına Durkheim Sosyolojisi. *Sosyoloji Dergisi*, 159-178.

Bettie, M. L. (2014). The Fulbright Program and American Public Diplomacy. *The University of Leeds Submitted in accordance with the requirements for the degree of Doctor of Philosophy*.

Biehn, K. J. (2006). *Improving Mankind: Philanthropic Foundations and the Development of American University Research between the World Wars.* Houston: ProQuest Information and Learning Company.

Bostan , M. (2012). C. Wright Mills'in Sosyoloji Anlayışı. *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksel Lisans Tezi*, 1-180.

Brzezinski, Z. (2005). *Büyük Satranç Tahtası.* Ankara: İnkilap Kitabevi.

Bu, L. (1995). Foreign Students And The Emergence Of Modern International Education In The United States, 1910-1970. *Carnegie Mellon University*, Umi Company.

Budak, Ç. (2010). Türkiye'de İlkokul Programları ve Yabancı Uzmanların İlkokul Programlarına Olan Etkisi (1923–1960). *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi*.

Bulmer, M. (1982). Support For Sociology in the 1920s: The Laura Spelman Rockefeller Memorial And The Beginnings Of Modern, Large-Scale, Sociological Research in The University. *The American Sociologist*, 185-192.

Bulut, Y. (2004). Soğuk Savaş Atmosferinde DP'ye Muhalif Bir Dergi: Forum. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi 3:*, 527-550.

Büyükdüvenci, S. (1994). John Dewey's impact on Turkish education. *Studies in Philosophy and Education* , 393-400.

Cantekin, Ö. (2015). Küreselleşme ve Eğitim: "Homo Economicus" Eğitim Anlayışının Dönüşümü. *Akademik Hassasiyetler*, 4(43-72).

Carbaugh, J. C. (1997). *The Phılanthropıc Confluence Of The General Educatıon Board And The Jeanes, Slater, And Rosenwald Funds: Afrıcan-Amerıcan Educatıon In South Carolına, 1900-1930* . Hopkins: Umı Company.

Cemaloğlu, N. (2005). Osmanlı Devleti'nde Yapılan Tanzimat Reformlarının Eğitim Sistemine Etkileri, Uygulamaları Ve Sonuçları 1839-1876. *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 153-165.

Coleman, J. (2017). *300'ler Komitesi "Komplocular Hiyerarşisi".* İstanbul: Destek Yayınları.

Cortese, A. J. (1995). The rise, hegemony, and decline of the Chicago School of Sociology, 1892–1945. *The Social Science Journal*, 235-254.

Çelebi, N. (2008). Türkiye'de Sosyoloji Dernekleri. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 677-690.

Çelik, E. T. (2019). Atatürk dönemi laiklik uygulamaları ve Amerika. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 57-82.

Çelik, H. İ. (2019). İkinci meşrutiyet'ten fulbright komisyonu'na; Türk eğitim sisteminde batı etkisi. *Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi*.

Çınar, İ. (2009). Küreselleşme, Eğitim ve Gelecek. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, 14-30.

Çınar, İ. (2014). Türk Eğitim Politikasında Batı Etkisi: Bitmeyen Batılılaşma. *Turan-Sam Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi*, 20-51.

Çobangil, O. (2018). Pozitivizm, Chicago Kent Ekolojisi Okulu ve Kent Güvenliği . *Kent Akademisi*, 673-682.

Değer, M. E. (2010). *Oltadaki Balık Türkiye.* İstanbul: Kilit Yayınları.

Down, D. (2013). *Kapitalizm ve Kapitalizmin İktisadı.* İstanbul: Yordam Kirap.

Duralı, Ş. T. (2019). *Çağdaş İngiliz-Yahudi Küresel Medeniyeti.* İstanbul: Dergah Yayınları.

Dündar, F. (2001). *İttihat Ve Terakki'nin Müslümanları İskan Politikası (1913-1918).* İstanbul: İletişim Yayınları.

Erdoğan, İ., İşler, E. K., & Durmuş, N. (2005). Kitle İletişiminde Pozitivist Ampirik Geleneğin Kuruluşu: Lazarsfeld ve Yönetimsel Araştırmalar. *Gazi Üniversitesi İletişim Dergisi*, 1-48.

Erken, A. (2015). The Rockefeller Foundation, John Marshall and the Development of the Humanities in Modern Turkey: 1950–1965. *Divan Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi,* 113-144 (Cilt 20).

Erken, A. (2020). *Amerika ve Modern Türkiye'nin Oluşumu: Bilim,Kültür ve Siyasal İttifaklar.* İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları.

Ernest, W. G. (1996). John Dewey in Turkey: An Educational Mission. *Journal of American Studies of Turkey*, 15-42.

Ertit, V. (2014). Sekülerleşmenin Hızlandırıcısı Olarak Kapitalizm. *Liberal Düşünce Dergisi* , Sayı 73-74 S.63-82.

Fischel, W. A. (2009). *Making the grade: The economic evolution of American school districts.* University of Chicago Press: Chicago.

Fisher, D. (1983). The Role Of Philanthropic Foundations In The Reproduction And Production Of Hegemony: Rockefeller Foundations And The Social Sciences. *Social Science Collection*, 206-233.

Fisher, D. (1986). Rockefeller Philanthropy: And the Rise of Social Anthropology. *Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland*, 5-8.

Fleming, L. E., & Rita, S. S. (1992). Rockefeller and General Education Board Influences on Vocationalism in Education, 1880-1925. *Paper presented at the Annual Meeting of the Midwesterr Educational Research Association*, 349-475.

Flynn, J. T. (2012). *God's Gold: The Story of Rockefeller and His Times* . Alabama: Ludwig von Mises Institute.

Gatto, J. T. (2000). *An Underground History of American Education.* Oxford: The Oxford Village Press.

Gatto, J. T. (2018). *Eğitim: Bir kitle imha silahı:Zorunlu Eğitimin Karanlık Dünyasmda Bir Yolculuk.* İstanbul: EDAM (Eğitim Danışmanlığı ve Araştırmaları Merkezi), 3. Baskı,.

Gatto, J. T., & Moore, T. (2002). *Dumbing Us Down The Hidden Curriculum of Compulsory Schooling.* Canada: New Society Publishers.

Gökatalay, S. (2018). Erken Soğuk Savaş Döneminde Türk-Amerikan Yakınlaşmasının Ankara Kent Kültürüne Etkileri. *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 211-235.

Gündüz, M. (2016). *Maariften Eğitime.* Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Gür, B. S. (2014). *Eğitimle imtihan.* Ankara: SETA.

Gürol, M., & Bavlı, B. (2015). Eğitim Politikaları Bağlamında Eğitim Programlarının Değerlendirilmesi. A. Gümüş içinde, *Türkiye'de Eğitim Politikaları* (s. 351-367). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Güzelsarı, S. (2009). Küresel Kapitalizmin "Anayasası":GETS. *Praksis*, 117-142.

Haddad, N. (2019). Higher Education And Philanthropıc Foundations: The College Completıon Agenda And Postsecondary Policy Networks. *Michigan State University ProQuest LLC.*, 67-93.

Hobsbawm, E. (1975). *Devrim Çağı.* Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

Hobsbawm, E. (1995). *Sermaye Çağı.* Ankara: Dost Kitabevi.

İrge, N. F. (2005). Gelişmiş Kapitalizm Eşliğinde Yeni Sömürgecilik. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:6 Sayı :1.

İslam Ansiklopedisi. (1988). *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.* İstanbul: 35. cildinde, 334-335-9. cildinde, 518-520.

Josephson, E. M. (2011). *Rockefeller "Internationalist" The Man Who Misrules The World* . Montana: Literary Licensing, LLC.

Karabekir, K. (2011). *İttihat ve Terakki Cemiyeti.* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Karaboğa, M. T. (2018). Küreselleşme Sürecinin Eğitim Kurumları Üzerindeki Etkilerine Yönelik Bir Tartışma. *Akademik Bakış Dergisi*, 66.

Karaman, K. (2010). Küreselleşme ve Eğitim. *Zeitschrift für die Welt der Türken/Journal of World of Turks*, 131-144.

Kartal, S. (2008). Toplum kalkınmasında farklı bir eğitim kurumu: Köy Enstitüleri. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 156-173.

Kaşker, S. (2002). Mehmet Saffet Engin Arın Yaşamı, Eserleri, Düşünceleri ve Türk Sosyolojisine Katkıları. *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul.

Kaya, T. (2011). *Türk Sosyolojisinin Amerikan Sosyolojisiyle İlişkisi ve Bu İlişkinin Gelişimi.* İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kısakürek, N. F. (2000). *Doğru Yolun Sapık Kolları.* İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.

Kısakürek, N. F. (2006). *Yahudilik - Masonluk - Dönmelik.* İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.

Kısakürek, N. F. (2009). *İhtilal.* İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.

Kısakürek, N. F. (2012). *Vatan Dostu Sultan Vahidüddin.* İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.

Kızıloğlu, S. (2012). İsrail Devleti'nin Kuruluşuna Kadar Geçen Süreçte Yahudiler Ve Siyonizm'in Gelişimi. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 34-64.

Klein, J. W. (1980). *The Role And Impact Of Rockefeller Phılanthropy During The Progressıve Era.* New York: Fordham University University Microfilms International.

Kocabaşoğlu , U. (2000). *Anadolu'daki Amerika-Kendi Belgeleriyle 19. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Amerikan Misyoner Okulları.* Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Kohler, R. E. (1985). Science And Philanthropy: Wickliffe Rose And The International Education Board. *Minerva*, 75-95.

Korlaelçi, M. (2018). *Pozitivizmin Türkiye'ye Girişi.* Ankara: Kadim Yayınları.

Köse, İ. (2015). *Türk-Amerikan İlişkilerinin Şekillenmesinde Amiral Mark L. Bristol'un Rolü (1919-1927).* Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Kutlay, N. (2015). *İttihat Terakki ve Kürtler.* Ankara: Dipnot Yayınevi.

Kuzu, A. (2014). *Dünyanın Derin Devleti İlluminati.* İstanbul: Kariyer Yayıncılık.

Küçük, A. (2018). Hayırsever Kapitalizmi ve Erken Cumhuriyet Döneminde Sağlık Hizmetlerinin Örgütlenmesi: Rockefeller Vakfının Rolü . *Amme İdaresi Dergisi*, 87-116.

Küçük, A. (2019). Hayırseverliğin Ötesi: Türkiye'de Nüfus ve Tarım Politikalarında Rockefeller Etkisi . *Ankara Üniversitesi Sbf Dergisi*, 1491-1516.

Küçüker, E. (2010). Türkiye'de eğitim planlaması neyi hedefliyor. *International Conference on New Trends in Education and Their Implications* (s. 153-157). Antalya-Turkey: Iconte.

Küçüker, E., & Gürbüz, A. (2012). Türkiye'de uygulanan dış kaynaklı eğitim projeleri nasıl bir toplumsal dönüşümü hedefliyor? *Milli Eğitim (Üç Aylık Eğitim ve Sosyal Bilimler Dergisi* , 51-72.

Lee, R. E., & Wallerstein, I. (2007). *İki Kültürü Aşmak Modem Dunya Sisteminde Fen Bilimleri ile Beşeri Bilimler Ayrılığı.* İstanbul: Metris Yayınları.

Livingstone, D. (2012). *İlluminati'nin Gizli Tarihi.* İstanbul: Nokta Kitap.

Ludmerer, K. M. (2010). Commentary: Understanding the Flexner Report. *Academic Medicine*, 193-196.

Madison, J. H. (1984). John D. Rockefeller's General Education Board and the Rural School Problem in theMidwest, 1900-1930. *History of Education Quarterly, Vol. 24, No. 2*, 181-199.

Marım, Y., & Sam, R. (2017). 1950-1960 arası Amerikalı uzman raporları bağlamında Türk eğitim sistemine çizilen yol haritası. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, 11-33.

Meriç, C. (2017). *Kültürden İrfana.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Milar, K. S. (2010). A Special Relationship: Race, Child Study, And Rockefeller Philanthropy. *Journal Of The History Of The Behavioral Sciences*, 394-411.

Morva, O. (2011). Chicago Sosyoloji Okulu Ve Sosyal Teoride İletişimin Keşfi. *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 1-160.

Mueller, T. B. (2013). The Rockefeller Foundation, the Social Sciences, and the Humanities in the Cold War. *Journal of Cold War Studies*, 108-135.

Negri, A., & Hardt, M. (2008). *İmparatorluk.* İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Newman, A. (2017, 10 30). *Deep State Behind the Deep State: CFR, Trilaterals, Bilderberg*. The New American: http://www.thenewamerican.com/ adresinden alındı

Niu, K. (2020). The SSRC and the founding movement of area studies in America, 1943–1953. *China International Strategy Review*, 283–309.

Öncü, M. T. (2019, 09 27). *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Mütercim Tercümanlık Bölümü*. https://translex.ege.edu.tr/tr-6513/arin_engin.html adresinden alındı

Örnek, C. (2013). Hegemonya Mücadelesi Bağlamında Filantropi ve Sosyal Bilimler: 1953 Yalova Konferansı Örneği. *Amme İdaresi Dergisi*, 141-166.

Örnek, C. (2015). *Türkiye'nin Soğuk Savaş-Düşünce Hayatı Antikomünizm ve Amerikan Etkisi.* İstanbul: Can Sanat Yayınları-1. Basım .

Öz, B. (2004). *İttihat-Terakki ve Bektaşiler.* İstanbul: Can Yayınları.

Özan, S., Gürpınar, E., & Şahin, H. (2011). Yolumuza Işık Tutanlar: Tıp Eğitimcileri İçin Önemli Kuruluşlar ve Belgeler. *Tıp Eğitimi Dünyası Dergisi*, 30-68.

Özdemir, B. Ş., & Beltekin, N. (2012). Türk eğitim sisteminin dönüşümünde uluslararası aktörler: IMF ve dünya bankası örnekleri. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 33-55.

Parmar, I. (2002). `To Relate Knowledge and Action': the Impact of the Rockefeller Foundation on Foreign Policy Thinking during America's Rise to Globalism 1939–1945. *Minerva* , 235-263.

Parmar, I. (2012). *Foundations of the American Century: The Ford, Carnegie, and Rockefeller Foundations in the Rise of American Power.* New York: Columbia University Press.

Pearson , J. B., & Fuller, E. (1969). *Education in the States: Historical Development and Outlook.* Washington, DC: Council of Chief State School Officers.

Pinar, W. F. (2011). *The Character Of Curriculum Studies-Bildung , Currere , And The Recurring Question Of The Subject.* Lonra: Palgrave Macmillan.

Quigley, C. (2004). *Tragedy & Hope A History of the World in Our Time-GSG and Associates (2004).* New York: Macmillan Press.

Rand, A. (2005). *Kapitalizm Nedir*. www.ozgurtoplumundegerleri.com: http://www.ozgurtoplumundegerleri.com adresinden alındı

Rose, K. W. (1998). John D. Rockefeller, The American Baptist Education Society, and the Growth of Baptist Higher Education in the Midwest. *Rockefeller Archive Center*, 1-57.

Rose, K. W. (2008). *The Rockefeller Foundation's Fellowship Program In Turkey, 1925-1983.* New York: Rockefeller Archive Center.

Rose, K. W., & Erdem , M. (2000). American Philanthropy In Republican Turkey: The Rockefeller And Ford Foundations. *Dergipark*, 132-157.

Sağlam, M., Özüdoğru, F., & Çıray, F. (2011). Avrupa Birliği Eğitim Politikaları ve Türk Eğitim Sistemi'ne Etkileri. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 87-109.

Sakaoğlu, N. (2021). Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihinde V. Milli Eğitim Şûrası ve Uygulamaları (5-14 Şubat 1953) Sait Dinç Av Milli Eğitim Şûrasının Toplanması. *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi*, 1-54.

Savaş, V. (2007). Cumhuriyete Yönelik Tehditler. *Başkent Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi Paneli*, 67-76.

Sayılan, F. (2006). Küresel Aktörler (DB ve GATS) ve Eğitimde Neoliberal Dönüşüm. *Jeoloji Mühendisleri Odası Haber Bülteni*, 44-51.

Sayın, Ü. (2007). *Dünyayı Yöneten Gizli Güçler .* İstanbul: Neden Kitap Yayıncılık.

Seim, D. L. (2016). *Rockefeller Philanthropy And Modern Social Science.* New York: Routledge.

Siegmund, R., Hiebert , E., & Wussing, H. (2012). *Rockefeller and the lnternationalization of Mathematics Between the Two World Wars.* Basel, Switzerland: Birkhauser Verlag AG.

Sinclair, U. (1923). *The goose-step: A study of American education.* Pasadena, California : Northeastern University Press.

Smith, D. (1988). *The Chicago School: A Liberal Critique Of Capitalism.* Houndmills: Macmillan Education.

Soysal, İ. (2004). *Dünya'da ve Türkiye'de Masonluk ve Masonlar*. İstanbul: Der Yayınları.

Şahin, H., Özan, S., & Gürpınar, E. (2011). Abraham Flexner'ı Doğru Anlamak. *Tıp Eğitim Dünyası Dergisi*, 60-71.

Şenalp, M. G. (2011). Küresellesme Sürecinde Devlet / Toplum Kompleksinin Dönüsümü Ve Türkiye'de Ulusötesi Sermayenin Yükselisi: Koç Holding Örneği Doktora Tezi. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı*, 1-466.

Şentürk, İ. (2010). Pierre Bourdieu’nun neoliberalizm eleştirisi bağlamında eğitim yönetimini yeniden düşünmek. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 73-98.

Tangülü, Z., Karadeniz, O., & Ateş, S. (2014). Cumhuriyet Dönemi Eğitim Sistemimizde Yabancı Uzman Raporları (1924-1960). *Electronic Turkish Studies*, 1895-1910.

Tasdelen, H. (2019). *Osmanlı’da Mason Locaları.* Ankara: www.huroltasdelen.com sanal ortamı yayınıdır.

Taşer, S. (2012). Halide Edip Adıvar'ın Öğretmenlikten istifası. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 149-159.

Tellan, B. (2018). Türk Basını Üzerine İlk Akademik Çalışma Artık Türkçede. *Üsküdar Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi Etkileşim*, 204-209.

The Rockefeller Foundation. (2021, 02 02). https://www.rockefellerfoundation.org/grant/grant-institute-of-international-education-2018-2/ adresinden alındı

Topçu, N. (2015). *Türkiye'nin Maarif Davası.* İstanbul: Dergah Yayınları.

Tuğcu, T. (2005). *Masonların Saklı Tarihi.* Ankara: Gökçe Kitabevi Yayınları.

Turan, R. (2016). Türkiye’de tarih eğitiminde bir değişim dinamiği: Tarih Vakfı. *Journal Of Human Sciences*, 57-73.

Türk, E. (2015). *Türk Eğitim Sistemi ve Ortaöğretim.* Ankara: Ortaöğretim Genel Müdürlüğü.

Uygun, S. (2008). The impact of John Dewey on the teacher education system in Turkey. *Asia-Pacific Journal of Teacher Education*, 291-307.

Ülken, H. Z. (1992). *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi.* İstanbul: Ulken Yayınları.

Vikipedi, Özgür Ansiklopedi. (2020, 12 5). *Vikipedi, Özgür Ansiklopedi*. https://tr.wikipedia.org/wiki/Şerif_Mardin adresinden alındı

Watras, J. (2006). *The Eight-Year Study: From Evaluative Research to Demonstration Project, 1930–1940.* Arizona: Education Policy Analysis Archives.

Weatherall, R. (1941). The International Education Board. *Nature*, 398-401.

Yalçın, S. (2019). *Kara Kutu Yüzleşme Vakti.* İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi.

Yaltırak, C. (2004). Kemalizmin Silinmesi ve Atatürkçülük’ün İcadının Kısa Tarihi ve Mimarları. *Bağımsız Kemalist Düşün Dergisi Aydınlanma 1923*, 5-17.

Yıldırım, M. (2005). *Şifre Çözücü: "Project Democracy" Sivil Örümceğin Ağında.* İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.

Yılmaz, E. (2019). "Basın ve Aydınların Seçimleri Etkilemeye Yönelik Söylem ve Öngörülerinin Toplumsal Karşılığı Olarak Seçim Sonuçları 1957 Seçimleri/Forum Dergisi Örneği. *Cataloging-In-Publication Data*, 289.

Yılmaz, S. (2014). Küresel Sermayenın Dünü ve Bugünü. *Turan-Sam Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi*, 21-40.

Zayed, K. S. (2016). *Cooperation Without Consensus: National Discussions And Local Implementation In General Educatıon Reform 1930-1960.* Illinois: University Of Illinois.

EKLER

EK-1. Rockefelle Vakfı'nın Türkiye'ye Yardım Sağladığı Bursiyerler ve Kurumlar (Rose & Erdem , 2000).

Rockefeller Arşif Merkezi Kayıt Grubu 1.1, Seri 805 (Türkiye), 1915-1950			
Kutu	**Klasör**	**Dizi**	**Açıklama**
1	1-2	805	Collins, Ralph K., "Türkiye'de Halk Sağlığı", 1926
	3	805 A	Tıp Eğitimi, 1915, 1917, 1921, 1923-1925
	4	805 A	"Türkiye'de Tıp Eğitimi", 1923-1927
	5-6	805 C	Hemşirelik--Koşullar Çalışması, 1923, 1926-1928, 1940, 1948-1949
	7	805 C	Varley, Margaret L., "Türkiye'de Hemşirelik: Önerilerle Ön Rapor", 1948
	8	805 I	(Sıtma) (hibe yapılmadı), 1927-1928
	9	805 I	(Halk Sağlığı), 1927-1929
	10	805 J	Ankara Sağlık Merkezi, 1936-1941
	11	805 J	İstanbul (Önerilen sağlık merkezi), l931-1938
	12	805 L	Ziyaretler (Refik Bey, Asım Bey), 1929
	13	805 S	İstanbul Üniversitesi-- Rustow, Alexander (seyahat bursu, ekonomi), 1946-1948, 1950

Rockefeller Arşif Merkezi Kayıt Grubu: 1.2, Seri: 805 Türkiye			
Kutu	**Klasör**	**Dizi**	**Açıklama**
1	1	805	İstanbul Amerikan Hastanesi-Ekipman, 1951-1953
	2-4	805	Eğitim--Ziyaretler, 1952-1955
	5-9	805	Hijyen Enstitüsü, 1927-1941, 1945, 1950, 1958-1963, 1966, 1968
2	10-11	805	Hijyen Enstitüsü--Ek Materyal, 1961, 1966
	12-13	805	Robert Kolej--Türk Fakülte Eğitimi, 1956-1959, 1961-1967
	14	805	Ankara Üniversitesi--Ural, Zeki Faik, 1952-1953, 1956-1958
	15-16	805A	Hacettepe Bilim Merkezi--Aile Planlaması, 1966-1971
	17	805A	Hacettepe Bilim Merkezi--Beslenme, 1965-1968 İstanbul Üniversitesi
	18	805A	1965-1968 İstanbul Üniversitesi--Farmakoloji, 1960-1961
	19	805A	İstanbul Üniversitesi--Fizyoloji, 1956-1960
3	20	805A	İstanbul Üniversitesi--Terzioğlu, Meliha, 1956-1959
	21	805A	Ankara Üniversitesi--Doğramacı, İhsan, 1955, 1958-1959
	22	805A	Ankara Üniversitesi--Ertuğrul, Ali, 1962
	23	805A	University of Ankara--Kantemir, İzzet, 1954-1955
	14-28	805A	Ankara Üniversitesi--Tıp Fakültesi, 1956-1960
	29	805A	Ankara Üniversitesi--Nute, William L., Jr. 1960-1961
	30	805A	Ankara Üniversitesi--Örnek, Sevim Bike, 1955-1957
	31	805A	Ankara Üniversitesi--Paykoç, Zafer, 1959-1960
4	32-39	805A	Ankara Üniversitesi--Pediatri, 1953, 1955-1963
5	40-43	805A	Ankara Üniversitesi--Pediatri, 1964-1968

	44	805A	Ankara Üniversitesi--Pediatri-Sempozyumu. 1961, 1963
	45	805A	Ankara Üniversitesi -- Say, Mehmet Burhanetlin, 1962
	46	805A	Ankara Üniversitesi--Sökmen, Cavit, 1958-1959
	47	805A	Ankara Üniversitesi--Ziyaretler, 1958-1959
	48	805C	İstanbul Amerikan Hastanesi--Deniz, Esma, 1953-1954
	49-51	805C	Ankara Üniversitesi, 1961-1963
6	52	805C	Ankara Üniversitesi, 1963-1964, 1966
	53	805D	Öztan, Nezihe, 1959
	54	805D	Robert Kolej--Fen Öğretimi, 1956-1959
	55-56	805E	Atkuş, Erol Yaşar, 1969-1972 KAPALI
	57	805E	Bayraktar, Ali, 1969-1972 KAPA
	58-59	805E	Dutiu, Cevdet, 1970-1973 KAPALI
	60	805E	İzgin, Cemal Nadir, 1971-1974 KAPALI
	61-62	805E	Sölen, Polet, 1968-1973 KAPALI
7	63-64	805E	Ünver, Ergin 1968-1972 KAPALI
	65	805R	Dereli, Hamil, 1955
	66	805R	Eğitim Kitapları, 1951-1953
	67-68	805R	Eyüboğlu, Bedri Rahmi, 1952-1953, 1958-1963
	69	805R	Fureya, H. (Koral), 1956-1957
	70	805R	Türk Devrimi Araştırmaları Enstitüsü, 1952-1955
	71-73	805R	İstanbul Belediye Konservatuarı, 1956-1960
8	74	805R	İstanbul Belediye Tiyatrosu-Devrim, Sirim, 1961, 1963-1964
	75	805R	İstanbul Belediye Tiyatrosu-Sağıroğlu, Duygu, 1962-1964
	76	805R	İstanbul Üniversitesi--Amerikan Araştırmaları, 1954-1956
	77	805R	İstanbul Üniversitesi--Amerikan Çalışmaları, Turhan, Vahit, 1953-1955, 1958-1961
	78	805R	İstanbul Üniversitesi--İz, Fahir, 1956
	79	805R	İstanbul Üniversitesi--Moran, Berna, 1956, 1961
	80	805R	İstanbul Üniversitesi--Yakın Doğu Çalışmaları--Ziyaretler, 1955-1956
	81	805R	İstanbul Üniversitesi--Tanpınar, Ahmed Hamdi, 1958-1960
	82	805R	İstanbul Üniversitesi--Timur, Hıfsı, 1952-1953
	83-84	805R	İstanbul Üniversitesi--Tunaya, Tarık. 1954-1957 (Klasör 83'teki KAPALI malzeme)
	85	805R	Kent Oyuncu Tiyatrosu, 1962-1964
9	86	805R	Başkan Senfoni Orkestrası, Ankara, 1962, 1965
	87	805R	Robert Kolej--Garwood, David, 1958-1959, 1961
	88	805R	Robert Kolej -- Tarih, 1954-1958
	89-91	805R	Robert Kolej -- Beşerî Bilimler, 1956-1965
	92-93	805R	Saygun, A. Adnan, 1952-1959
	94	805R	Türk-Amerikan Üniversiteler Derneği--Katipoğlu, Sadun, 1958-1960
	95	805R	Türk-Amerikan Üniversiteler Birliği--Modern Türk Tarihi, 1955-1960
	96	805R	Türk-Amerikan Üniversiteler Birliği--Türk Araştırmaları, 1953

10	97	805R	Türk-Amerikan Üniversiteler Derneği-- Türk Araştırmaları, 1954-1955
	98	805R	Türk-Amerikan Üniversiteler Birliği--Türk Araştırmaları--Raporlar, 1953
	99	805R	Türkiye Devlet Konservatuarı, Ankara--Drama, 1957-1959
	100	805R	Türkiye Devlet Konservatuarı, Ankara--Sevin, Nureddin, 1956-1957
	101-107	805R	Türkiye Devlet Konservatuarı, Ankara--Tuncay, Fuad, 1957-1960
11	108-111	805R	Ankara Üniversitesi--Amerikan Araştırmaları, 1957-1960
	112	805R	Ankara Üniversitesi--Kurat, Akdes Nimet, 1949-1954
	113-114	805R	Ankara Üniversitesi--Edebiyat Eleştirisi, 1951-1954
	115	805R	Ankara Üniversitesi--Şahinhaş, İrfan, 1952-1954
	116	805R	Ankara Üniversitesi--Sayılı, Ayden, 1952-1953
	117	805R	Ankara Üniversitesi--Tiyatro Enstitüsü, 1958-1960
12	118	805R	Ankara Üniversitesi--Türk ve İslam Sanatları, 1959-1964 (KAPALI MALZEME)
	119	805R	Yalman, Ezgi, 1962
	120	805R	Yörükoğlu, Kadri Bey, 1951-1953
	121	805R	İstanbul Üniversitesi--Ekonomik Gelişme, 1955-1959
	122	805S	İstanbul Üniversitesi--Ekonomik Kalkınma--Ek Materyal, 1953, 1955-1957
	123-125	805S	İstanbul Üniversitesi--İktisat Tarihi, 1956-1964
	126-127	805S	İstanbul Üniversitesi--İktisadi Tarih, Tarih--Ek Materyal, 1949, 1952, 1954, 1957, 1960
	128	805S	İstanbul Üniversitesi--Kuran Okumaları, 1956-1960, 1964-1967
	129	805S	İstanbul Üniversitesi--Sayın, Afife, 1958-1962
13	130	805S	Robert Kolej--Türkiye Ekonomik Kalkınması, 1957-1962, 1967
	131-132	805S	Ankara Üniversitesi--Ekonomik Kalkınma, 1956-1959, 1961-1964, 1966, 1969
	133-135	805S	Ankara Üniversitesi--Ekonomik Kalkınma--Ek Materyal, 1954-1958, 1960-1961
14	136	805S	Ankara Üniversitesi--Kurat, Akdes Nimet, 1961-1963
	137	805S	Ankara Üniversitesi--Mardin, Şerif Arif, 1961-1963
	138	805S	Ankara Üniversitesi--Mardin, Şerif Arif--Rapor, 1961
	139	805S	Ankara Üniversitesi--Mardin, Şerif Arif--Yeni Baskılar, 1960-1961
	140	805S	
	141	805S	Ankara Üniversitesi--Ökçün, Gündüz, 1961-1964
	142-143	805S	Ankara Üniversitesi--Ökçün, Gündüz--Ek Materyal, 1964
	144	805S	Ankara Üniversitesi--Smith, Edward C., 1956-1958
	145	805S	Ankara Üniversitesi--Sovyet Araştırmaları, 1959-1965
	146	805S	Yalçın, Aydın, 1956-1957, 1959-1961